

Studiesucces en studieuitval bij eerstejaars in de hbo-onderwijsopleidingen

Rapportage op basis van de Startmonitor 2008-2009

Onderzoek in opdracht van het Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt
(SBO)

Jules Warps
Froukje Wartenbergh
Bas Kurver
Marjolein Muskens
Lette Hogeling
Jessica Pass

ResearchNed Nijmegen
februari '10

© 2009 ResearchNed Nijmegen in opdracht van het Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt (SBO). Alle rechten voorbehouden. Het is niet geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in publicaties zonder toestemming van de opdrachtgever en zonder nauwkeurige bronvermelding.

Voorwoord

Studiesucces en studieuitval staan de laatste jaren steeds meer in de belangstelling. De hoge uitval in het eerste studiejaar in het hoger onderwijs – zo'n 30 procent in het hbo en 25 procent in het wo – wordt gelukkig niet langer beschouwd als een vast gegeven, maar als een probleem dat om een oplossing vraagt. Studieuitval kost de samenleving geld, het levert de betrokken studenten veel tijdverlies en teleurstelling op en het belemmert Nederland in het realiseren van de ambitie om vijftig procent van de beroepsbevolking hoog op te leiden.

Om die reden besloot ResearchNed in 2008 een nieuw landelijk onderzoek te ontwikkelen naar de entree van startende studenten in het hoger onderwijs: de Startmonitor. De instroom in het hoger onderwijs wordt hierin niet beschouwd als een momentopname, maar als een proces dat ook als zodanig wordt onderzocht: nieuwe hbo- en wo-studenten worden een jaar lang gevolgd vanaf hun start in september tot aan het einde van het eerste studiejaar.

Vanaf het begin was het Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt (SBO) bij de Startmonitor betrokken. Het SBO zag hierin een kans om niet alleen te onderzoeken welke factoren in de ho-sector onderwijs bepalend zijn voor studiesucces en studieuitval, maar ook om los van studiesucces meer en vollediger onderzoeksgegevens te verzamelen over de start van nieuwe studenten in de lerarenopleidingen. Wat motiveert hen om aan de opleiding te beginnen? Hoe 'landen' zij in hun nieuwe opleiding? En om welke redenen zien andere geïnteresseerden juist af van een opleiding en beroep in het onderwijs?

Het onderzoek werd vanuit het SBO in alle fasen deskundig en enthousiast begeleid door Jo Scheeren. Aan de ontwikkeling van specifieke enquêtevragen voor studenten in de lerarenopleidingen werkte ook Richard Defourny mee. Het onderzoek kon praktisch worden uitgevoerd dankzij de medewerking en diensten van DUO-Groningen. Wij bedanken hen hartelijk voor de prettige samenwerking. Daarnaast bedanken wij natuurlijk ook alle eerstejaarsstudenten die bereid waren om in dit onderzoek vaak zelfs driemaal onze vragenlijsten in te vullen.

Jules Warps
(projectleider ResearchNed)

Inhoud

VOORWOORD	3
SAMENVATTING	6
1 INLEIDING	10
1.1 De Startmonitor	10
1.2 Onderzoeksopzet en thema's Startmonitor	10
1.3 Steekproef en respons	10
1.4 Weging	12
2 STUDIEKEUZE	13
2.1 Inleiding	13
2.2 Onderzoeksvragen	13
2.3 Periode waarin studiekeuze speelt	14
2.4 Voorlichtingsbronnen bij studiekeuze	15
2.5 Oriëntatie en informatie gemist	18
2.6 Verder studeren na het mbo	20
2.7 Motieven voor studiekeuze	21
2.8 Een gedegen keuze	24
2.9 Intake- en welkomstgesprekken	26
2.10 Verschillen tussen doorstudeerders en uitvallers	28
2.11 Samenvatting	31
3 VERWACHTINGEN EN WAARDERING	34
3.1 Inleiding	34
3.2 Onderzoeksvragen	34
3.3 Verwachtingen bij de start van de studie	34
3.4 Verwachte studieproblemen	36
3.5 Waardering van de studie: ontwikkeling van verwachtingen naar oordelen	36
3.6 Verwachtingen en uitval	39
3.7 Samenvatting	40
4 BINDING	42
4.1 Inleiding	42
4.2 Onderzoeksvragen	42
4.3 Binding	42
4.4 Kans eindexamen	43

4.5	Loopbaanankers	44
4.6	Verschillen tussen doorstudeerders en uitvallers	45
4.7	Samenvatting	46
5	INTEGRATIE	48
5.1	Inleiding	48
5.2	Onderzoeksvragen	48
5.3	Contacten met personen binnen de studie	48
5.4	Waardering contacten met personen binnen de studie	49
5.5	Tevredenheid over contacten met personen binnen de studie	49
5.6	Mate van gebruik faciliteiten van de instelling	50
5.7	Stellingen over mate van integratie binnen studie	50
5.8	Verschillen tussen doorstudeerders en uitvallers	51
5.9	Samenvatting	54
6	AANSLUITING MET VOOROPLEIDING	56
6.1	Inleiding	56
6.2	Aansluitingsaspecten	56
6.3	Aansluiting met afzonderlijke vo-vakken	58
6.4	Verschillen tussen doorstudeerders en uitvallers	59
6.5	Samenvatting	60
7	STUDIE-UITVAL EN STUDIEOMZWAAI	61
7.1	Inleiding	61
7.2	Op welk moment kiezen studenten om te veranderen of te stoppen?	61
7.3	Redenen om te veranderen of te stoppen	62
7.4	De voornaamste redenen om te stoppen in meer detail	64
7.5	Voorkomen van uitval	66
7.6	De beslissing om te stoppen	69
7.7	Gestopt! En nu?	71
7.8	Het maken van een nieuwe keuze na omzwaai	72
7.9	Samenvatting	72
8	STUDIE-UITVAL VOORSPELD	75
8.1	Inleiding	75
8.2	Variabelen en methode	75
8.3	Uitval voorspellen met behulp van gegevens in september	76
8.4	Samenvatting	77

Samenvatting

De Startmonitor van ResearchNed is een onderzoek naar studiekeuze en studiesucces, waarin nieuwe studenten in het hoger onderwijs een jaar lang worden gevolgd vanaf hun entree in september tot aan het einde van het eerste studiejaar. Door middel van drie enquêtes – bij de start, halverwege en aan het einde van het studiejaar – wordt in kaart gebracht hoe deze startende studenten tot hun studiekeuze zijn gekomen, hoe het hen in het eerste jaar vergaat en of zij na een jaar studie besluiten door te gaan met de gekozen opleiding.

Voor de eerste Startmonitor in studiejaar 2008-2009 is in september 2008 een steekproef benaderd uit het landelijke bestand met vooraanmelders. In opdracht van het Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt (SBO) werd deze steekproef in de hbo-sector Onderwijs uitgebreid naar de hele populatie nieuwe studenten.

Door studenten driemaal in hun eerste studiejaar te benaderen kunnen telkens die gegevens worden verzameld, die op dat moment aan de orde zijn. In september worden in de eerste enquête behalve een aantal achtergrondgegevens vooral het keuzeprocess in kaart gebracht, de verwachtingen waarmee studenten aan een opleiding beginnen en hun 'binding' met de opleiding, dat wil zeggen de mate waarin studenten er van overtuigd zijn de voor hen juiste opleiding te volgen. Rond de jaarwisseling en aan het einde van het studiejaar kan vervolgens worden gefocust op aspecten zoals de aansluiting met de vooropleiding, studiegedrag en inzet, studievoortgang, tevredenheid over onderwijs en organisatie en de integratie in de opleiding.

Indien studenten in de tweede of derde meting aangeven met hun studie te stoppen of over te stappen, wordt uitgebreid nagevraagd wat hier de achtergronden en redenen van zijn.

In dit rapport wordt nadrukkelijk ingezoomd op de studiekeuze, het studiesucces en de studie-uitval van studenten in de hbo-sector Onderwijs, waarbij we onderscheid maken tussen studenten aan enerzijds de lerarenopleiding basisonderwijs (pabo(pabo)) en anderzijds de andere lerarenopleidingen.

Dat inzoomen op de sector Onderwijs gebeurt op twee manieren. In de eerste plaats wordt aan de hand van de thema's uit de Startmonitor de entree van deze studenten in het hoger onderwijs beschreven: in hoeverre verschillen zij van de andere studenten in het hbo, buiten de sector Onderwijs?

In de tweede plaats wordt voor elk van de verzamelde gegevens nagegaan of de studenten in de sector Onderwijs die goed hebben gekozen en na het eerste jaar doorgaan met hun studie, hierin verschillen van hun collega-studenten die in hun eerste jaar stoppen of omzwaaien. Met andere woorden, wat maakt in de lerarenopleidingen basis- en voortgezet onderwijs het onderscheid tussen de blijvers en de uitvallers?

Studenten in de sector Onderwijs

Studenten in de lerarenopleidingen, vooral pabo-studenten, maken relatief vroeg hun studiekeuze en overwegen bij hun keuze minder vaak nog andere opleidingen dan studenten in het overige hbo. Zij laten zich iets minder vaak adviseren door hun ouders, en juist vaker door personen met ervaring in het veld – een beroepsgroep die in deze sector natuurlijk beduidend bereikbaarder is dan voor studiekeuzers in andere sectoren.

Studenten aan de lerarenopleidingen hebben over het algemeen dezelfde voorlichtingsbronnen geraadpleegd als andere studenten. Websites van instellingen, algemene voorlichtingsdagen en schriftelijke voorlichting (folders) worden het vaakst geraadpleegd. Uiteindelijk heeft een bezoek aan de instelling – intensievere voorlichtingsdagen (zoals proefstuderen), algemene voorlichtingsdagen en voorlichtingsdagen voor late beslissers – de meeste invloed. Wel geldt voor studenten in de lerarenopleidingen dat zij over het algemeen iets minder van voorlichting gebruik maken en ook iets minder beïnvloed worden.

Bij hun oriëntatie letten pabo-kiezers wat minder op de inhoud van het programma en de vakken dan studenten buiten de sector Onderwijs, maar studenten in de andere lerarenopleidingen juist wat vaker. De sfeer is voor studenten in alle lerarenopleidingen een belangrijk aspect. Wanneer zij informatie missen – en dat geldt voor pabo-studenten veel minder dan voor anderen – betreft dat in relatief weinig gevallen informatie over de toekomstige arbeidsmarkt. Bekijken we specifiek de redenen van mbo'ers om in het ho verder te studeren – de meest genoemde zijn toegang tot interessantere beroepen en meer kans op een baan –, dan blijken mbo'ers in de lerarenopleidingen minder vaak verder te studeren vanwege een hoger salaris of het opdoen van meer theoretische kennis.

In het algemeen kiezen studenten hun opleiding uit interesse, omdat het aansluit bij hun capaciteiten en vanwege het beroep dat ze er mee kunnen uitoefenen. De keuze voor een Onderwijsopleiding wordt in de eerste plaats gemaakt vanwege het specifieke beroep dat hierdoor later uitgeoefend kan worden – duidelijk vaker ook dan in andere sectoren. Het openhouden van meerdere beroepsmogelijkheden is in de sector Onderwijs juist minder van belang, net als de kans op een baan en een hoger salaris, terwijl juist vaker verwacht wordt dat de opleiding met een redelijke inspanning wel tot een goed einde kan worden gebracht. Pabo-studenten kiezen hun opleiding wat minder vaak vanwege interesse in de inhoud en juist vaker vanwege de mogelijkheid om al in de opleiding praktijkervaring op te doen.

Speciaal voor de lerarenopleidingen is ook een aantal specifieke motieven voorgelegd. De belangrijkste hiervan voor de pabo-studenten zijn achtereenvolgens het werken met kinderen/jongeren, het overdragen van kennis en het maatschappelijk nuttig bezig zijn als leraar. Studenten in de andere lerarenopleidingen scoren het hoogst op de mogelijkheid tot zelfontplooiing, gevolgd door het overdragen van kennis.

Bij het kiezen van de hogeschool zijn het de pabo-studenten die zich onderscheiden van zowel de studenten in de andere lerarenopleidingen als van de studenten buiten de sector Onderwijs. De pabo-studenten lijken sowieso veel bewuster hun hogeschool te kiezen, omdat zij sterker belang hechten aan de sfeer op de instelling, de kwaliteit en reputatie, de bereikbaarheid, het persoonlijke en kleinschalige karakter van de hogeschool, de gebouwen en faciliteiten en de onderwijsmethode. Samen met de studenten aan andere lerarenopleidingen letten de pabo-studenten bij hun instellingskeuze minder op de aantrekkelijkheid van de stad en het studentenleven en op de studiemogelijkheden binnen of na de opleiding.

Pabo-studenten vinden minder vaak dat zij veel informatie hebben verzameld voor hun opleidingskeuze dan studenten buiten de sector Onderwijs, maar voor hun instellingskeuze hebben zij juist vaker goed nagedacht en meer informatie verzameld. Studenten in andere lerarenopleidingen hebben evenveel informatie verzameld als andere hbo'ers, maar vinden wel vaker dan anderen dat zij goed over hun opleidingskeuze hebben nagedacht.

Studenten aan de pabo en andere lerarenopleidingen beginnen hun studie gemiddeld met hogere verwachtingen van hun opleiding en instelling op diverse aspecten dan studenten aan andere hbo-opleidingen. Uitzondering hierop is dat pabo-studenten geen hogere verwachting hebben van de interessante inhoud van hun opleiding. Over de meeste aspecten oordelen de studenten aan de lerarenopleidingen ook positiever dan studenten elders, als zij eenmaal een poos daadwerkelijk studeren.

Verder verwachten pabo-studenten relatief vaak dat de opleiding intensief zal zijn en met een groot aandeel praktijk, maar tegelijkertijd verwachten zij veel minder vaak dat de opleiding moeilijk zal zijn. Desondanks verwachten pabo-studenten relatief vaak studieproblemen met betrekking tot een andere taal (anders dan Nederlands en Engels), rekenvaardigheden en kritisch denken. Samen met de studenten in de andere lerarenopleidingen verwachten zij juist minder problemen met studievaardigheden. Studenten aan alle lerarenopleidingen verwachten ten slotte vaker dan studenten in de rest van het hbo dat zij zich thuis zullen voelen bij hun instelling, opleiding en docenten.

Al vanaf de start van de studie voelen studenten in alle lerarenopleidingen zich zeer verbonden met hun opleiding en hun toekomstige beroep. Met name op beroepsbeeld en de match met de eigen capaciteiten en idealen scoren zij zeer hoog. Ook schatten zij de kans nog wat hoger in dan studenten buiten de Onderwijssector dat zij de opleiding met succes zullen afronden. Wat loopbaanankers betreft zijn zij minder

gericht op het maken van carrière of het krijgen van status en meer op het kunnen nastreven van idealen en werk doen dat iets van waarde oplevert.

Wat hun integratie in de opleiding en instelling betreft hebben studenten aan de lerarenopleidingen naast de gebruikelijke contacten met medestudenten relatief veel contact met docenten, studieloopbaanbegeleiders en mentoren of tutoren. De contacten met medestudenten worden het meest gewaardeerd. Studenten in alle lerarenopleidingen voelen zich vaker goed begeleid en geïnspireerd door hun docenten dan studenten in de rest van het hbo. De studenten in de Onderwijsopleidingen buiten de pabo voelen zich daarnaast ook vaker uitgedaagd door de opleiding. Voor de pabo-studenten is het minder vaak duidelijk wat de opleiding van hen verwacht.

Studenten in de sector Onderwijs, zowel aan de pabo's als andere lerarenopleidingen, zijn over het algemeen meer tevreden over de aansluiting dan in de rest van het hbo. Wanneer we dit bestuderen aan de hand van dertien aansluitingsaspecten zien we dit beeld zowel bij de pabo als de andere lerarenopleidingen. Alleen over de aansluiting wat betreft rekenvaardigheden zijn de pabo-studenten dan juist minder tevreden. Wanneer we studenten echter vragen om één totaaloordeel te geven over aansluiting, dan zijn de respondenten in de overige hbo-onderwijsopleidingen duidelijk meer tevreden dan de rest van het hbo, maar is er vrijwel geen verschil tussen de pabo en de rest van het hbo.

Wat afzonderlijke vo-vakken betreft zijn pabo-studenten duidelijk vaker ontevreden over de aansluiting met vooral wiskunde, en verder ook met geschiedenis en aardrijkskunde dan studenten buiten de sector Onderwijs. De respondenten in de andere Onderwijsopleidingen zijn juist weinig ontevreden over de aansluiting met wiskunde en vinden vaker dan andere hbo'ers dat de aansluiting met geen enkele vo-vak 'slecht' is.

Studenten in de sector Onderwijs die uitvallen

Zeer veel verschillen zijn in dit onderzoek gevonden tussen de studenten in de sector Onderwijs die doorgaan en die uitvallen (dat wil zeggen, stoppen of omzwaaien). We noemen er hier een aantal: de studenten die wel beginnen met een lerarenopleiding maar in het eerste studiejaar uitvallen begonnen later met nadenken over hun studiekeuze (vooral pabo), bezochten minder vaak intensievere voorlichtingsdagen (bv. proefstuderen) en werden minder vaak beïnvloed door algemene voorlichtingsdagen, kozen minder vaak hun opleiding uit idealistische overwegingen zoals kennisoverdracht en maatschappelijk nuttig bezig zijn als leraar, gaven vaker aan informatie te hebben gemist bij hun oriëntatie en vonden zelf dat zij minder informatie hadden verzameld en minder goed hadden nagedacht over hun opleidings- en instellingskeuze dan hun collega-studenten die na het eerste jaar doorgaan. De uitvallers begonnen met lagere verwachtingen aan hun lerarenopleiding en verwachtten ook bij aanvang al minder vaak zich thuis te zullen voelen bij hun opleiding, instelling, medestudenten en docenten. De uitvallers aan de pabo's verwachtten vaker problemen met wiskunde, rekenvaardigheden en Engels, de uitvallers in de andere Onderwijsopleidingen met wiskunde, zelfstandig werken en studievaardigheden. De sterke verbondenheid van studenten in de sector Onderwijs met hun opleiding was al bij aanvang minder sterk bij de groep die later uitvalt en ook schatten zij hun kansen op het halen van het eindexamen vanaf het begin minder hoog in. De aansluiting met de vooropleidingen havo en vwo werd door de uitvallers minder positief beoordeeld. Uiteindelijk blijkt het zelfs mogelijk om al bij de start van het studiejaar aan de hand van een beperkt aantal gegevens in hbo-onderwijs bijna een derde van de uitvallers correct te voorspellen.

Geïnteresseerden die toch van een onderwijsopleiding afzien

Een laatste groep die we hier kort bespreken zijn de studenten die wel interesse hebben in een lerarenopleiding, maar uiteindelijk toch een andere opleiding kiezen. Bij het maken van de studiekeuze vinden zij een lerarenopleiding om dezelfde redenen aantrekkelijk als degenen die uiteindelijk wel in de sector Onderwijs gaan studeren, maar op bijna elk van deze redenen scoren zij toch telkens wat lager. Dat is niet onlogisch, aangezien het immers om de groep gaat die uiteindelijk een andere keuze toch aantrekkelijker vindt.

Werken met kinderen/jongeren vindt deze groep de belangrijkste reden (minder vaak dan de pabo-studenten, maar vaker dan de studenten in andere lerarenopleidingen), gevolgd door het overdragen van kennis en de mogelijkheid tot zelfontplooiing. Even hoog of hoger dan studenten Onderwijs scoren de twijfelaars op het zelfstandig kunnen werken als leraar en op de afwisseling in het beroep van leraar.

De redenen waarom de twijfelaars uiteindelijk afzien van een lerarenopleiding hebben vooral te maken met loopbaan en inkomen. De beperkte loopbaan- en carrièremogelijkheden met een lerarendiploma, de beperkte loopbaan- en carrièremogelijkheden in het onderwijs en de beperkte financiële groeimogelijkheden worden elk door ongeveer een derde van de twijfelaars genoemd. Verder verwacht een kwart dat een lerarenopleiding saai en weinig uitdagend is.

1 Inleiding

1.1 De Startmonitor

De Startmonitor is een landelijk onderzoek van onderzoeksbureau ResearchNed dat sinds studiejaar 2008-2009 instromende studenten in het hoger onderwijs volgt vanaf hun entree in hbo of wo tot aan het einde van het eerste studiejaar. De Startmonitor onderzoekt onder andere de verschillen tussen vooraanmeldingen en definitieve inschrijvingen en brengt het voorlichtinggebruik en studiekeuzeproces in kaart. De Startmonitor wil echter vooral in dat proces van studiekeuze en in de start en integratie van studenten in hun opleiding de determinanten opsporen van studiesucces en studieuitval in het eerste studiejaar. De resultaten van de Startmonitor moeten de betrokkenen bij studiekeuzeprocessen – onderwijsinstellingen, overheid, voorlichters, decanen, studieadviseurs en beleidmakers – in staat stellen het studiekeuzeproces van studenten zodanig te begeleiden en te faciliteren dat studieuitval wordt teruggebracht.

1.2 Onderzoekopzet en thema's Startmonitor

De Startmonitor wil het hele keuzeproces in kaart brengen: van de aanvankelijke studiekeuze tot het definitieve besluit aan het eind van het eerste studiejaar om met de opleiding door te gaan. Daarom worden studenten gevolgd door het hele eerste studiejaar heen en worden de gegevens verzameld op drie cruciale momenten:

- De start van het studiejaar (september-oktober).
- Na enkele maanden studie (december-januari)
- Het einde van het eerste studiejaar (juni-juli)

In september wordt landelijk een grote steekproef van startende studenten in het hoger onderwijs uitgenodigd voor de eerste internetenquête. In deze eerste enquête wordt respondenten gevraagd of zij bereid zijn later in het studiejaar nogmaals aan twee enquêtes deel te nemen. In de drie enquêtes worden telkens de vragen voorgelegd die op dat moment in het studiejaar aan de orde zijn.

September-oktober	December-januari	Juni-juli
<i>Keuzeproces & verwachtingen</i>	<i>Integratie na enkele maanden studie</i>	<i>Balans opmaken na één jaar studie</i>
- Achtergrondgegevens	- Aansluiting	- Aansluiting
- Studiekeuzemotieven, voorlichting	- Studiegedrag en inzet	- Studiegedrag en inzet
- Verwachtingen	- Studievoortgang	- Studievoortgang
- Binding met de opleiding	- Waardering/oordeel opleiding	- Waardering/oordeel
	- Integratie in de opleiding	- Integratie in de opleiding
	- Binding met de opleiding	- Binding met de opleiding
	- Uitval (indien van toepassing)	- Uitval (indien van toepassing)
		- Balans opmaken

1.3 Steekproef en respons

Doelgroep

Het onderzoek richt zich op startende studenten in hoger onderwijs: studenten die voor het eerst beginnen aan een opleiding in het hoger onderwijs. De definitie van instromende studenten die voor de steekproef in dit onderzoek werd toegepast is dan ook 'eerstejaars-ho' (en niet eerstejaars-hbo/eerstejaars-wo, eerstejaars-sector, eerstejaarsinstelling of eerstejaarsopleiding). Dit betekent dat studenten die na hun

vooropleiding (mbo, havo, vwo) niet rechtstreeks naar het hoger onderwijs doorstromen – bijvoorbeeld doordat zij eerst enige tijd werken of een jaar reizen – wel in het onderzoek worden meegenomen. Maar studenten die al een geschiedenis in het hoger onderwijs hebben (omzwaaien van opleiding, tweede ho-opleiding, e.d.) worden voor het onderzoek in principe niet benaderd.

Totaal landelijk

In september 2008 werd via de Informatie Beheer Groep een steekproef aangeschreven van 56.162 nieuwe studenten in het hoger onderwijs. Hiervan vulden er 9.415 de eerste enquête in.

In die eerste enquête gaf 84% van deze respondenten aan er geen bezwaar tegen te hebben om ook voor de tweede en derde enquête aangeschreven te worden. Aan de tweede enquête namen 4.466 respondenten deel en aan de derde enquête 3.700.

Uiteindelijk werden met de twee vervolgenquêtes samen 3.814 respondenten lang genoeg gevolgd om te kunnen bepalen of zij in of na hun eerste jaar doorstuderen, zijn gestopt of zijn omgezwaaid. Een kwart van de onderzoeksgroep (24%) blijkt na een jaar niet meer aan de eerstgekozen opleiding te studeren.

Doelgroep SBO

In opdracht van het Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt (SBO) werd in de sector hbo-onderwijs geen steekproef, maar werden alle nieuwe ho-studenten aangeschreven. In Tabel 1 is weergegeven hoeveel eerstejaars werden aangeschreven en hoe groot de respons was per meting.

Tabel 1: Respons binnen en buiten de SBO-doelgroep.

	Hbo sector Onderwijs		Overig ho		Totaal	
Benaderd september	9355		46807		56162	
Respons september	1345	14%	8070	17%	9415	17%
Bereid tot vervolg	1154	86%	6737	83%	7891	84%
Respons december	588	51%	3878	58%	4466	57%
Respons juni	491	43%	3240	48%	3731	47%
Besluit bekend	512	44%	3302	49%	3814	48%

Bron: Startmonitor 2008-2009.

In dit rapport worden de resultaten telkens afzonderlijk weergegeven voor de studenten aan de pabo's en aan de overige lerarenopleidingen in het hbo. Voor alle duidelijkheid dient hier te worden opgemerkt dat door de keuze voor bachelorstudenten als doelgroep géén academische lerarenopleidingen in het onderzoek betrokken zijn. De categorie wo wordt volledigheidshalve in de tabellen in dit rapport wel apart weergegeven, maar deze bevat geen lerarenopleidingen en krijgt in de beschrijvingen daarom ook minder aandacht.

Ook binnen de hbo-sector Onderwijs bleek in dit onderzoek een kwart na het eerste jaar niet door te gaan met de eerstgekozen opleiding. In Tabel 2 is weergegeven welke aantallen blijvers en uitvallers in de lerarenopleidingen basisonderwijs en in de overige lerarenopleidingen in dit onderzoek betrokken zijn. Daar waar we vergelijkingen maken tussen studenten in de lerarenopleidingen die uitvallen en doorgaan, voeren we analyses uit met deze 512 respondenten. Waar beschrijvingen worden gemaakt van bijvoorbeeld gegevens uit de septemberenquête, kunnen alle 1.345 Onderwijsrespondenten uit die meting worden gebruikt (zie Tabel 1).

Tabel 2: Uitvallers en blijvers binnen de responsgroep (ongewogen)

	Pabo		Hbo Onderwijs overig		Totaal hbo Onderwijs	
Studeert door	215	76%	168	74%	383	75%
Valt uit	69	24%	60	26%	129	25%
Totaal	284	100%	228	100%	512	100%

Bron: Startmonitor 2008-2009.

1.4 Weging

Zoals gebruikelijk is in dit type grootschalige enquêteonderzoeken, worden voor de analyses weegfactoren toegepast om ervoor te zorgen dat de gegevens uit de responsgroep zo representatief mogelijk zijn voor de oorspronkelijke populatie. Zo is bijvoorbeeld een bekend gegeven dat vrouwen vaker deelnemen aan enquêtes dan mannen; hiervoor kan worden gecompenseerd door de aanwezige mannen in de responsgroep meer gewicht toe te kennen en de aanwezige vrouwen juist minder.

In dit onderzoek is gewogen naar instelling, croho-sector en geslacht. Uiteindelijk konden van de 9.415 respondenten er 3.814 lang genoeg worden gevolgd om te weten of zij uitvallen of doorgaan. Voor de beschrijving en analyse van deze kleinere groep zijn afzonderlijke weegfactoren toegepast.

2 Studiekeuze

2.1 Inleiding

Om studiekeuze in kaart te brengen, onderzoeken we op basis van gegevens uit de Startmonitor de motieven voor en achtergronden van de studiekeuze. De gegevens zijn verzameld bij de start van het studiejaar in de eerste enquête van de Startmonitor. Om de doorstroom naar het leraarsberoep te garanderen is het van belang te weten wat studenten beweegt om al dan niet een lerarenopleiding te kiezen. Bovendien is het van belang de determinanten van een geslaagde studiekeuze te achterhalen.

In dit hoofdstuk gaan we daarom eerst nader in op de achtergronden en kenmerken van het studiekeuzeproces. Daarnaast bekijken we in de laatste paragraaf of er in bepaalde aspecten van dit proces (keuzemotieven, keuzemoment, voorlichtingsbronnen, keuzebegeleiding etc.) verschillen bestaan tussen studenten die doorstuderen en studenten die in het eerste jaar uitvallen.

2.2 Onderzoeksvragen

In dit hoofdstuk geven we antwoord op de volgende onderzoeksvragen:

- (1) In welke periode speelt de studiekeuze: in welke periode zijn studenten serieus gaan nadenken over de studiekeuze en in welke periode is de keuze bepaald?
- (2) Van welke voorlichtingsvormen is gebruik gemaakt, wat is het oordeel over de kwaliteit en invloed van deze vormen, en welke bronnen zouden studenten niet opnieuw gebruiken?
- (3) Welke informatie wordt gemist bij studiekeuze?
- (4) Op welke aspecten wordt bij oriëntatie gelet?
- (5) Welke motieven speelden voor studenten met een mbo-vooropleiding een rol bij de keuze door te studeren na het mbo?
- (6) Wat zijn motieven voor opleidings- en instellingskeuze? En wat zijn voor studenten die een lerarenopleiding overwegen maar niet kiezen, de argumenten om van een lerarenopleiding af te zien?
- (7) Vinden studenten dat zij voldoende informatie hebben verzameld en voldoende hebben nagedacht over de studiekeuze?
- (8) Wat is het oordeel van studenten over de studie- en beroepskeuzebegeleiding in hun vooropleiding?
- (9) Hebben studenten de opleidings- of instellingskeuze schriftelijk of mondeling moeten motiveren in hun vooropleiding?

Een juiste studiekeuze is cruciaal voor het studiesucces van een student. Het is daarom van belang te onderzoeken *wat* of *wie* in het studiekeuzeproces nu zorgt voor een 'juiste keuze'. Hebben studenten die in het eerste jaar stoppen met hun opleiding minder keuzebegeleiding of voorlichting gehad in het voortgezet onderwijs? Hebben zij voor hun opleidings- en instellingskeuze andere motieven dan studenten die wel de 'juiste keuze' maakten. En hebben zij überhaupt evenveel opties overwogen? Voor de laatste paragraaf van dit hoofdstuk hebben we daarom de volgende aanvullende onderzoeksvraag geformuleerd:

- (10) In welke mate bestaat er samenhang tussen factoren die een rol spelen bij studiekeuze (motieven, overwegingen, informatie en actoren) en uitval in het eerste jaar van het ho?

2.3 Periode waarin studiekeuze speelt

Hoeveel tijd hebben studenten genomen voor het maken van deze belangrijke beslissing? En in welke periode valt het definitieve besluit voor een vervolopleiding en instelling? In deze paragraaf bekijken we de periode waarin aankomende studenten *beginnen met nadenken over hun studiekeuze* en de periode waarin de *definitieve studiekeuze* wordt gemaakt.

Nadenken over studiekeuze

Het grootste deel van de eerstejaars studenten in het hoger onderwijs zegt dat zij zijn begonnen met nadenken over studiekeuze ruim voor het einde van het voortgezet onderwijs of het mbo (Tabel 3). Toch moet ook in de laatste maanden van de vooropleiding ongeveer een kwart van de aankomende studenten nog beginnen met het studiekeuzeproces.

De helft van de pabo-kiezers en een kwart van de overige hbo-onderwijsstudenten geeft aan al in een vroeg stadium te hebben nagedacht over de studiekeuze. Dit is aanzienlijk eerder dan overige ho studenten. Voor veel aanstaande leraren is het onderwijs nog steeds een soort 'roeping' die al ver voor de studiekeuze wordt gevoeld. Het is tegelijk opmerkelijk dat ook één op de tien hbo-onderwijsstudenten geeft pas na het mbo / vo begonnen te zijn met nadenken over het vervolgonderwijs.

Tabel 3 - Moment begonnen met nadenken over studiekeuze (%)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo Overig	Wo	Totaal
Vóór profielkeuze vo / vóór mbo	48	25	17	17	19
Bij profielkeuze vo / bij start mbo	12	14	14	17	15
Na profielkeuze vo / tijdens mbo, ruim voor einde vo / mbo	25	33	38	44	39
Laatste maanden vo / mbo	11	18	24	19	22
Na vo / mbo	5	11	8	2	6

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Definitieve studiekeuze

Wanneer kiezen studenten definitief voor een specifieke opleiding en instelling? Het grootste deel van de eerstejaars studenten (49%) geeft aan dat zij de definitieve studiekeuze in de laatste maanden van het vo of mbo hebben gemaakt (Tabel 4). De meerderheid van de studenten aan de pabo (90%) heeft de definitieve studiekeuze al voor het einde van het vo / mbo gemaakt. Een op de vijf geeft aan dat deze keuze al vaststond voor de profielkeuze in het voortgezet onderwijs of voor de keuze om naar het mbo te gaan. De keuze om in het (basis)onderwijs te gaan werken wordt al vroeg gemaakt, zeker in vergelijking met de keuze voor andere studies.

Tabel 4 - Moment definitieve studiekeuze (%)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo Overig	Wo	Totaal
Vóór profielkeuze vo / vóór mbo	18	9	3	4	4
Bij profielkeuze vo / bij start mbo	5	4	3	1	2
Na profielkeuze vo / tijdens mbo, ruim voor einde vo / mbo	32	26	23	26	25
Laatste maanden vo / mbo	35	40	48	52	49
Na vo / mbo	10	21	22	17	20

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Advies bij studiekeuze

In de omgeving van aankomende studenten kunnen verschillende mensen een rol spelen bij de studiekeuze. Vooral ouders hebben voor de meerderheid van de studenten – voor 62 procent – een adviserende rol (Tabel 5). Studenten aan hbo-onderwijsopleidingen kregen minder vaak advies van hun ouders dan overige studenten. Ze lieten zich, samen met de pabo-studenten met name adviseren door iemand die al in het onderwijs werkt (respectievelijk 60% en 61%). Dit aandeel ligt aanzienlijk hoger dan bij collega-studiekeuzers (ho totaal 37%), wat niet onlogisch is aangezien deze toekomstige beroepsgroep natuurlijk een stuk bereikbaarder is dan voor studenten die een carrière in een andere sector dan Onderwijs ambiëren. Studenten aan hbo-onderwijsopleidingen kregen ook vaker advies van de leraren / decaan van de oude school, en van ouderejaars pabo-studenten.

Tabel 5 - Door wie geadviseerd bij studiekeuze (%)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo Overig	Wo	Totaal
Ouders	59	47	60	66	62
Overige familie	24	17	20	21	20
Vrienden	38	30	34	33	34
Leraren / decaan op oude school	33	44	29	30	30
Student die de opleiding volgt of aan de instelling studeert	44	31	33	34	34
Docent / decaan van mijn nieuwe opleiding	9	12	10	5	8
Iemand die al in dit vakgebied werkt	61	60	39	27	37
Beroeps- of studiekeuzeadviseur of –test	15	16	17	16	16

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

2.4 Voorlichtingsbronnen bij studiekeuze

Er is een groot aanbod aan voorlichtingsbronnen waaruit aankomende studenten informatie kunnen halen voor hun studiekeuze (Tabel 6). Over het algemeen is door ho-studenten vooral gebruik gemaakt van informatie van de instellingen en opleidingen zelf, met name de *websites* (84%), *algemene voorlichtingsdagen* (78%) en *folders en andere schriftelijke informatie* (74%). Ook maakte ongeveer een derde van de studenten gebruik van intensievere voorlichtingsdagen (zoals proefstuderen, meeloopdag, dagje student, etc.).

Studenten pabo en hbo-onderwijsopleidingen maken gebruik van dezelfde informatiebronnen als de overige ho-studenten. Kijkend naar de resultaten, valt echter op dat het aandeel studenten dat daadwerkelijk gebruik maakt van bepaalde bronnen lager ligt dan bij overige h(b)o studenten. Enige uitzondering hierbij betreft de intensievere voorlichtingsdagen die bij pabo-studenten populair zijn (38%).

Tabel 6 - Gebruik voorlichtingsbronnen (% ja)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo Overig	Wo	Totaal
Websites van de instellingen / opleidingen zelf	74	79	84	85	84
Algemene voorlichtingsdagen van de instellingen/opleidingen	76	65	75	84	78
Schriftelijke voorlichting van de instellingen / opleidingen	64	63	71	83	74
Intensievere voorlichtingsdagen	38	30	29	52	37
Bezoek aan de 'Studiebeurs' in Utrecht	18	19	24	39	28
De website Studiekeuze123.nl	12	17	18	21	18
Voorlichting door de instelling op mijn oude school	17	15	16	24	18
Bezoek aan de instelling met mijn oude school	12	9	12	17	13
De website Schoolweb.nl	6	9	12	15	12
De website Qompas.nl	10	9	9	17	11
Zelf contact opgenomen met de instelling (telefoon / e-mail)	9	15	11	8	11
Onafhankelijke schriftelijke informatie	4	5	5	15	8
Andere vergelijkingswebsites	3	3	5	6	5
Speciale voorlichtingsdag voor late beslissers	2	2	2	4	3
Geen van deze voorlichtingsmogelijkheden	4	6	2	2	2
Digitaal proefstuderen	1	1	0	4	1
Deelname aan 'Bèta 1-op-1' op mijn oude school	0	0	0	2	1

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Oordelen over kwaliteit voorlichtingsbronnen

Van de voorlichtingsbronnen die het meest zijn gebruikt, wordt de kwaliteit van de algemene voorlichtingsdagen het best beoordeeld (Tabel 7; 72% oordeelt goed of zeer goed). Andere, minder gebruikte bronnen, worden echter ook vaak goed beoordeeld, zoals intensievere voorlichtingsdagen en het zelf rechtstreeks contact opnemen met de instelling via telefoon of email.

Studenten aan de pabo of andere hbo-onderwijsopleidingen zijn daarnaast relatief vaak te spreken over de kwaliteit van de onafhankelijke schriftelijke informatie, zoals de Keuzegids Hoger Onderwijs. Pabo-studenten zijn bovendien relatief vaak tevreden over de voorlichting door de instelling op de oude school en het digitaal proefstuderen. Studenten aan de andere hbo-onderwijsopleidingen zijn minder te spreken over de kwaliteit van het digitaal proefstuderen.

Tabel 7 - Kwaliteit voorlichtingsbronnen (% (zeer) goed; indien gebruik gemaakt van betreffende bron)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo Overig	Wo	Totaal
Intensievere voorlichtingsdagen	86	87	80	85	83
Algemene voorlichtingsdagen van de instellingen/opleidingen	78	76	73	69	72
Zelf contact opgenomen met de instelling (telefoon / e-mail)	74	65	66	73	68
Speciale voorlichtingsdag voor late beslissers	53	89	65	65	65
Digitaal proefstuderen	60	21	38	73	65
Schriftelijke voorlichting van de instellingen / opleidingen	65	62	62	66	64
Onafhankelijke schriftelijke informatie	60	55	47	74	64
Websites van de instellingen / opleidingen zelf	62	59	60	62	61
Bezoek aan de instelling met mijn oude school	53	54	55	44	51
De website Schoolweb.nl	42	37	48	46	46
Voorlichting door de instelling op mijn oude school	55	48	48	39	45
Andere vergelijkingswebsites	33	41	47	42	45
De website Studiekeuze123.nl	50	50	44	40	43
Bezoek aan de 'Studiebeurs' in Utrecht	46	54	43	33	39
De website Qompas.nl	25	36	35	35	35
Deelname aan 'Bèta 1-op-1' op mijn oude school	0	100	12	32	30

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt. Cursief: aantallen te klein om verschillen te toetsen.

Invloed van voorlichtingsbronnen

Welke voorlichtingmogelijkheden hebben volgens studenten veel invloed op de uiteindelijke studiekeuze? Naast de veelgebruikte voorlichtingsmogelijkheden (algemene voorlichtingsdagen) hebben vooral intensievere voorlichtingsdagen, speciale voorlichtingsdagen voor late beslissers en rechtstreeks contact met de instelling (zeer) veel invloed op de studiekeuze van studenten (Tabel 8). Opmerkelijk is ook dat voor meer dan de helft van de studenten die gebruik hebben gemaakt van digitaal proefstuderen hiervan een (zeer) sterke invloed is uitgegaan op de keuze (Deze resultaten moeten, in verband met de geringe aantallen gebruikers wel met enige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd).

Een aantal voorlichtingsbronnen had volgens studenten weinig invloed op hun uiteindelijke studiekeuze, zoals de drie specifiek genoemde keuzewebsites, een bezoek aan de Studiebeurs in Utrecht en het digitaal proefstuderen¹. We zien deze voorlichtingsmogelijkheden dan ook relatief vaak terug als we studenten vragen welke bronnen zij, als zij opnieuw zouden kiezen, niet weer zouden gebruiken (Tabel 9). Opvallend hierbij is verder dat ongeveer een vijfde van de studenten niet opnieuw gebruik zou maken van de mogelijkheid om de instelling te bezoeken met hun oude school.

In een aantal gevallen zien we verschillen tussen studenten aan lerarenopleidingen en studenten aan de overige hbo-opleidingen. Zo laten studenten aan de lerarenopleiding zich minder sterk beïnvloeden door de algemene voorlichtingsdagen, de schriftelijke voorlichting, en de websites van instellingen. Het bezoek aan de instelling met de oude school wordt wel als invloedrijk aangemerkt.

¹ Gezien de geringe aantallen gebruikers van deze voorlichtingsbronnen moeten deze resultaten met enige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

Tabel 8 - Invloed voorlichtingsbronnen (% (zeer) sterke invloed; indien gebruik gemaakt van betreffende bron)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo Overig	Wo	Totaal
Intensievere voorlichtingsdagen	83	88	83	86	84
Algemene voorlichtingsdagen van de instellingen/opleidingen	67	66	70	65	68
Digitaal proefstuderen	47	0	45	60	56
Speciale voorlichtingsdag voor late beslissers	64	60	67	52	60
Zelf contact opgenomen met de instelling (telefoon / e-mail)	57	48	58	49	55
Schriftelijke voorlichting van de instellingen / opleidingen	32	36	41	39	40
Websites van de instellingen / opleidingen zelf	31	35	43	37	40
Onafhankelijke schriftelijke informatie	37	33	34	36	35
Voorlichting door de instelling op mijn oude school	43	41	34	32	34
Bezoek aan de instelling met mijn oude school	45	46	40	31	37
Deelname aan 'Bèta 1-op-1' op mijn oude school	0	64	12	23	21
De website Studiekeuze123.nl	13	28	19	21	20
De website Schoolweb.nl	14	12	17	20	18
Andere vergelijkingswebsites	25	5	34	20	28
Bezoek aan de 'Studiebeurs' in Utrecht	21	27	25	15	20
De website Qompas.nl	3	18	19	12	15

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt. Cursief: aantallen te klein om verschillen te toetsen.

Tabel 9 - Voorlichtingsbronnen niet opnieuw gebruiken (%; indien gebruik gemaakt van betreffende bron)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo Overig	Wo	Totaal
Bezoek aan de 'Studiebeurs' in Utrecht	36	35	37	42	39
Deelname aan 'Bèta 1-op-1' op mijn oude school	0	15	73	42	47
De website Qompas.nl	57	47	42	37	41
De website Schoolweb.nl	25	37	26	22	25
De website Studiekeuze123.nl	30	17	24	22	23
Andere vergelijkingswebsites	8	35	15	19	17
Bezoek aan de instelling met mijn oude school	15	9	19	18	18
Voorlichting door de instelling op mijn oude school	15	22	15	16	16
Schriftelijke voorlichting van de instellingen / opleidingen	14	12	13	10	12
Zelf contact opgenomen met de instelling (telefoon / e-mail)	14	7	10	8	10
Speciale voorlichtingsdag voor late beslissers	18	0	17	8	12
Digitaal proefstuderen	0	18	24	7	10
Websites van de instellingen / opleidingen zelf	11	7	7	7	7
Algemene voorlichtingsdagen van de instellingen/ opleidingen	3	4	6	5	5
Onafhankelijke schriftelijke informatie	31	18	18	4	10
Intensievere voorlichtingsdagen,	2	1	4	2	3
Alle gebruikte voorlichtingsbronnen zinvol	0	0	0	0	0

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt. Cursief: aantallen te klein om verschillen te toetsen.

2.5 Oriëntatie en informatie gemist

Oriëntatie

In de vorige paragraaf kwam aan de orde op welke manier aankomende studenten informatie zoeken over hun toekomstige opleiding. Vaak blijkt dat te gebeuren via de websites, folders (en ander schriftelijk mate-

riaal) en voorlichtingsdagen van de instelling of opleiding. Op welke zaken letten studiekeuzers nu bij het maken van een keuze? En welke informatie hebben studenten gemist bij hun oriëntatie? Daarop gaan we in deze paragraaf in.

Voor studenten in het hoger onderwijs zijn de belangrijkste aspecten waarop zij bij hun oriëntatie letten divers van aard; de mogelijkheden die de opleiding op de arbeidsmarkt biedt, de inhoud van het programma en de vakken en de sfeer op de opleiding of instelling (Tabel 10). Daarnaast let ook meer dan de helft van de studenten bij oriëntatie op de toelatingseisen die gelden voor een opleiding. Minder dan een derde van de studenten geeft aan dat zij sterk hebben gelet op de ondersteunings- en begeleidingsmogelijkheden (27%), de hoeveelheid contacttijd en vrije tijd (20%) en het type docenten dat zij in de opleiding krijgen (19%).

Pabo-studenten hebben bij de oriëntatie naar vervolgonderwijs met name gelet op de sfeer op de opleiding (79%). Pabo-studenten, maar ook studenten aan de hbo-onderwijsopleidingen kijken in vergelijking met andere hbo-studenten ook relatief vaker naar het type student en het type leraar dat ze ontmoeten / krijgen en naar de ondersteuningsmogelijkheden / begeleiding in het vervolgonderwijs. Wellicht speelt de introductie van de reken- en taaltoetsen op de pabo bij dit laatste een belangrijke rol. De mogelijkheden op de arbeidsmarkt na afstuderen worden door studenten aan de pabo's in vergelijking met andere hbo-studenten overigens als minder interessante oriëntatieaspecten bevonden.

Tabel 10 - Belangrijke aspecten oriëntatie (% (heel) sterk op gelet)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo Overig	Wo	Totaal
De inhoud van het programma en de vakken	60	69	63	70	65
De sfeer op de opleiding of instelling	79	66	63	68	65
De mogelijkheden die de opleiding op de arbeidsmarkt biedt	53	64	72	61	67
De toelatingseisen voor de opleiding	58	68	57	48	55
Het niveau / de moeilijkheidsgraad van de opleiding	47	50	44	38	42
Het type studenten dat ik daar ontmoet	37	34	28	32	30
De hoeveelheid contacttijd / vrije tijd	18	24	21	17	20
Ondersteuningsmogelijkheden / begeleiding	47	37	30	17	27
Het type docenten dat ik krijg	29	28	20	13	19

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt. Cursief: aantallen te klein om verschillen te toetsen.

Informatie gemist

Is er specifieke informatie waar aankomende studenten naar op zoek zijn, maar die in de gebruikte voorlichtingsbronnen niet aan de orde komt? We vroegen studenten aan te geven of, en welke informatie zij hebben gemist bij studiekeuze. Een op de vijf ho-studenten geeft aan informatie te hebben gemist. Pabo-studenten geven het minst vaak aan studiekeuze informatie te hebben gemist (Tabel 11).

Wanneer studenten aangeven dat zij informatie misten, gaat dat in bijna de helft van de gevallen over informatie over de inrichting van het onderwijsprogramma (Tabel 12). Dit is met name bij pabo-studenten aan de orde (61%). Een groot deel van de studenten aan een hbo-onderwijsopleiding (41%) geeft aan informatie te hebben gemist over de docenten en de studiebegeleiding. Informatie over de arbeidsmarktperspectieven worden, in vergelijking met andere studenten, nauwelijks gemist door studenten aan de lerarenopleiding. Twee mogelijke – niet in dit onderzoek onderzochte – verklaringen hiervoor zijn het gegeven dat de lerarenopleidingen opleidt tot één duidelijk beroep: leraar, en de voortdurende media aandacht voor een eventueel lerarentekort.

Tabel 11 - Informatie gemist bij oriëntatie (% Ja)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo Overig	Wo	Totaal
Informatie gemist	12	18	21	21	20

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Tabel 12 - Informatie gemist bij oriëntatie (%)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo Overig	Wo	Totaal
Inrichting van het onderwijsprogramma	61	50	50	45	49
Docenten en studiebegeleiding	26	41	26	25	26
Kwaliteit van de opleiding	25	17	29	24	27
Stagemogelijkheden in de opleiding	22	26	28	24	26
Perspectieven op de arbeidsmarkt	11	8	18	23	19
Tevredenheid van de huidige studenten over voorzieningen	23	23	24	23	24
Internationale oriëntatie van de opleiding	4	8	11	17	13
Aanbod van masteropleidingen na de bachelor	9	10	19	17	17
Kosten van het onderwijs	11	20	12	14	13
Tevredenheid studenten over de omgeving	10	7	9	12	10
Toelating, verwijzing en selectie	4	18	12	10	11
Kwaliteit van het onderzoek	1	3	4	7	5
Doorstroommogelijkheden mbo-hbo, hbo-wo	14	19	21	3	15

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

2.6 Verder studeren na het mbo

Een groot deel van de afgestudeerde mbo'ers besluit dat dit diploma niet het eindpunt van hun onderwijsloopbaan is en stroomt door naar een opleiding in het hbo. Deelnemers in niveau 4 van het mbo kunnen na het behalen van hun diploma direct doorstromen naar het hbo. Van alle uitstromende mbo'ers uit dit niveau gaat bijna 30 procent direct door naar het hbo². Daarnaast bestaat er in het hbo natuurlijk ook instroom van mbo'ers vanuit de arbeidsmarkt. Hogescholen bieden vaak een alternatief onderwijsprogramma aan voor mbo'ers, zoals een verkorte onderwijsroute³.

Waarom kiezen mbo'ers voor een vervolgstudie in het hbo? Voor alle hbo-studenten geldt dat zij door het behalen van een hbo-bachelor vooral verwachten toegang te krijgen tot interessantere beroepen (Tabel 13). Daarnaast verwachten zij vaak een grotere kans op een baan door een opleiding in het hoger onderwijs. Ook verwachten zij meer salaris te krijgen en willen zij meer theoretische kennis opdoen al geldt dit niet voor studenten aan de lerarenopleidingen. Hetzelfde zien we bij het doorstuderen vanwege de maatschappelijke status van het vervolgberoep. Studenten aan de lerarenopleiding vinden dit beduidend minder belangrijk.

² Cijfers te vinden via www.hbo-raad.nl.

³ In dit rapport maken we in de groep studenten met een mbo-vooropleiding geen onderscheid naar studenten die direct zijn doorgestroomd vanuit mbo naar hbo en studenten die afkomstig zijn van de arbeidsmarkt of anders (indirecte doorstroom).

Tabel 13 Redenen om verder te studeren: studenten met mbo-vooropleiding (%)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo Overig	Totaal
Toegang krijgen tot interessantere beroepen	91	91	92	92
Meer kans op een baan	78	67	76	76
Meer salaris	64	67	77	75
Ik wilde meer theoretische kennis opdoen	68	64	76	75
Ik wilde nog niet gaan werken	56	49	60	59
Ik vond het mbo gemakkelijk	44	52	53	52
Meer maatschappelijk aanzien / status	39	37	50	48
Mijn omgeving vindt het belangrijk dat ik verder studeer	28	17	31	30
Mogelijkheid volgen doorstroomprogramma	27	22	22	23
Mogelijkheid krijgen vrijstellingen	14	16	16	16
Vrienden op het mbo studeerden ook verder	9	3	13	12

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

2.7 Motieven voor studiekeuze

In het voorgaande is besproken in welke periode aankomende studenten bezig zijn geweest met studiekeuze en wanneer de definitieve keuze is gemaakt. Ook bleek informatie over opleidingen en instellingen vooral te worden verzameld via websites, folders (en ander schriftelijk materiaal) en voorlichtingsdagen van de instelling of opleiding. Daarbij wordt vooral de kwaliteit en invloed van (intensive) voorlichtingsdagen hoog gewaardeerd. Wanneer zij zich laten informeren, is voor een groot deel van de instromers zowel de inhoud van de opleiding als de sfeer op de opleiding en instelling van belang, maar ook de perspectieven op de arbeidsmarkt spelen in de oriëntatiefase al een rol. Daarnaast zagen we dat voor een deel van de studenten de geboden informatie niet volledig was; zij misten vooral informatie over de inrichting van het onderwijs. Relevant is nu nog de vraag wat belangrijke redenen zijn geweest om te kiezen voor een bepaalde opleiding en instelling. En wat waren redenen om niet voor een lerarenopleiding te kiezen? Hierop gaan we in deze paragraaf verder in.

Meerdere opleidingen overwogen

Waarom kiezen studenten een bepaalde opleiding, boven andere mogelijke opleidingen? En hebben studenten wel één of meerdere andere opleidingen overwogen voor zij hun definitieve besluit namen?

Een groot deel van de eerstejaars geeft aan dat zij naast de huidige opleiding géén andere opleiding hebben overwogen (Tabel 14). In het hbo geldt dit voor ruim de helft van de respondenten en voor een nog groter deel van de pabo-studenten (68%). In het wo overwogen meer studenten een alternatieve opleiding, maar ook hier geldt voor ruim een derde dat zij nooit iets anders dan de gekozen opleiding in overweging namen.

Verder overwogen hbo-studenten voornamelijk andere hbo-opleidingen en wo-studenten voornamelijk andere wo-opleidingen.

Tabel 14 - Heb je een andere opleiding overwogen? (%)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo Overig	Wo	Totaal
Geen andere opleiding overwogen	68	58	53	39	50
Een (andere) hbo-opleiding overwogen	29	39	44	10	32
Een (andere) universitaire opleiding overwogen	5	4	5	56	20

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Motieven voor opleidingskeuze

De belangrijkste redenen voor het kiezen van een opleiding zijn dat de opleiding inhoudelijk interessanter is, beter aansluit bij de capaciteiten en vaardigheden van de student, meer of bredere beroepsmogelijkheden oplevert en opleidt tot een beroep dat de student meer aanspreekt (Tabel 15). Kijken we naar verschillen tussen studenten aan een lerarenopleiding en de overige studenten, dan valt op dat studenten aan lerarenopleidingen minder vaak een studie kiezen vanwege de brede beroepsmogelijkheden (pabo; 41%, hbo-onderwijs; 55%). Het specifieke beroep waartoe de opleiding opleidt is wel een belangrijk opleidingsmotief voor potentiële leraren, evenals de ruime mogelijkheden tot het opdoen van praktijkervaring tijdens de pabo. Baankans, een hoger salaris en een beter maatschappelijk aanzien wordt minder vaak aangemerkt als motief om een lerarenopleiding te kiezen.

Tabel 15 - Motieven voor opleidingskeuze (% (zeer) belangrijk)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo Overig	Wo	Totaal
Deze opleiding is inhoudelijk interessanter	72	79	79	88	81
Sluit beter aan bij mijn capaciteiten en vaardigheden	74	78	72	70	72
Meer of bredere beroepsmogelijkheden	41	55	75	59	67
Het beroep dat ik hiermee kan uitoefenen spreekt mij meer aan	87	81	73	54	68
Meer kans op een baan	49	56	63	46	57
Een hoger salaris	23	27	54	40	47
Opleiding met een redelijke inspanning tot goed einde brengen	49	50	44	38	43
Meer mogelijkheden in de studie om praktijkervaring op te doen	62	53	52	28	45
Meer aandacht voor onderzoeksvaardigheden	24	25	30	23	28
Meer maatschappelijk aanzien / status	18	22	33	23	29
Meer aandacht voor theoretische grondslagen	27	34	28	21	26
Mensen uit directe omgeving werken in hetzelfde beroepsveld	18	14	14	9	13
Mogelijkheid tot verkorte onderwijsroute of vrijstellingen	15	12	11	2	9
Geen van deze motieven belangrijk	2	1	2	2	2

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Waarom géén pabo of hbo-onderwijsopleiding gekozen?

Tot nu toe hebben we inzichtelijk gemaakt waarin pabo en hbo-onderwijsstudenten afwijken qua studiekeuzemotieven van overige ho-studenten. Minstens zo interessant is het om te kijken waarom studenten niet voor een opleiding in het onderwijs kiezen, en indien ze hier wel over hebben nagedacht, wat hierbij de doorslaggevende factor was om toch voor een andere opleiding te kiezen. Om dit inzichtelijk te maken is aan studenten die geen lerarenopleiding volgen gevraagd of ze hier wel over na hebben gedacht. De meerderheid geeft aan niet te hebben nagedacht over een opleiding in het onderwijs (84%). Echter, één op de zes (16%) geeft aan wel te hebben getwijfeld over de pabo of een hbo-onderwijsopleiding.

Studenten die een lerarenopleiding kozen, en zij die hierover twijfelden, legden we de vraag voor waarom ze zich aangetrokken voelden door een lerarenopleiding (Tabel 16). Pabo-studenten kiezen met name voor deze opleiding vanwege het werken met kinderen / jongeren (98%), het overdragen van kennis (91%) en het maatschappelijk nuttig bezig zijn als leraar (89%). De mogelijkheden tot zelfontplooiing (89%) en kennisoverdracht (82%) zijn voor studenten in de overige hbo-onderwijsopleidingen de belangrijkste drijfveer om het onderwijs in te gaan. Het is opvallend dat de groep studenten die getwijfeld heeft over een opleiding tot leraar deze motieven minder vaak belangrijk vindt. In dit onderzoek is het niet mogelijk een onderscheid te maken tussen twijfelaars pabo en twijfelaars hbo-onderwijs-overig. Dit zou een mooi in-

zicht opleveren in wat studenten met name aantrekt in de specifieke opleidingen. Overigens is het opvallend dat twijfelaars de afwisseling van het leraarsberoep vaker als opleidingsmotief aandragen.

Tabel 16 - Opleidingsmotieven lerarenopleiding (% (zeer) belangrijk)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Twijfelaars
Overdragen van kennis	91	82	70
Werken met kinderen/jongeren	98	74	81
Mogelijkheid tot zelfontplooiing	77	89	67
Maatschappelijk nuttig bezig zijn als leraar	89	73	60
Goede kans op een baan	76	63	56
Flexibele werktijden e/o mogelijkheden tot deeltijd werk	69	69	50
Vakinhoudelijke interesse	69	59	53
Veel vakanties	58	67	55
Zelfstandig kunnen werken als leraar	30	40	41
Veel afwisseling in het beroep van leraar	17	21	33
Geen van deze redenen	0	1	0

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Wat is nu de doorslaggevende factor geweest voor studenten om toch géén lerarenopleiding te kiezen (Tabel 17). Een derde van de studenten geeft aan dat de beperkte loopbaan en carrièremogelijkheden in het onderwijs en die van het diploma van de pabo / lerarenopleiding biedt, reden was een andere opleiding te verkiezen boven een lerarenopleiding. Het niveau van de opleiding wordt door slecht 7 procent als reden aangemerkt om een andere opleiding te kiezen.

Tabel 17 - Motieven om toch niet voor de lerarenopleiding te kiezen (% (zeer) belangrijk)

	Twijfelaars
Beperkte loopbaan/carrièremogelijkheden met een diploma van de pabo/lerarenopleiding	34
Beperkte loopbaan/carrièremogelijkheden in het onderwijs	32
Beperkte financiële groeimogelijkheden (salaris)	30
De opleiding lijkt mij saai (weinig uitdaging)	25
De opleiding lijkt mij moeilijk/zwaar (bv. taal, rekenen)	7
Ik werd niet toegelaten(selectie/loting)	1
Geen van deze redenen	40

Bron: Startmonitor 2008-2009.

De instellingskeuze

Welke motieven hebben studenten om te kiezen voor een onderwijsinstelling? Een zeer groot deel van de startende studenten heeft geen andere instelling overwogen – voor het hbo geldt dit nog sterker dan voor het wo. In vergelijking met andere hbo studenten ligt het aandeel studenten dat geen andere instelling heeft overwogen iets hoger bij de studenten aan lerarenopleidingen.

Tabel 18 - Heb je een andere instelling overwogen? (%)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo Overig	Wo	Totaal
Geen andere instelling overwogen	63	65	60	48	57
Een (andere) hogeschool overwogen	35	33	37	6	27
Een (andere) universiteit overwogen	3	4	4	48	17

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

In Tabel 19 zien we het belang van tien motieven voor het kiezen van een hogeschool of universiteit. Voor het hele ho samen zijn de kwaliteit en reputatie van de instelling en de kortere reisafstand de belangrijkste keuzemotieven, maar voor het hbo is de reisafstand duidelijk het allerbelangrijkst, terwijl in het wo de stad en studentenleven het vaakst belangrijk zijn.

In het hbo zijn pabo-studenten minder snel bereid ver te reizen en kiezen ze de opleiding, meer dan andere ho studenten, vanwege de goede reputatie. Ook de sfeer op de instelling (72%), de kleinschaligheid (59%) en de faciliteiten (54%) worden door pabo-studenten als belangrijk instellingskeuzemotief aangemerkt. Hbo Onderwijsstudenten laten geen ander beeld dan de overige hbo studenten. Een mogelijke -niet in dit onderzoek onderzochte - reden van de afwijkende motieven van pabo-studenten is het gegeven dat pabo-instellingen vaker zelfstandig zijn en studenten dus meer te kiezen hebben.

Tabel 19 - Motieven voor instellingskeuze (% (zeer) belangrijk)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo Overig	Wo	Totaal
Deze instelling heeft een betere kwaliteit en reputatie	65	46	52	60	55
Kortere reisafstand en / of betere bereikbaarheid	62	54	55	53	55
Ik vind de sfeer op deze instelling beter	72	49	51	56	54
Ik vind de stad en het studentenleven hier aantrekkelijker	33	33	40	60	45
Ik vind de gebouwen en faciliteiten hier aantrekkelijker	54	38	44	46	45
Ik vind de onderwijsmethode/-aanpak op deze instelling beter	47	37	38	39	39
Meer of betere studiemogelijkheden binnen of na opleiding	26	31	37	38	36
Deze instelling is persoonlijker en kleinschaliger	59	33	28	30	31
Deze opleiding komt beter uit ranglijsten	20	10	14	18	15
Als gevolg van loting / selectie / toelatingseisen	10	22	15	13	14

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

2.8 Een gedegen keuze

In deze paragraaf gaan we na hoe studenten terugkijken op het proces van hun studiekeuze, te beginnen bij de keuze die zij als scholier maakten voor een bepaalde opleiding in het mbo of een profiel in het vo. Daarna het keuzeproces voor het ho. Hoeveel informatie hebben eerstejaars nu eigenlijk verzameld over de opleidingen en instellingen en was dat naar hun mening voldoende? Hebben studenten het idee dat ze een gedegen keuze hebben gemaakt door de voor- en nadelen van verschillende opleidingen en instellingen tegen elkaar af te wegen? En hoe was de begeleiding vanuit de vooropleiding in dit hele proces?

Profiel- en studiekeuze in de vooropleiding

In de vooropleiding wordt door studenten al een keuze gemaakt die van invloed is op de richting van de latere studiekeuze (Tabel 20). De ruime meerderheid van studenten is van mening dat zij in de vooropleiding de juiste keuze hebben gemaakt. Met name wo-studenten geven aan het juiste profiel te hebben gekozen in het voortgezet onderwijs. Hbo-studenten met een mbo-verleden zijn in vergelijking met studenten met een vo diploma, iets minder tevreden over de gekozen opleiding (Tabel 21). Hbo-

Onderwijsstudenten buiten de pabo en met een mbo-achtergrond zijn, in vergelijking met andere hbo'ers, het minst vaak tevreden met de gemaakte opleidingskeuze.

Tabel 20 - Achteraf gezien, in het vo, het juiste profiel gekozen (%)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo Overig	Wo	Totaal
Ja, ik heb het juiste profiel gekozen	88	87	88	91	89
Nee, ik had beter een ander profiel kunnen kiezen	12	13	12	9	11

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Tabel 21 - Achteraf gezien, in het mbo, de juiste opleiding gekozen (%)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo Overig	Wo	Totaal
Ja, ik heb de juiste mbo-opleiding gekozen	91	79	86	-	86
Nee, ik had beter een andere mbo-opleiding kunnen kiezen	9	21	14	-	14

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Afwegen van opties

Wat vinden studenten nu zelf van hun studiekeuzeproces? Een meerderheid van de ho-studenten (57%) geeft aan zelf veel informatie te hebben verzameld over de opleiding (Tabel 22). Bij de pabo-studenten ligt dit aandeel iets lager (51%).

Van de hbo-studenten heeft 29 procent 'veel' informatie verzameld over de instelling. Voor de pabo-studenten ligt dit aandeel hoger. Dit verschil tussen pabo's en andere hbo-opleidingen kan verklaard worden door het grote aanbod aan zelfstandige pabo's waardoor pabo-studenten meer te kiezen hebben.

Tabel 22 - Zelf voldoende informatie verzameld voor het maken van je keuze (% (zeer) veel informatie)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo Overig	Wo	Totaal
Over de opleiding	51	56	57	58	57
Over de instelling	37	30	29	36	32

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Van alle ho-studenten geeft 60 procent aan goed of zeer goed over de opleidingskeuze te hebben nagedacht (Tabel 23). Dat betekent dat maar liefst 40 procent *niet* ronduit kan aangeven hier goed over te hebben nagedacht. Bij hbo-onderwijs heeft tweederde wel goed over de opleidingskeuze nagedacht. Over de instellingskeuze is nog minder goed nagedacht. In totaal 59 procent (in het hbo wat meer, aan de lerarenopleidingen en in het wo wat minder) kan niet zeggen dat zij goed over de instellingskeuze hebben nagedacht.

Tabel 23 - Goed nagedacht over de voor- en nadelen van je keuze (% (zeer) goed nagedacht)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo Overig	Wo	Totaal
Over de opleiding	61	67	59	61	60
Over de instelling	46	41	37	47	41

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Keuzebegeleiding in het vo

Hoe goed zijn studenten door hun vooropleiding begeleid bij hun studiekeuze? Een stelling van de onderzoekers is dat het aanbeveling verdient om leerlingen tegen het einde van hun vooropleiding hun keuze te laten motiveren en verdedigen – hetzij schriftelijk, hetzij mondeling. Dit helpt leerlingen om in de eerste plaats voor zichzelf helder te krijgen hoe doordacht hun motivatie is en in hoeverre zij overtuigd zijn van hun keuze.

Van alle studenten binnen het hoger onderwijs is slechts 37 procent gevraagd om de motivatie voor de opleidingskeuze en slechts 17 procent de instellingskeuze op papier te zetten (Tabel 24). Een iets groter aandeel – een vijfde – van de pabo-studenten heeft de instellingskeuze op papier gezet.

Tabel 24 - Motivatie voor je opleidings- en instellingskeuze op papier moeten zetten (%)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo Overig	Wo	Totaal
Opleidingskeuze	41	38	36	38	37
Instellingskeuze	21	13	16	19	17
Allebei niet	57	61	63	62	62

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

De opleidings- of instellingskeuze is vaker mondeling toegelicht dan dat dit schriftelijk is gebeurd (Tabel 25). Ruim de helft van de wo-studenten en 45 procent van de hbo-studenten geeft aan de opleidingskeuze mondeling te hebben verdedigd of toe te hebben gelicht. De keuze van de instelling is in een kwart van de gevallen mondeling toegelicht. Studenten aan lerarenopleidingen hebben de opleidings- en instellingskeuze vaker verdedigd dan andere hbo studenten. Ruim de helft van de studenten geeft aan zowel de opleiding als de instelling nooit mondeling te hebben hoeven toe te lichten.

Tabel 25 - Motivatie voor opleidings- en instellingskeuze mondeling toegelicht (%)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo Overig	Wo	Totaal
Opleidingskeuze	49	51	44	52	47
Instellingskeuze	28	22	21	29	24
Allebei niet	50	48	55	48	52

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

2.9 Intake- en welkomstgesprekken

Steeds meer hogescholen en universiteiten experimenteren met het aanbieden van intake- of welkomstgesprekken aan studenten die zich bij hen voor een opleiding hebben aangemeld⁴. Hoe vaak komt het al

⁴ In het afgelopen en huidige collegejaar is ook door een aantal onderwijsinstellingen deelgenomen aan een pilot naar studiekeuzegesprekken 'Studiekeuzegesprekken, wat werkt?'. Het ministerie van OCW stelt hiervoor subsidies ter be-

voor dat aankomende studenten een dergelijk gesprek krijgen aangeboden? En belangrijker nog, worden deze gesprekken nuttig bevonden, en zou men een welkomstgesprek wel op prijs hebben gesteld als er geen gesprek aangeboden is? Deze vragen staan centraal in deze paragraaf.

Gebruik en aanbod gesprekken

Van de eerstejaars aan hbo-opleidingen heeft iets meer dan een derde een persoonlijk intake- of welkomstgesprek gehad, pabo-studenten iets minder vaak (29%) en hbo-onderwijsstudenten iets vaker (40%) (Tabel 26). In het wo ligt dit aandeel ruim de helft lager dan in het hbo - rond de 13 procent.

Tabel 26 - Een persoonlijk intake- of welkomstgesprek (%)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo Overig	Wo	Totaal
Nee	71	60	66	87	72
Ja	29	40	34	13	28

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Aan studenten die aangaven dat zij geen gesprek hebben gehad, is gevraagd of aan hen wel een gesprek is aangeboden. Voor de meeste studenten (zo'n 96%) geldt dat hen geen persoonlijk gesprek is aangeboden. Een kleine minderheid heeft het aanbod voor een gesprek afgewezen (Tabel 27).

Tabel 27 – Indien geen gesprek: intake- of welkomstgesprek aangeboden (%)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo Overig	Wo	Totaal
Nee, is mij niet aangeboden	96	94	96	96	96
Ja, is mij aangeboden, maar geen gebruik van gemaakt	4	6	4	4	4

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

In Tabel 28 zien we dat een derde van de groep, die geen gesprek kreeg aangeboden, zo'n gesprek wel op prijs had gesteld. Pabo-studenten geven dit minder vaak aan dan hbo-onderwijsstudenten.

Tabel 28 – Indien geen gesprek: intakegesprek of welkomstgesprek wel op prijs gesteld (%)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo Overig	Wo	Totaal
Nee	22	19	24	32	26
Ja	29	35	34	28	32
Weet ik niet	49	46	42	41	42

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

De inhoud van een persoonlijk intakegesprek is natuurlijk minstens zo belangrijk als het feit dat er gesprekken worden gevoerd. Hoe beoordelen studenten de gevoerde gesprekken zelf? Ruim een derde van de deelnemers vond de gesprekken zeer nuttig. Slechts een klein deel van de studenten geeft aan dat het gesprek niet nuttig was (Tabel 29). Met name studenten aan een hbo-onderwijs opleiding zijn van mening dat de welkomst- of intakegesprekken nuttig of zinvol zijn. Bijna de helft (47%) geeft dit aan.

schikking. De doelstelling van dit pilotprogramma is om ervaringen met studiekeuzegesprekken te verzamelen en in kaart te brengen welke initiatieven onder welke omstandigheden effectief zijn.

Tabel 29 – Indien gesprek gehad: welkomst- of intakegesprek nuttig / zinvol (%)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo Overig	Wo	Totaal
Nee, niet nuttig	5	5	11	13	10
Ja, enigszins nuttig	57	48	53	58	54
Ja, zeer nuttig	38	47	36	29	36

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

2.10 Verschillen tussen doorstudeerders en uitvallers

In deze paragraaf gaan we in op het verband tussen aspecten van studiekeuze en uitval uit het hoger onderwijs. Daarvoor is met behulp van bivariate analyses in kaart gebracht welke variabelen in het keuzeprocess significant verschillen tussen uitvallers en doorstudeerders. Alleen de variabelen die significant verschillen geven we in deze paragraaf weer.

Uitval en de periode waarin studiekeuze speelt

Studenten aan lerarenopleidingen (zowel pabo als andere hbo-onderwijsopleidingen) zijn veelal begonnen met nadenken over studiekeuze (ruim) voor het einde van de vooropleiding. Studenten die hiervan na het eerste jaar doorstuderen zijn vaker dan de uitvallers begonnen met nadenken vóór de profielkeuze in het vo of vóór het mbo (respectievelijk 48% en 31%; Tabel 30).

Tabel 30 – Moment begonnen met nadenken over studiekeuze (%)

	Pabo		Hbo Onderwijs overig	
	Studeert door	Valt uit	Studeert door	Valt uit
vóór profielkeuze vo / vóór mbo	48	31	25	11
bij profielkeuze vo / bij start mbo	13	21	15	13
na profielkeuze vo / tijdens mbo, ruim voor einde vo / mbo	27	27	32	41
laatste maanden vo / mbo	8	16	14	21
na vo / mbo	4	5	15	14

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Uitval en het gebruik van voorlichtingsbronnen

Het merendeel van de respondenten geeft aan gebruik te hebben gemaakt van websites van instellingen en opleidingen, algemene voorlichtingsdagen en folders en andere schriftelijke informatie, zoals eerder al bleek. Het gebruik alleen verschilt niet voor uitvallers en doorstudeerders. Kijken we naar het oordeel van de kwaliteit en de invloed van voorlichtingsbronnen, dan zien we wel enkele verschillen (Tabel 31 en Tabel 32). Zo worden de intensievere voorlichtingsdagen beter beoordeeld door doorstudeerders, en geven doorstudeerders ook in sterkere mate aan beïnvloedt te zijn door de algemene voorlichtingsdagen van de instellingen / opleidingen.

Tabel 31 – Kwaliteit voorlichtingsbronnen (% gebruikt)

	Pabo		Hbo Onderwijs overig	
	Studeert door	Valt uit	Studeert door	Valt uit
Intensievere voorlichtingsdagen (proefstuderen, meeloopdag)	93	74	94	71

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Tabel 32 – Invloed voorlichtingsbronnen (hbo; % (zeer) sterke invloed)

	Pabo		Hbo Onderwijs overig	
	Studeert door	Valt uit	Studeert door	Valt uit
Algemene voorlichtingsdagen van de instellingen/opleidingen	70	56	69	47

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Uitval en aspecten van oriëntatie / gemiste informatie

We zagen eerder al dat pabo-studenten bij de oriëntatie van een vervolgstudie met name letten op de sfeer van de opleiding. Pabo-studenten en studenten aan andere onderwijsopleidingen letten relatief vaak op het type student en het type leraar dat ze ontmoeten / krijgen en naar de ondersteuningsmogelijkheden / begeleiding op het vervolgonderwijs. Eerder zagen we dat juist pabo-studenten aangaven het minst vaak informatie te missen.

Kijken we nu naar de relatie tussen het missen van informatie en het voortijdig stoppen met de opleiding dan zien we dat een op de vijf uitgevallen pabo-studenten juist aangeeft informatie te hebben gemist tijdens het studiekeuzeproces (Tabel 33). Vragen we echter naar welke informatie men gemist heeft, dan vinden we geen verschillen tussen het missen van informatie of het oriënteren op bepaalde aspecten van de opleiding, en het vroegtijdig uitvallen uit de opleiding.

Tabel 33 – Informatie gemist? (% Ja)

	Pabo		Hbo Onderwijs overig	
	Studeert door	Valt uit	Studeert door	Valt uit
Studiekeuze informatie gemist	8	21	12	19

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Uitval en motieven voor studiekeuze

Hebben pabo of hbo-onderwijsstudenten die voortijdig stoppen met studeren, of alleen met deze opleiding, de opleiding om andere redenen gekozen dan studenten die wel doorsturen aan dezelfde opleiding en instelling? Uitvallers en doorstudeerders verschillen niet van opleidingsmotief wanneer we ze enkele opleidingsinhoudelijke of intrinsieke motieven als salaris of maatschappelijke status voorleggen. Kijken we echter naar specifieke motieven om voor een *lerarenopleiding* te kiezen, dan zien we wel enkele verschillen (Tabel 34). Doorstudeerders van de lerarenopleiding (exclusief pabo) geven aan in sterkere mate te zijn begonnen vanwege de kennisoverdracht. Ook het maatschappelijk nut van de leraar vinden ze een belangrijker motief dan uitvallende hbo-onderwijskiezers.

Tabel 34 - Opleidingsmotieven lerarenopleiding (% (zeer) belangrijk)

	Pabo		Hbo Onderwijs overig	
	Studeert door	Valt uit	Studeert door	Valt uit
Overdragen van kennis	90	83	85	68
Maatschappelijk nuttig bezig zijn als leraar	68	56	69	43

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Qua instellingsmotieven hebben we geen verschillen gevonden voor uitvallende en doorstuderende studenten aan de lerarenopleidingen.

Studiekeuzebegeleiding

Hoe oordelen studenten aan lerarenopleidingen over het studiekeuzeproces, en hun rol en de bijdragen van anderen daarin? Eerder zagen we dat veertig procent van zowel hbo- als wo-studenten niet kan aangeven dat zij zelf veel informatie hebben verzameld voor het maken van een gedegen opleidings- of instellingskeuze. Tabel 35 geeft weer in hoeverre hierin verschillen zijn tussen studenten die succesvol kozen en uitvallers. We zien dat binnen de lerarenopleidingen de uitvallers significant minder vaak aangeven dat zij over hun opleiding en hun hogeschool veel informatie hebben verzameld.

Tabel 35 - Zelf voldoende informatie verzameld voor het maken van je keuze (% (zeer) veel informatie)

	Pabo		Hbo Onderwijs overig	
	Studeert door	Valt uit	Studeert door	Valt uit
Over de opleiding	57	33	64	47
Over de instelling	45	25	32	33
Over allebei niet (zeer) veel informatie verzameld	33	62	33	50

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Uit een combinatie van de antwoorden van studenten zoals in Tabel 35 en Tabel 36 blijkt dat uitvallers aan de lerarenopleidingen een redelijk negatief beeld hebben over de eigen inzet tijdens het studiekeuzeproces. Niet alleen verzamelden zij naar eigen zeggen minder informatie, ook blijkt dat minder dan de helft (42% van de pabo-studenten en 39% van de andere hbo-onderwijsopleidingen) van deze groep kan aangeven dat ze goed hebben nagedacht over de voor- en nadelen van hun opleidings- en instellingskeuze.

Tabel 36 - Goed nagedacht over de voor- en nadelen van je keuze (% (zeer) goed nagedacht)

	Pabo		Hbo Onderwijs overig	
	Studeert door	Valt uit	Studeert door	Valt uit
Over de opleiding	63	55	75	56
Over de instelling	55	36	45	33
Over allebei <i>niet</i> '(zeer) goed nagedacht'	29	42	23	39

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Als uitvallers aan de lerarenopleidingen zo'n negatief beeld hebben van hun eigen bijdrage in het studiekeuzeproces, hoe oordelen zij dan over de rol van anderen in hun omgeving? We vinden hier geen signifi-

cante verschillen tussen doorstudeerders en uitvallers. Klaarblijkelijk houdt het vooraf schriftelijk of mondeling uiteenzetten van de opleidings- of instellingskeuze geen verband met het vroegtijdig uitvallen uit de lerarenopleidingen.

2.11 Samenvatting

Aan de hand van de gestelde onderzoeksvragen geven we hier een korte samenvatting met de belangrijkste bevindingen uit dit hoofdstuk.

In welke periode speelt studiekeuze?

- Het grootste deel van de eerstejaars in het hoger onderwijs zegt dat zij ruim voor het einde van het voortgezet onderwijs of het mbo zijn begonnen met nadenken over studiekeuze.
- pabo-studenten en studenten aan hbo-onderwijsopleidingen in mindere mate beginnen in vergelijking met andere ho studenten, al in een zeer vroeg stadium na te denken over de studiekeuze
- De meerderheid van de pabo-studenten (90%) wist voor het eind van de vooropleiding al dat ze een opleiding aan een pabo wilden volgen

Door wie worden studenten geadviseerd bij studiekeuze?

- Vooral ouders hebben voor de meerderheid van de studenten een adviserende rol. Studenten aan lerarenopleidingen kregen minder vaak advies van hun ouders dan overige studenten in zowel hbo als wo.
- Studenten aan lerarenopleidingen maken vaker dan gemiddeld gebruik van het advies van personen met daadwerkelijk ervaring in het veld. pabo-studenten laten zich ook graag adviseren door ouderejaars pabo-studenten, studenten aan hbo-onderwijsopleidingen vooral door leraren of de decaan van de oude school.

Van welke voorlichtingsvormen is gebruik gemaakt, wat is het oordeel over de kwaliteit en invloed van deze vormen, en welke bronnen zouden studenten niet opnieuw gebruiken?

- Over het algemeen is door de instromers vooral gebruik gemaakt van de websites, algemene voorlichtingsdagen en folders en andere schriftelijke informatie van de instellingen en opleidingen zelf. In het wo worden daarnaast ook intensievere voorlichtingsdagen door meer dan de helft van de respondenten bezocht.
- Studenten aan lerarenopleiding maken minder dan gemiddeld gebruik van voorlichtingsbronnen. Enige uitzondering is de participatie aan intensieve voorlichtingsdagen door pabo-studenten. Deze worden door het overgrote deel van de pabo-studenten (86%) als (zeer) goed beoordeeld.
- Ook de kwaliteit van de algemene voorlichtingsdagen van de instelling of opleiding worden als (zeer) goed beoordeeld.
- Studenten aan lerarenopleidingen laten zich minder dan gemiddeld beïnvloeden door de algemene voorlichtingsdagen, de schriftelijke voorlichting en de websites van de instellingen.
- Het bezoek van de oude school aan de instelling wordt wel als invloedrijk aangemerkt door studenten aan lerarenopleidingen

Welke informatie wordt gemist bij studiekeuze?

- Een op de vijf ho studenten geeft aan informatie te hebben gemist tijdens het studiekeuzeproces. Onder pabo-studenten ligt dit aandeel significant lager.
- Wanneer studenten aangeven dat zij informatie misten, betreft dit in bijna de helft van de gevallen het gemis aan informatie over de inrichting van het onderwijsprogramma. pabo-studenten geven dit in 60 procent van de gevallen aan.
- Studenten aan de lerarenopleidingen geven ook vaker aan informatie over docenten en studiebegeleiding te missen. Informatie over de toekomstige arbeidsmarkt wordt daarentegen, in tegenstelling tot het gemis aan informatie door andere ho studenten, niet gemist.

Op welke aspecten wordt bij oriëntatie gelet?

- Pabo-studenten letten meer dan andere ho-studenten op de sfeer van de opleiding / instelling.
- Ook het type studenten en het soort leraar waar ze les van krijgen zijn onderwerp van oriëntatie bij toekomstige leraren.
- Studenten aan lerarenopleidingen (met name pabo-studenten) letten in het bijzonder op de ondersteuning en begeleiding die ze kunnen verwachten. Wellicht speelt hier de invoering van de taal- en rekentoetsen een belangrijke rol bij.

Welke motieven speelden voor studenten met een mbo-vooropleiding een rol bij de keuze door te studeren na het mbo?

- Voor alle hbo-studenten geldt dat zij door het behalen van een hbo-bachelor vooral verwachten toegang te krijgen tot interessantere beroepen.
- Het verkrijgen van meer salaris, meer maatschappelijke status en het opdoen van meer theoretische kennis speelt bij het keuzeprocess van mbo'ers die voor een lerarenopleiding kiezen een kleinere rol dan voor andere studiekeuzers met een mbo-achtergrond

Wat zijn motieven voor opleidings- en instellingskeuze, en wat zijn voor niet-lerarenopleiding studenten motieven om géén lerarenopleiding te kiezen?

- Ruim de helft van de eerstejaars hbo geeft aan dat zij naast de huidige opleiding géén andere opleiding hebben overwogen, onder studenten aan lerarenopleidingen (met name de pabo) ligt dit hoger. In het wo heeft een kleine 40 procent geen andere opleiding overwogen.
- Een op de zes niet-lerarenopleidingstudenten geeft aan wel te hebben nagedacht over het volgen van een lerarenopleiding
- Studenten aan de lerarenopleiding kiezen de opleiding met name vanwege het toekomstig beroep (leraar) dat ze ermee uit kunnen oefenen. Ze zijn minder geïnteresseerd in het salaris en de maatschappelijke status van het beroep.
- Studenten aan de lerarenopleiding geven, meer dan twijfelaars van lerarenopleidingen, het onderwijsvak in te willen vanwege het overdragen van kennis en het maatschappelijk nuttig zijn als leraar. Twijfelaars trekt de lerarenopleiding vooral aan vanwege de afwisseling in het leraarsberoep.
- Twijfelaars kiezen niet voor de lerarenopleiding vanwege de beperkte loopbaan mogelijkheden die het diploma en het beroep te bieden hebben. Ook de beperkte financiële mogelijkheden spelen hierbij een rol.

Vinden studenten dat zij voldoende informatie hebben verzameld voor en dat zij voldoende hebben nagedacht over de studiekeuze?

- Hbo Onderwijsstudenten met een mbo achtergrond geven in een vijfde van de gevallen aan niet de juiste opleiding te hebben gekozen. Bij pabo-studenten is dit in een tiende van de gevallen zo.
- Een meerderheid van de studenten geeft aan voldoende informatie te hebben verzameld en goed te hebben nagedacht over de vervolgopleiding. Echter, maar liefst 40 procent kan niet ronduit aangeven goed over de studiekeuze te hebben nagedacht. Bij pabo-studenten ligt dit aandeel op 51 procent.
- Over de instellingskeuze wordt minder goed nagedacht en minder informatie gezocht dan over de opleidingskeuze. pabo-studenten denken beter na over hun instellingskeuze dan overige ho studenten

Hebben studenten de opleidings- of instellingskeuze schriftelijk of mondeling moeten motiveren in hun vooropleiding?

- Een derde van de studenten heeft de opleidingsmotivatie op papier moeten zetten; de helft heeft deze mondeling moeten verdedigen.
- De instellingskeuze wordt minder vaak gemotiveerd gedurende de vooropleiding.

- Studenten aan lerarenopleidingen hebben iets vaker de opleidings- en instellingskeuze moeten motiveren dan andere ho-studenten

In welke mate bestaat er samenhang tussen factoren die een rol spelen bij studiekeuze (motieven, overwegingen, informatie en actoren) en uitval in het eerste jaar van het ho?

Studenten aan een lerarenopleiding die uitvallen in het eerste jaar blijken ten opzichte van studenten aan dezelfde opleiding die doorstuderen:

- later te beginnen met het studiekeuzeproces (pabo(pabo));
- minder gebruik te hebben gemaakt van intensievere voorlichtingsdagen;
- in mindere mate beïnvloed te zijn door de algemene voorlichtingsdagen van de opleidingen / instellingen;
- de opleiding minder vaak te hebben gekozen vanwege idealistische overwegingen (kennisoverdracht en maatschappelijk nuttig bezig zijn als leraar)
- vaker informatie te hebben gemist tijdens het studiekeuzeproces (pabo(pabo))
- vooraf minder informatie te hebben verzameld over opleiding en instelling;
- vooraf minder goed hebben nagedacht over opleiding en instelling.

3 Verwachtingen en waardering

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de verwachtingen beschreven waarmee studenten aan hun eerste studiejaar beginnen. Vervolgens wordt beschreven hoe zij de studie en studiegerelateerde zaken waarderen en hoe dit zich verhoudt tot de verwachtingen die zij hadden bij aanvang van de studie: komen de verwachtingen uit? Ten slotte wordt de relatie besproken tussen verwachtingen en studie-uitval.

3.2 Onderzoeksvragen

In dit hoofdstuk wordt een antwoord gegeven op de volgende onderzoeksvragen.

- (1) Met welke verwachtingen beginnen eerstejaars studenten?
- (2) Hoe verloopt de ontwikkeling van verwachting in september, naar waardering in december en juni?
- (3) Is er een relatie tussen verwachtingen en studie-uitval?

In de beantwoording van de vragen vergelijken we eerstejaars studenten aan onderwijsopleidingen in het hbo met de eerstejaars aan de overige hogescholen. Ook geven we ter vergelijking de resultaten weer voor studenten in het wo en de totale groep studenten in het hoger onderwijs, zonder hier de verschillen te toetsen op significantie.

3.3 Verwachtingen bij de start van de studie

Voordat studenten een definitieve keuze hebben gemaakt, hebben zij zich een beeld gevormd van de opleiding die zij gaan volgen en de instelling waar zij deze opleiding gaan volgen. Zij beginnen met bepaalde verwachtingen aan het eerste jaar. Om deze verwachtingen in kaart te brengen, is aan eerstejaars studenten in het begin van het studiejaar gevraagd wat zij verwachtten van hun opleiding en instelling. Aan deze studenten is gevraagd of zij rapportcijfers konden geven aan verschillende aspecten om aan te geven of zij verwachtten dat deze aspecten positief of negatief zouden zijn.

In Tabel 37 is te zien met welke verwachtingen studenten aan hun studie begonnen zijn, op hogescholen en universiteiten.

Tabel 37: Verwachtingen over opleiding en instelling bij aanvang van de opleiding (gem. rapportcijfer)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo overig	Wo	Totaal ho
Interessante inhoud van de opleiding	7,6	7,9	7,7	8,0	7,8
De onderwijsmethode, leer- en werkvormen	7,3	7,3	7,0	7,2	7,1
De kwaliteit van de docenten	7,6	7,8	7,3	7,6	7,4
Persoonlijk contact met docenten	7,5	7,4	6,7	6,2	6,6
Persoonlijk contact met medestudenten	8,4	8,2	8,0	7,9	8,0
De studiebegeleiding	7,4	7,1	6,8	6,6	6,7
De sfeer op de opleiding	8,4	8,1	7,8	7,8	7,8
De onderwijsvoorzieningen	8,3	7,7	7,5	8,0	7,7
De algemene voorzieningen	7,3	7,5	7,0	7,8	7,3
Het leven als student	7,3	7,3	7,4	7,9	7,6
Het georganiseerde studentenleven	6,2	6,2	6,4	7,4	6,7

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Op bijna alle aspecten verschilden de verwachtingen van studenten van de pabo, overige hbo-onderwijsopleidingen en overige hbo-opleidingen significant. De pabo-studenten hadden de laagste verwachting met betrekking tot de interessante inhoud van de opleiding, terwijl studenten aan overige hbo-onderwijsopleidingen hier de hoogste verwachting over hadden. Het valt op dat op de overige aspecten steeds de studenten aan onderwijsopleidingen (pabo en Onderwijs overig) hogere verwachtingen hebben dan studenten aan overige hbo-opleidingen. Op de aspecten "het leven als student" en "het georganiseerde studentenleven" zijn geen verschillen gevonden tussen de drie groepen.

Behalve verwachtingen over de algemene aspecten van opleiding en instelling hebben studenten ook aangegeven wat zij verwachtten van meer specifieke kenmerken van de studie. In Tabel 38 staat beschreven wat zij verwachtten van moeilijkheidsgraad, intensiteit en aandeel theorie en praktijk van de gekozen studie.

Tabel 38: Verwachtingen over studiekekenmerken bij aanvang van de studie

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo overig	Wo	Totaal ho
Het niveau, de moeilijkheidsgraad: <i>percentage hoog niveau tot zeer hoog niveau</i>	55	71	69	75	70
De intensiteit: <i>percentage intensief tot zeer intensief</i>	85	82	76	76	77
Aandeel theorie in de opleiding: <i>percentage veel theorie tot zeer veel theorie</i>	60	59	60	79	66
Aandeel praktijk in de opleiding: <i>percentage veel praktijk tot zeer veel praktijk</i>	65	59	48	21	41

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

In Tabel 38 wordt getoond dat ook wat betreft de verwachtingen over bepaalde studiekekenmerken studenten van de pabo, overige hbo-onderwijsopleidingen en overige hbo-opleidingen significant van elkaar verschillen. Van de pabo-studenten verwacht een relatief klein deel dat de moeilijkheidsgraad hoog tot zeer hoog zal zijn, terwijl van de studenten van de overige hbo-onderwijsopleidingen juist een relatief groot deel een hoog niveau verwacht. Een groot deel van de pabo-studenten verwacht een (zeer) intensief studieprogramma, terwijl van de studenten van overige hbo opleidingen een kleiner deel een intensief studieprogramma verwacht. Ditzelfde verschil is te zien wat betreft de verwachting over het aandeel praktijk in de opleiding: van de pabo-studenten verwacht een groter deel veel praktijk dan van de studenten van overige hbo-opleidingen. Met betrekking tot de verwachting over het aandeel theorie in de opleiding zijn geen verschillen gevonden tussen de groepen hbo-studenten.

Naast verwachtingen over kenmerken van opleiding en instelling, hebben studenten ook aangegeven in hoeverre zij verwachtten dat zij zich in hun opleiding thuis zullen voelen.

Tabel 39: Verwachting over het thuisvoelen bij opleiding en instelling (percentage sterk tot zeer sterk)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo overig	Wo	Totaal ho
Verwacht je dat je je thuis zult voelen bij:					
je instelling?	79	73	70	79	73
je opleiding?	87	88	81	84	83
je medestudenten?	84	83	81	80	81
je docenten?	70	73	56	50	56

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Tabel 39 laat zien dat studenten van de pabo, overige hbo-opleidingen en overige hbo-opleidingen significant van elkaar verschillen met betrekking tot de verwachting over het zich thuis voelen. Van de studenten aan onderwijsopleidingen (pabo en hbo-onderwijs overig) verwacht een groter deel zich thuis te gaan voelen bij instelling, opleiding en docenten dan studenten aan overige hbo-opleidingen. De studenten van de overige hbo-opleidingen hebben over het algemeen de hoogste verwachting op deze aspecten. Met betrekking tot het zich thuis gaan voelen bij medestudenten is geen verschil gevonden tussen de drie groepen studenten.

3.4 Verwachte studieproblemen

Een deel van de eerstejaars studenten verwacht problemen bij bepaalde vakken of vaardigheden. In Tabel 40 wordt getoond hoe eerstejaars problemen verwachtten bij diverse aspecten.

Tabel 40: Verwachte studieproblemen (percentage dat zeker problemen verwacht)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo overig	Wo	Totaal ho
Een andere taal	28	11	15	10	14
Rekenvaardigheden	24	20	19	18	19
Presenteren	19	10	18	13	16
Kritisch denken, probleemanalyses maken	16	12	8	5	7
Engels	12	10	13	7	11
Wiskunde	11	7	8	2	6
Samenwerken in projectgroepen	11	6	8	8	8
Studievaardigheden	10	12	21	19	19
Het maken van een portfolio	8	8	6	8	7
Zelfstandig werken	6	9	9	5	7
Nederlands	5	8	6	7	6
Het omgaan met een computer (Word, Excel, PowerPoint)	3	8	4	4	4

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

In Tabel 40 wordt getoond dat van de pabo-studenten een groter deel problemen verwacht met een andere taal, rekenvaardigheden, presenteren en kritisch denken dan van studenten aan overige hbo-opleidingen en overige hbo-opleidingen. Hierbij moet opgemerkt worden dat rekenvaardigheden op de pabo bijzondere aandacht krijgt, waardoor pabo-studenten zich mogelijk meer bewust zijn van problemen op dit gebied dan studenten aan andere hbo-opleidingen. Opvallend is dat van de studenten aan onderwijsopleidingen (pabo en onderwijs overig) een veel kleiner deel problemen verwacht bij studievaardigheden dan studenten aan overige hbo-opleidingen.

3.5 Waardering van de studie: ontwikkeling van verwachtingen naar oordelen

In voorgaande paragrafen zijn de verwachtingen over een aantal aspecten van studie en opleiding van studenten beschreven aan de start van hun studie. Later in het studiejaar, in december en juni is aan deze eerstejaars studenten hun oordeel over deze aspecten gevraagd. In Tabel 41 zijn de verwachtingen naast de gemiddelde oordelen op deze twee tijdstippen naast elkaar gezet. De gemiddelde verwachting in september is ditmaal gebaseerd op een groep respondenten waarvan in december en juni ook gegevens bekend waren.

Tabel 41: Verwachting en oordelen (rapportcijfers 1-10)

		Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo overig	Wo	Totaal ho
Interessante inhoud	Verwachting september	7,8	8,1	8,0	8,3	8,1
	Oordeel december	7,4	7,8	7,8	8,0	7,8
	Oordeel juni	7,3	7,8	7,6	7,9	7,7
De onderwijsmethode	Verwachting september	7,5	7,5	7,1	7,4	7,3
	Oordeel december	7,1	7,2	6,9	7,3	7,1
	Oordeel juni	7,0	7,0	6,8	7,2	7,0
De kwaliteit van de docenten	Verwachting september	7,9	7,8	7,4	7,7	7,6
	Oordeel december	7,5	7,5	7,1	7,5	7,3
	Oordeel juni	7,4	7,4	6,9	7,4	7,2
Persoonlijk contact docenten	Verwachting september	7,7	7,5	7,0	6,5	6,9
	Oordeel december	7,6	7,6	6,9	6,4	6,8
	Oordeel juni	7,5	7,3	6,9	6,4	6,8
Persoonlijk contact medestudenten	Verwachting september	8,5	8,2	8,1	8,0	8,1
	Oordeel december	8,5	8,3	8,0	8,0	8,1
	Oordeel juni	8,4	8,2	8,0	8,0	8,0
De studiebegeleiding	Verwachting september	7,5	7,1	6,9	6,8	6,9
	Oordeel december	7,1	6,9	6,6	6,7	6,7
	Oordeel juni	7,0	6,7	6,5	6,5	6,6
De sfeer op de opleiding	Verwachting september	8,6	8,1	7,9	8,0	8,0
	Oordeel december	8,3	8,3	7,9	8,0	8,0
	Oordeel juni	8,2	7,8	7,7	7,9	7,8
De onderwijsvoorzieningen	Verwachting september	8,4	7,6	7,5	8,1	7,8
	Oordeel december	8,1	7,6	7,2	7,8	7,5
	Oordeel juni	8,0	7,2	6,7	7,5	7,2
De algemene voorzieningen	Verwachting september	7,2	7,5	7,0	7,9	7,4
	Oordeel december	7,2	7,3	6,9	7,7	7,3
	Oordeel juni	6,9	6,8	6,6	7,6	7,1
Het leven als student	Verwachting september	7,1	7,3	7,3	7,9	7,5
	Oordeel december	7,0	7,3	7,2	7,8	7,4
	Oordeel juni	6,9	7,0	7,1	7,9	7,4
Het georganiseerde studentenleven	Verwachting september	6,0	5,9	6,4	7,5	6,8
	Oordeel december	6,0	5,5	6,1	7,4	6,6
	Oordeel juni	5,6	5,6	6,0	7,4	6,5

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Voor zowel studenten van de pabo, overige hbo-onderwijsopleidingen en overige hbo-opleidingen geldt dat de verwachtingen op bijna alle aspecten wat hoger waren dan de uiteindelijke waardering. Gedurende het studiejaar wordt het oordeel over het algemeen wat lager.

Wat betreft de interessante inhoud zijn de pabo-studenten het meest negatief. Over de kwaliteit van docenten, het persoonlijk contact met docenten en studenten, de studiebegeleiding, de sfeer op de opleiding en de onderwijsvoorziening hebben de pabo-studenten juist de hoogste verwachting, en het oordeel van pabo-studenten is op al deze aspecten het hoogst gedurende het studiejaar. De studenten aan overige hbo-opleidingen hebben op deze aspecten steeds het laagste oordeel.

In Tabel 42 wordt aangegeven hoe de verwachtingen verlopen met betrekking tot moeilijkheidsgraad, intensiteit en aandeel theorie en praktijk in de opleiding.

Tabel 42: Verwachtingen en oordelen over de opleiding (percentages)

		Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo overig	Wo	Totaal ho
Het niveau (% hoog tot zeer hoog)	Verwachting september	58	71	70	80	73
	Oordeel december	40	61	60	70	62
	Oordeel juni	38	57	53	63	56
Intensiteit (%intensief tot zeer intensief)	Verwachting september	86	79	79	80	80
	Oordeel december	85	79	70	71	72
	Oordeel juni	76	78	65	66	67
Aandeel theorie (% veel tot zeer veel theorie)	Verwachting september	57	60	59	74	65
	Oordeel december	53	61	60	79	67
	Oordeel juni	42	49	57	80	65
Aandeel praktijk (% veel tot zeer veel praktijk)	Verwachting september	67	56	48	26	41
	Oordeel december	48	44	35	21	31
	Oordeel juni	51	44	33	18	29

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Over het algemeen wordt de groep die extreme verwachtingen heeft over het niveau, intensiteit en aandeel praktijk kleiner gedurende het studiejaar. De verschillen tussen de studenten van de pabo, overige hbo-onderwijsopleidingen en overige hbo opleidingen blijven gedurende het jaar over het algemeen hetzelfde. Uitzondering hierop vormt de groep studenten van de overige hbo-onderwijsopleidingen: in juni beoordeelt een groter deel van deze studenten dat de studie intensief tot zeer intensief is vergeleken met pabo-studenten en studenten van overige hbo opleidingen, terwijl in september juist van de pabo-studenten het grootste deel een intensief tot zeer intensief studieprogramma verwacht. .

Verder is ook nagegaan in hoeverre studenten verwachtten zich thuis te gaan voelen, en hoe zij dit zien later in het studiejaar.

Tabel 43: Verwachtingen en oordelen m.b.t. het zich thuis voelen (percentage sterk tot zeer sterk)

		Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo overig	Wo	Totaal ho	
Verwacht je dat je je thuis zult voelen bij:							
	Je opleiding?	Verwachting september	87	76	73	83	78
		Oordeel december	80	65	69	81	74
Oordeel juni		79	61	69	81	74	
Je instelling?	Verwachting september	90	92	87	92	89	
	Oordeel december	85	86	84	90	87	
	Oordeel juni	86	88	82	89	86	
Je medestudenten?	Verwachting september	89	88	83	84	84	
	Oordeel december	86	90	83	82	83	
	Oordeel juni	86	88	84	85	85	
Je docenten?	Verwachting september	80	78	63	53	61	
	Oordeel december	71	80	62	52	59	
	Oordeel juni	75	72	62	50	59	

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

In Tabel 43 wordt getoond dat wat betreft de verwachting of studenten zich thuis zullen gaan voelen bij de opleiding en docenten, van de pabo-studenten hier het grootste deel een hoge verwachting over heeft en van de studenten aan overige hbo opleidingen het kleinste deel. Dit verschil blijft bestaan gedurende het studiejaar, hoewel de groep studenten met hoge verwachtingen in alle opleidingen afneemt. Opvallend is verder dat in september van de pabo-studenten een relatief groot deel zich verwacht thuis te zullen voelen bij de medestudenten, maar dit verschil met andere opleidingen is in juni verdwenen.

3.6 Verwachtingen en uitval

De verwachtingen aan het begin van een studie zijn van uitvallers mogelijk anders dan van doorstudeerders. Om dit na te gaan zijn de verwachtingen van uitvallers en doorstudeerders naast elkaar gezet. Belangrijk is om hierbij op te merken dat de groep uitvallers waar gegevens over de verwachtingen in september van beschikbaar zijn in relatief klein is: 49 pabo-studenten en 57 studenten van overige hbo-onderwijsopleidingen. Daarnaast was het niet mogelijk om de waardering van uitvallers in december of juni te vergelijken met doorstudeerders, omdat de meeste uitvallers al voor deze metingen uitgevallen waren.

Tabel 44: Verwachtingen van uitvallers en doorstudeerders

	Pabo		Hbo onderwijs overig	
	Studeert door	Valt uit	Studeert door	Valt uit
Interessante inhoud van de opleiding	7,7	7,0	8,2	7,5
De onderwijsmethode, leer- en werkvormen	7,5	7,0	7,5	7,0
De kwaliteit van de docenten	7,9	7,7	7,8	7,4
Persoonlijk contact met docenten	7,7	7,6	7,5	7,0
Persoonlijk contact met medestudenten	8,5	8,3	8,2	7,9
De studiebegeleiding	7,5	7,5	7,1	6,3
De sfeer op de opleiding	8,6	8,3	8,2	7,5
De onderwijsvoorzieningen	8,4	8,0	7,8	6,8
De algemene voorzieningen	7,2	7,3	7,5	7,0
Het leven als student	7,1	7,7	7,4	6,1
Het georganiseerde studentenleven	6,0	6,6	6,0	5,1

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

In het algemeen kan gezegd worden dat uitvallers in september met lagere verwachtingen beginnen dan doorstudeerders. Een uitzondering hierop vormen de aspecten "Het leven als student" en "Het georganiseerde studentenleven": van de pabo-studenten hebben de uitvallers op deze aspecten juist hogere verwachtingen.

Verder is ook nagegaan of uitvallers zich bij aanvang van de studie al minder thuis denken te gaan voelen bij opleiding, instelling, medestudenten en docenten dan studenten die doorstuderen.

Tabel 45: Verwachtingen en oordelen m.b.t. het zich thuis voelen (percentage sterk tot zeer sterk)

	Pabo		Hbo onderwijs overig	
	Studeert door	Valt uit	Studeert door	Valt uit
Verwacht je dat je je thuis zult voelen bij...				
Je instelling	87	75	77	72
Je opleiding	91	81	95	68
Je medestudenten	89	84	88,8	88,5
Je docenten	82	66	77	64

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Tabel 45 geeft aan dat van de uitvallers bij aanvang van de studie al een kleiner deel verwacht zich thuis te zullen gaan voelen bij opleiding, instelling, medestudenten en docenten dan van de doorstudeerders.

Ook is nagegaan of uitvallers verschillen van doorstudeerders met betrekking tot verwachte studieproblemen.

Tabel 46: Verwachte studieproblemen (percentage studenten dat zeker problemen verwacht)

Verwacht je studieproblemen bij	Pabo		Hbo onderwijs overig	
	Studeert door	Valt uit	Studeert door	Valt uit
Nederlandse taal	8	8	6	8
Engels	19	32	11	10
een andere taal	11	13	9	6
het vak Wiskunde	20	43	14	36
rekendvaardigheden	23	41	8	15
het maken van een portfolio	14	11	11	10
zelfstandig werken	8	0	10	21
samenwerken in projectgroepen	5	7	11	10
kritisch denken, probleemanalyses maken	12	3	5	4
studievaardigheden	5	5	7	21
presenteren	12	0	15	9
omgaan met een computer	3	0	9	14

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Over het algemeen geeft van de uitvallers bij aanvang van de studie een groter deel aan studieproblemen te verwachten op diverse vakken dan doorstudeerders. Van de uitvallers op de pabo heeft in september een opvallend groot deel aangegeven problemen te verwachten met wiskunde (43%) rekendvaardigheden (41%) en Engels (32%). Van de uitvallers op de overige hbo-onderwijsopleidingen heeft een groot deel aangegeven problemen te verwachten met wiskunde (36%), zelfstandig werken (21%) en studievaardigheden (21%).

3.7 Samenvatting

- De verwachtingen van studenten aan de pabo en overige onderwijsopleidingen, op diverse aspecten van studie en instelling, zijn over het algemeen hoger dan die van studenten aan overige hbo opleidingen.
- Studenten van de pabo hebben de laagste verwachting met betrekking tot de interessante inhoud van de opleiding in vergelijking met overige studenten. Ook het oordeel van pabo-studenten hierover is gedurende het studiejaar lager dan dat van studenten aan andere opleidingen.
- Studenten aan de verschillende hbo opleidingen verschillen niet in hun verwachtingen over het georganiseerde studentenleven en het leven als student.
- Voor zowel studenten van de pabo, overige hbo-onderwijsopleidingen en overige hbo-opleidingen geldt dat de verwachtingen in september wat hoger waren dan de uiteindelijke waardering op het eind van het studiejaar. Gedurende het studiejaar wordt het oordeel over het algemeen wat lager.
- Over de kwaliteit van docenten, het persoonlijk contact met docenten en studenten, de studiebegeleiding, de sfeer op de opleiding en de onderwijsvoorziening hebben de pabo-studenten de hoogste verwachting, en het oordeel van pabo-studenten is op al deze aspecten het hoogst gedurende het studiejaar. De studenten aan overige hbo opleidingen hebben op deze aspecten steeds het laagste oordeel.
- Van de pabo-studenten verwacht een relatief klein deel dat de moeilijkheidsgraad hoog tot zeer hoog zal zijn, terwijl van de studenten van de overige hbo-onderwijsopleidingen juist een relatief groot deel een hoog niveau verwacht.

- Een relatief groot deel van de pabo-studenten verwacht een (zeer) intensief studieprogramma en veel tot zeer veel praktijk in de opleiding, terwijl van de studenten van overige hbo opleidingen een relatief kleiner deel deze verwachtingen heeft. Op het eind van het studiejaar is juist van de studenten aan overige onderwijsopleidingen relatief het grootste deel van mening dat het studieprogramma intensief tot zeer intensief is.
- Over het algemeen wordt de groep die extreme verwachtingen heeft over het niveau, intensiteit en aandeel praktijk kleiner gedurende het studiejaar.
- Van de studenten aan onderwijsopleidingen (pabo en hbo-onderwijs overig) verwacht een groter deel zich thuis te gaan voelen bij instelling, opleiding en docenten dan studenten aan overige hbo-opleidingen. Dit verschil blijft bestaan gedurende het studiejaar, hoewel de groep studenten met hoge verwachtingen in alle opleidingen afneemt.
- Van pabo-studenten verwacht een groter deel problemen met een andere taal, rekenvaardigheden, presenteren en kritisch denken dan van studenten aan overige hbo-onderwijsopleidingen en overige hbo opleidingen.
- Van de studenten aan onderwijsopleidingen (pabo en onderwijs overig) verwacht een veel kleiner deel problemen bij studievaardigheden dan studenten aan overige hbo opleidingen
- In het algemeen kan gezegd worden dat uitvallers in september met lagere verwachtingen beginnen dan doorstudeerders.
- Over het algemeen geeft van de uitvallers bij aanvang van de studie al een kleiner deel aan zich thuis te zullen gaan voelen bij opleiding, instelling, medestudenten en docenten dan van de doorstudeerders.
- Van de uitvallers op de pabo heeft in september een opvallend groot deel aangegeven problemen te verwachten met wiskunde (43%), rekenvaardigheden (41%) en Engels (32%). Van de uitvallers op de overige hbo-onderwijsopleidingen heeft een groot deel aangegeven problemen te verwachten met wiskunde (36%), zelfstandig werken (21%) en studievaardigheden (21%).

4 Binding

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk besteden we aandacht aan de mate waarin studenten binding voelen met de opleiding: in hoeverre identificeren ze zich met hun opleiding? We ondervroegen de studenten hierover in alle metingen om daarmee een beeld te krijgen of de binding gedurende het eerste jaar aan verandering onderhevig is. Aan het eind van de paragraaf bekijken we of de mate waarin studenten zich met de opleiding identificeren verschilt tussen de groep die doorstudeert en de groep die voortijdig de studie afbreekt en in welk stadium van het eerste jaar die verschillen zich beginnen voor te doen.

4.2 Onderzoeksvragen

In dit hoofdstuk zal een antwoord worden gegeven op de volgende onderzoeksvragen.

- (1) In welke mate voelen studenten zich verbonden met hun opleiding (hoe overtuigd waren ze van hun keuze, identificeren ze zich met opleiding en beroep)?
- (2) Wat zijn de belangrijkste loopbaanankers voor studenten: welke aspecten in hun verdere studie en loopbaan voeren de boventoon?
- (3) Hoeveel procent kans geven studenten zichzelf om de opleiding met een einddiploma af te ronden?
- (4) Is er een relatie tussen binding en studie-uitval?

In de beantwoording van de vragen vergelijken we eerstejaars studenten aan onderwijsopleidingen in het hbo met de eerstejaars aan de overige hogescholen. Ook geven we ter vergelijking de resultaten weer voor studenten in het wo en de totale groep studenten in het hoger onderwijs, zonder hier de verschillen te toetsen op significantie.

4.3 Binding

Aan de studenten is een vragenblok met 16 bindingsitems voorgelegd. Studenten konden aangeven in hoeverre ze het met de uitspraken eens waren. In de weergave van de resultaten laten we telkens het percentage (zeer) mee eens zien: score 4 en 5 op een vijfpuntsschaal.

Tabel 47 geeft de verschillen weer tussen de twee groepen Onderwijsstudenten en de overige hbo-studenten. De binding van Onderwijsstudenten in het hbo ligt op alle punten hoger dan onder de groep overige hbo-studenten. Dat is het duidelijkst het geval bij de items die betrekking hebben op beroepskeuze van studenten: Onderwijsstudenten weten waar ze voor studeren en herkennen zich in de carrière die hen te wachten staat. Verschillen daarin tussen pabo-studenten en studenten aan overige Onderwijsopleidingen zijn klein.

Tabel 47 - Bindingsitems (% (zeer) mee eens); onderwijsopleidingen en overige opleidingen

	Pabo			Hbo Onderwijs overig			Overig hbo		
	sep	dec	jun	sep	dec	jun	sep	dec	jun
Opleiding is helemaal eigen keuze	94	93	98	94	95	93	92	91	92
Past perfect bij interesses	88	85	92	87	86	91	86	80	86
Past perfect bij capaciteiten/vaardigheden	81	74	88	85	82	81	74	71	78
Past perfect bij idealen, normen, waarden	82	82	88	79	84	81	74	71	76
Beroepen passen perfect bij interesses	91	86	92	85	84	87	82	78	82
Beroepen passen perfect bij capaciteiten/vaardigheden	85	83	92	86	86	89	76	74	79
Beroepen passen perfect bij idealen/normen/waarden	85	85	91	80	83	86	75	71	76
Heel goed beeld van wat opleiding inhoudt	78	67	89	78	75	79	68	65	71
Heel goed beeld v. eigen sterke & zwakke punten	67	71	83	75	81	85	66	68	74
Heel goed beeld van beroepen	86	91	91	83	88	80	59	60	63
Heel goed beeld van werk en carrière	79	80	84	71	75	70	49	48	52
Zeer gemotiveerd om opl. met succes af te ronden	90	81	88	90	87	94	86	78	87
Geen enkele twijfel over opleidingskeuze	72	73	81	72	72	82	66	60	74
Zeker over bij welke vakmensen student later wil horen	67	68	78	60	65	63	45	49	54
Door opl.keuze toekomst met vertrouwen & optimisme	76	71	82	79	74	80	70	64	74
Familie verwacht zelfde van toekomst als student	88	89	86	87	84	84	82	83	79

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Op basis van de losse items hebben we door middel van een schaalconstructie één maat voor binding geconstrueerd. Deze schaal (cronbach's alfa van 0,90) laat twee items buiten beschouwing ("Familie verwacht zelfde van toekomst als student" en "Heel goed beeld van eigen sterke en zwakke punten") omdat deze de schaal minder sterk maken. Binding is vervolgens geconstrueerd door het gemiddelde van de scores op de afzonderlijke items te berekenen, op een schaal van 1 tot en met 5. Tabel 48 onderschrijft de constatering dat de binding onder Onderwijsstudenten met de opleiding sterker is dan onder de overige hbo'ers.

Tabel 48 - Binding als schaal (gemiddelde score 1 t/m 5); onderwijsopleidingen en overige opleidingen

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo overig	Wo	Totaal
Binding september	4,2	4,2	3,9	3,7	3,9
Binding december	4,1	4,1	3,8	3,8	3,8
Binding juni	4,2	4,2	4,0	3,9	4,0

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

4.4 Kans eindexamen

Aan de studenten is gevraagd hoe groot ze de kans inschatten om hun opleiding succesvol af te ronden. Gemiddeld geven studenten zich bij de start van hun studie 78 procent kans op het behalen van het eindexamen (Tabel 49), een kans die tegen het eind van de opleiding toeneemt naar 85 procent. Onder Onderwijsstudenten ligt dit telkens net iets hoger dan onder de overige hbo-studenten.

Tabel 49 - Kans op eindexamen (%) ; onderwijsopleidingen en overige opleidingen

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Overig hbo	Wo	Totaal
Kans behalen eindexamen september	81	80	77	78	78
Kans behalen eindexamen december	78	80	76	80	77
Kans behalen eindexamen juni	86	87	85	87	85

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

4.5 Loopbaanankers

We vroegen de studenten tevens naar hun loopbaanankers: welke waarden en behoeften in hun studie en latere loopbaan zijn voor hen belangrijk en welke andere juist niet? Hiervoor hebben we studenten de indeling van Schein⁵ voorgelegd. Bij elke omschrijving van een loopbaananker konden studenten aangeven of ze deze al dan niet voor zichzelf belangrijk vonden op een schaal van 1 tot en met 5. De volgende negen loopbaanankers werden in de enquête voorgelegd:

In mijn verdere studie en loopbaan vind ik het belangrijk dat ik...

- mijn kennis en vaardigheden in mijn vakgebied kan toepassen en steeds verder ontwikkelen naar een hoger niveau (*Technische/functionele competentie*).
- naar een zo hoog mogelijk niveau in een organisatie kan opklimmen, zodat ik de inspanningen van anderen kan verenigen en leiding kan geven (*Algemeen-managementcompetentie*).
- de ruimte en vrijheid heb om mijn werk op mijn manier in te richten en uit te voeren, met zo min mogelijk regels en beperkingen (*Autonomie/onafhankelijkheid*).
- in mijn aanstelling zekerheid en stabiliteit heb op lange termijn (*Zekerheid/stabiliteit*).
- zelf een eigen organisatie of onderneming kan creëren, met eigen (nieuwe) producten of diensten (*Ondernemingsgerichte creativiteit*).
- werk doe dat iets van waarde oplevert, waarmee ik bepaalde idealen kan nastreven (*Dienstverlening/toewijding aan een zaak*).
- voortdurend nieuwe, gevarieerde en/of moeilijke uitdagingen kan aangaan (*Zuivere uitdaging*).
- de eisen van mijn (studie)loopbaan enerzijds en mijn persoonlijke behoeften (en evt. van mijn gezin) anderzijds goed in evenwicht kan houden (*Levensstijl*).
- een studie of beroep heb met een bepaalde status of uitstraling (*Status*).

Tabel 50 laat zien dat Onderwijsstudenten op een aantal punten afwijken van de overige hbo-studenten. Studenten die een onderwijsopleiding volgden, hechten doorgaans minder aan het zo hoog mogelijk opklimmen in een bedrijf, minder aan het opbouwen van een eigen bedrijf, minder aan status, maar juist meer aan dienstverlening / het toegewijd zijn aan een zaak. Voor alle hbo-studenten geldt overigens dat de technisch/functionele competentie (toe kunnen passen van kennis en vaardigheden in vakgebied en steeds verder ontwikkelen naar een hoger niveau) veruit het vaakst als belangrijk onderschreven wordt.

⁵ Edgar Schein (2001) Loopbaanankers. Ontdek je werkelijke waarden. Nederlandse vertaling van het oorspronkelijke 'Career anchors'. Uitgeverij Nieuwezijds, Amsterdam, 2001.

Tabel 50 - Loopbaanankers (% (zeer) belangrijk); onderwijsopleidingen en overige opleidingen

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Overig hbo	Wo	Totaal
Technische/functionele competentie	90	91	90	89	90
Algemeen-managementcompetentie	47	52	63	52	58
Autonomie/onafhankelijkheid	63	71	67	66	66
Zekerheid/stabiliteit	81	79	78	76	78
Ondernemingsgerichte creativiteit	23	24	40	30	35
Dienstverlening/toewijding aan een zaak	79	78	72	69	72
Zuivere uitdaging	68	69	70	67	69
Levensstijl	79	83	76	82	78
Status	30	38	43	35	40

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

4.6 Verschillen tussen doorstudeerders en uitvallers

In deze laatste resultatenparagraaf bekijken we in hoeverre de groep studenten die in het eerste jaar uitvalt (we kijken hier alleen naar de echte stoppers) verschilt van de groep die blijft studeren wat betreft hun binding met de opleiding. Aan de groep uitvallers is in de meting waarin ze aangaven uitgevallen te zijn, niet meer gevraagd naar de binding met de opleiding. Om die reden vulde geen enkele uitvaller in juni de vragenlijst nog in. In deze paragraaf beperken we ons daarom tot de vergelijking van de eerste en de tweede meting.

Tabel 51 laat zien dat de groep doorstudeerders doorgaans meer binding met de opleiding vertoont. Voor pabo-studenten is dat zowel in de meting van september als in die van december het geval. Voor de studenten in onderwijsopleidingen buiten de pabo is het verschil alleen in september significant. Dat het dat niet in december is, heeft te maken met een laag aantal respondenten in deze groep in deze meting. Overigens valt op dat zelfs onder de uitvallers de binding met de opleiding relatief hoog ligt.

Tabel 51 - Bindingschaal (gemiddelde score 1 t/m 5); studeert door versus valt uit

	Studeert door	Valt uit
Pabo		
Binding september	4,3	4,0
Binding december	4,2	3,8
Hbo-onderwijs overig		
Binding september	4,3	4,0
Binding december	4,2	3,9

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

De kans op het behalen van het eindexamen laat een groter verschil zien: de groep uitvallers geeft zichzelf direct in september al een aanzienlijk lagere kans om de opleiding succesvol af te ronden.

Tabel 52 - Kans op einddiploma (%); studeert door versus valt uit

	Studeert door	Valt uit
Pabo		
Kans behalen einddiploma september	84	74
Kans behalen einddiploma december	80	61
Hbo-onderwijs overig		
Kans behalen einddiploma september	83	72
Kans behalen einddiploma december	<i>81</i>	<i>73</i>

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Het laatste punt waarop we de uitvallers met de doorstudeerders vergelijken, betreft de loopbaanankers die de studenten voor zichzelf belangrijk vinden. Tabel 53 laat echter zien dat die verschillen er zo goed als niet zijn. Wanneer we studenten aan het begin van hun studie vragen wat ze belangrijk vinden, zien we dat studenten die aan een onderwijsopleiding zijn begonnen, vergelijkbare loopbaanankers hebben, ongeacht of ze later al dan niet met hun opleiding stoppen. Het enige significante verschil is te zien bij de groepen studenten aan overig hbo-onderwijsopleidingen: de doorstudeerders daar geven in september vaker aan de balans tussen werk en privé belangrijk te vinden.

Tabel 53 - Loopbaanankers (% (zeer) belangrijk); studeert door versus valt uit

	Studeert door	Valt uit
Pabo		
Technische/functionele competentie	92	90
Algemeen-managementcompetentie	48	41
Autonomie/onafhankelijkheid	64	63
Zekerheid/stabiliteit	81	81
Ondernemingsgerichte creativiteit	21	23
Dienstverlening/toewijding aan een zaak	86	71
Zuivere uitdaging	71	70
Levensstijl	85	76
Status	26	23
Hbo-onderwijs overig		
Technische/functionele competentie	90	95
Algemeen-managementcompetentie	47	56
Autonomie/onafhankelijkheid	72	76
Zekerheid/stabiliteit	81	79
Ondernemingsgerichte creativiteit	21	28
Dienstverlening/toewijding aan een zaak	77	82
Zuivere uitdaging	71	67
Levensstijl	89	80
Status	36	44

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

4.7 Samenvatting

In dit hoofdstuk keken we naar de mate waarin studenten zich identificeren met hun opleiding en beantwoordden we de vraag in hoeverre studenten het idee hebben dat ze de opleiding volgen die hen op het lijf geschreven is. We sommen kort de belangrijkste bevindingen op.

Binding

Studenten aan onderwijsopleidingen (pabo en overig hbo-onderwijs) voelen zich zeer verbonden met hun opleiding en het beroep dat ze ermee uit kunnen oefenen. Met name op beroepsbeeld en de match met de eigen capaciteiten en idealen scoren deze studenten opmerkelijk hoog.

Kans op einddiploma

Studenten aan onderwijsopleidingen schatten de kans dat ze hun opleiding zullen afronden, direct aan de start van de opleiding al hoger in dan overige hbo-studenten dat doen.

Loopbaanankers

Onderwijsstudenten zijn minder gericht op het maken van carrière of het hebben van status. Ze hechten meer dan de overige hbo-studenten aan dienstverlening.

Verschillen tussen uitvallers en doorstudeerders

Het is interessant te zien dat het zich identificeren met de opleiding al direct bij de start in september onder de groep uitvallers minder sterk is dan onder de groep doorstudeerders. Ook de kans die zij voor zichzelf inschatten om het einddiploma te behalen is minder groot (direct al in september!). Wat betreft de loopbaanankers zien we vrijwel geen verschil.

5 Integratie

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk bekijken we de mate waarin de studenten gedurende het eerste jaar van hun studie in de opleiding integreren. We ondervroegen de studenten hierover in meting 2 (december) en meting 3 (juni). Aan het eind van de paragraaf bekijken we of de mate van integratie anders is voor studenten die hun opleiding voortijdig afbreken en studenten die aan het eind van het eerste jaar nog altijd de studie volgen die ze in september begonnen zijn.

5.2 Onderzoeksvragen

In het hoofdstuk behandelen we de volgende onderzoeksvragen:

- (1) Hoeveel contact hebben studenten met personen van hun opleiding?
- (2) Hoe waardevol vinden ze de contacten met deze personen?
- (3) Hoe tevreden zijn ze over mate waarin ze contact hebben?
- (4) In hoeverre maken studenten gebruik van de faciliteiten van de instelling?
- (5) Herkennen studenten zich in stellingen over integratie?

In de beantwoording van de vragen vergelijken we studenten aan onderwijsopleidingen in het hbo met de eerstejaars aan de overige hogescholen. Ook geven we ter illustratie de resultaten weer voor studenten in het wo en de totale groep studenten in het hoger onderwijs, zonder daarbij eventuele verschillen te toetsen op significantie.

5.3 Contacten met personen binnen de studie

Aan de studenten is gevraagd aan te geven in welke mate ze contact hebben met verschillende personen binnen hun studie. Studenten konden op een schaal van 1 tot 5 aangeven of ze geen contact (1) tot zeer veel contact (5) hadden. In de tabellen in deze paragraaf geven we telkens het percentage weer dat veel tot zeer veel contact heeft. Tabel 54 laat de verschillen zien tussen pabo-studenten, studenten in het overig-onderwijs-hbo en de andere hbo-studenten. We zien dat pabo-studenten meer dan de andere studenten contacten hebben met medestudenten in hun vrije tijd, een verschil dat in de loop van het eerste studiejaar overigens verdwijnt. Daarnaast hebben pabo-studenten meer contact met een studieadviseur, een studieloopbaanbegeleider en met een mentor of tutor. De studenten aan onderwijsopleidingen buiten de pabo hebben meer dan andere studenten contact met docenten. Verschil daarin met pabo-studenten verdwijnt aan het eind van het jaar, verschil met de overige hbo-studenten blijft.

Tabel 54 - Contacten met personen binnen de studie (% (zeer) veel contact); onderwijsopleidingen en overige opleidingen

	Pabo		Hbo Onderwijs overig		Hbo overig		Wo		Totaal	
	dec	jun	dec	jun	dec	jun	dec	jun	dec	jun
Medestudenten - studie	81	80	71	80	76	80	68	67	73	76
Medestudenten - vrije tijd	30	32	25	35	27	31	35	43	29	35
Docenten	17	22	20	22	12	14	5	6	10	12
Studieadviseur/studentendecaan	8	5	1	2	1	2	1	2	2	3
Studieloopbaanbegeleider	27	25	19	19	12	14	0	1	9	10
Mentor/tutor (ouderejaars student)	15	19	6	2	8	7	10	6	9	7

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

5.4 Waardering contacten met personen binnen de studie

Naast de mate waarin de studenten contact hebben met personen binnen de studie, legden we ze eveneens de vraag voor hoe waardevol ze deze contacten vinden. Allereerst valt op dat het percentage studenten dat aangeeft de contacten met met name medewerkers van de opleiding waardevol te vinden, relatief hoog ligt, zeker wanneer we daar de percentages naast leggen aangaande de mate waarin studenten daadwerkelijk contact hebben met deze medewerkers.

Wanneer we de groepen met elkaar vergelijken, valt op dat studenten in het overig hbo-onderwijs in december het minst vaak aangeven waarde te hechten aan contacten met medestudenten in hun vrije tijd. pabo-studenten geven het vaakst aan hun contacten met medestudenten buiten de instelling waardevol te vinden, net als ze ook vaker dan de andere studenten waarde hechten aan de contacten met een studieloopbaanbegeleider en met een mentor of tutor.

Tabel 55 - Mate waarin studenten waarde hechten aan contacten met personen binnen de studie (% (zeer) veel waarde); onderwijsopleidingen en overige opleidingen

	Pabo		Hbo Onderwijs overig		Hbo overig		Wo		Totaal	
	dec	jun	dec	jun	dec	jun	dec	jun	dec	jun
Medestudenten - studie	86	85	82	88	88	85	84	85	86	85
Medestudenten - vrije tijd	58	61	45	58	53	56	70	76	59	63
Docenten	48	58	60	65	52	53	34	37	46	49
Studieadviseur/studentendecaan	20	20	22	17	20	21	16	18	19	20
Studieloopbaanbegeleider	52	50	45	51	41	43	11	12	32	34
Mentor/tutor (ouderejaars student)	31	36	22	20	26	21	29	24	27	23

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

5.5 Tevredenheid over contacten met personen binnen de studie

We vroegen de studenten eveneens naar de tevredenheid over de mate waarin ze contact hebben met personen binnen de studie. De studenten konden hun tevredenheid uitdrukken op een vijfpuntsschaal. Voor de overzichtelijkheid hebben we die voor dit rapport gereduceerd tot een driepuntsschaal (liever meer contact - tevreden - liever minder contact). De meerderheid van de studenten is tevreden over de mate waarin ze contact hebben met de diverse personen in en om de opleiding. Onderwijsstudenten verschillen daarin niet wezenlijk van de overige hbo-studenten.

Tabel 56 - Tevredenheid over mate waarin studenten contact hebben met personen binnen de studie (%); onderwijsopleidingen en overige opleidingen

	Pabo		Hbo Onderwijs overig		Hbo overig		Wo		Totaal	
	dec	jun	dec	jun	dec	jun	dec	jun	dec	jun
Liever meer contact	29	19	33	20	35	26	37	31	35	27
Tevreden	68	78	65	78	61	71	61	67	61	70
Liever minder contact	4	3	2	2	5	3	2	2	4	3

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

5.6 Mate van gebruik faciliteiten van de instelling

De mate van integratie is ook te beoordelen op grond van de mate waarin studenten gebruik maken van de faciliteiten die een instelling biedt. We onderscheiden daarbij studiefaciliteiten (zoals computers, studiezalen en bibliotheek) en overige faciliteiten waarvan studenten in hun vrije tijd gebruik kunnen maken (zoals sportfaciliteiten, cultuur etc.). Studenten maken beduidend meer gebruik van studiefaciliteiten dan van de overige faciliteiten die instellingen bieden. pabo-studenten gebruiken de studiefaciliteiten intensiever dan de overige studenten, onder de overige Onderwijsstudenten ligt het gebruik daarvan het laagst.

Tabel 57 - Mate van gebruik faciliteiten van de instelling (% (zeer) veel); onderwijsopleidingen en overige opleidingen

	Pabo		Hbo Onderwijs overig		Hbo overig		Wo		Totaal	
	dec	jun	dec	jun	dec	jun	dec	jun	dec	jun
Studiefaciliteiten	50	58	35	42	47	54	43	50	46	52
Andere faciliteiten	4	8	6	10	3	6	16	19	8	10

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

5.7 Stellingen over mate van integratie binnen studie

We legden studenten stellingen voor die een indicatie geven van de mate waarin studenten zich in hun opleiding geïntegreerd hebben. Studenten konden aangeven in hoeverre ze zich in deze stellingen herkennen. Onderwijsstudenten geven vaker dan overige hbo-studenten aan de begeleiding door de opleiding goed te vinden en voelen zich vaker geïnspireerd door hun docenten (Tabel 58). pabo-studenten geven aan minder duidelijk voor ogen te hebben wat de opleiding van hen verwachtte dan de overige studenten. De studenten aan een niet-pabo-onderwijsopleiding geven het vaakst aan zich uitgedaagd te voelen door de opleiding.

Tabel 58 - Stellingen over de mate van integratie binnen de opleiding (% (zeer) mee eens); onderwijsopleidingen en overige opleidingen

	Pabo		Hbo Onderwijs overig		Hbo overig		Wo		Totaal	
	dec	jun	dec	jun	dec	jun	dec	jun	dec	jun
Kon aanpassen aan manier van studeren	50	69	53	63	53	66	63	69	56	67
Duidelijk wat opleiding verwachtte	42	54	49	58	51	60	70	76	57	65
Uitgedaagd door opleiding	50	54	65	68	58	57	67	68	61	61
Goed begeleid door opleiding	39	48	44	50	32	35	39	38	35	38
Geïnspireerd door docenten	42	45	46	59	32	35	37	36	35	37

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

De stellingen voegden we samen tot één schaal (cronbach's alfa = 0,78), lopend van 1 (zeer mee oneens) tot en met 5 (zeer mee eens). Tabel 59 laat zien dat de mate van integratie met het vorderen van het studiejaar, toeneemt. Verschillen in de scores van de onderscheiden groepen, zijn niet significant.

Tabel 59 - Stellingen over de mate van integratie binnen de opleiding (schaal 1 t/m 5); onderwijsopleidingen en overige opleidingen

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo overig	Wo	Totaal
	Mate van integratie - december	3,2	3,3	3,2	3,4
Mate van integratie - juni	3,4	3,5	3,4	3,5	3,4

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

5.8 Verschillen tussen doorstudeerders en uitvallers

In deze laatste resultatenparagraaf bekijken we in hoeverre de groep Onderwijsstudenten die in het eerste jaar uitvalt, verschilt van de groep die blijft studeren in de mate waarin ze zich geïntegreerd hebben in de opleiding. We laten de groep switchers daarbij buiten beschouwing en vergelijken alleen de groep die helemaal stopt met studeren in het hoger onderwijs met de groep die wel doorstudeert.

Tabel 60 laat zien dat de groep uitvallers niet verschilt van de groep doorstudeerders in de mate waarin ze contact hebben met medestudenten en medewerkers binnen de instelling.

Tabel 60 - Contacten met personen binnen de studie (% (zeer) veel contact); studeert door versus valt uit (pabo en hbo-onderwijs overig)

	Studeert door		Valt uit	
	dec	jun	dec	jun
Pabo				
Medestudenten - studie	84	81	68	76
Medestudenten - vrije tijd	28	32	40	33
Docenten	18	21	17	23
Studieadviseur/studentendecaan	7	5	12	0
Studieloopbaanbegeleider	29	26	21	19
Mentor/tutor (ouderejaars student)	16	21	11	10
Hbo Onderwijs overig				
Medestudenten - studie	74	80	60	80
Medestudenten - vrije tijd	27	34	19	40
Docenten	22	22	11	23
Studieadviseur/studentendecaan	1	2	2	0
Studieloopbaanbegeleider	25	19	2	20
Mentor/tutor (ouderejaars student)	6	2	3	3

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Doorstudeerders verschillen wel van de uitvallers in de mate waarin ze waarde hechten aan contacten met personen binnen de studie (Tabel 61). De groep hbo-overig-onderwijs is relatief klein, zeker wanneer we de groep verder opdelen in doorstudeerders en uitvallers. Verschillen die er binnen deze groep zijn, zijn daarom niet snel significant. Er is één verschil wel significant: de groep doorstudeerders geeft aan beduidend meer waarde te hechten aan contact met een studieloopbaanbegeleider dan de groep uitvallers. Onder pabo-studenten vinden we meer verschillen. Doorstudeerders binnen deze groep hechten meer waarde aan contacten met medestudenten in de studie (junimeting), vinden contacten met docenten belangrijker, vinden contacten met de studieloopbaanbegeleider waardevoller (decembermeting) en hechten eveneens meer waarde aan contacten met een mentor of tutor.

Tabel 61 - Mate waarin studenten waarde hechten aan contacten met personen binnen de studie (% (zeer) veel waarde); studeert door versus valt uit (pabo en hbo-onderwijs overig)

	Studeert door		Valt uit	
	dec	jun	dec	jun
Pabo				
Medestudenten - studie	89	88	73	63
Medestudenten - vrije tijd	56	62	65	52
Docenten	52	62	31	28
Studieadviseur/studentendecaan	21	20	19	15
Studieloopbaanbegeleider	57	52	33	40
Mentor/tutor (ouderejaars student)	35	39	12	16
Hbo-onderwijs overig				
Medestudenten - studie	84	88	74	89
Medestudenten - vrije tijd	47	58	36	58
Docenten	65	69	43	46
Studieadviseur/studentendecaan	20	17	28	17
Studieloopbaanbegeleider	47	54	39	32
Mentor/tutor (ouderejaars student)	21	20	26	14

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Tabel 62 toont de verschillen in tevredenheid over de mate waarin studenten contact hebben met personen binnen hun studie. We zien dat uitvallers op de pabo aan het eind van de studie vaker te kennen geven dat ze liever meer contact zouden hebben dan doorstudeerders. Datzelfde effect zien we voor de overige hbo-onderwijsstudenten juist in december.

Tabel 62 - Tevredenheid over mate waarin studenten contact hebben met personen binnen de studie (%); studeert door versus valt uit (pabo en hbo-onderwijs overig)

	Studeert door		Valt uit	
	dec	jun	dec	jun
Pabo				
Liever meer contact	28	17	30	38
Tevreden	68	80	67	62
Liever minder contact	4	3	3	0
Hbo Onderwijs overig				
Liever meer contact	26	17	56	38
Tevreden	72	82	41	57
Liever minder contact	2	1	3	4

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

De mate waarin doorstudeerders en uitvallers gebruik maken van de diverse faciliteiten die een instelling de studenten biedt, verschilt niet significant tussen doorstudeerders en uitvallers (Tabel 63).

Tabel 63 - Mate van gebruik faciliteiten van de instelling (% (zeer) veel); studeert door versus valt uit (pabo en hbo-onderwijs overig)

	Studeert door		Valt uit	
	dec	jun	dec	jun
Pabo				
Studiefaciliteiten	51	59	47	46
Andere faciliteiten	3	9	9	0
Hbo Onderwijs overig				
Studiefaciliteiten	41	39	15	56
Andere faciliteiten	8	11	1	7

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

De grootste verschillen tussen de doorstudeerders en de uitvallers zien we wanneer we de mate van integratie van studenten afmeten aan de hand van een aantal stellingen (Tabel 64). Voor beide groepen Onderwijsstudenten (pabo en overig hbo-onderwijsopleidingen) geldt dat de doorstudeerders beter in staat zijn zich aan te passen aan de manier van studeren, dat ze duidelijker weten wat de opleiding van hen verwachtte, dat ze zich meer uitgedaagd voelen, meer tevreden zijn over de begeleiding door de opleiding en zich vaker geïnspireerd voelen door hun docenten.

Tabel 64 - Stellingen over de mate van integratie binnen de opleiding (% (zeer) mee eens); studeert door versus valt uit (pabo en hbo-onderwijs overig)

	Studeert door		Valt uit	
	dec	jun	dec	jun
Pabo				
Kon aanpassen aan manier van studeren	53	72	36	46
Duidelijk wat opleiding verwachtte	45	59	31	18
Uitgedaagd door opleiding	54	59	31	17
Goed begeleid door opleiding	42	54	25	5
Geïnspireerd door docenten	50	49	9	22
Hbo Onderwijs overig				
Kon aanpassen aan manier van studeren	61	69	28	30
Duidelijk wat opleiding verwachtte	56	63	27	27
Uitgedaagd door opleiding	73	71	36	46
Goed begeleid door opleiding	54	53	12	34
Geïnspireerd door docenten	54	63	19	39

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

In Tabel 65 zijn deze stellingen samengevoegd tot een schaalscore. Gezien de grote verschillen die we al zagen, toen we de losse items bekeken, is het niet verrassend dat uitvallers overall een mindere mate van integratie in de opleiding vertonen dan de doorstudeerders. De score van de groep uitvallers komt in alle metingen zelfs onder de 3 (gemeten op een schaal van 1 t/m 5).

Tabel 65 - Stellingen over de mate van integratie binnen de opleiding (schaal 1 t/m 5); studeert door versus valt uit (pabo en hbo-onderwijs overig)

	Studeert door	Valt uit
Pabo		
Mate van integratie - december	3,4	2,7
Mate van integratie - juni	3,5	2,5
Hbo Onderwijs overig		
Mate van integratie - december	3,5	2,6
Mate van integratie - juni	3,6	2,8

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

5.9 Samenvatting

Contacten met personen binnen de studie

Studenten hebben vooral contacten met medestudenten. Onderwijsstudenten (pabopabo-studenten nog meer dan de overige hbo-onderwijsstudenten) hebben vaker dan de andere hbo-studenten contact met docenten, studieloopbaanbegeleider en een mentor of tutor.

Waardering contacten met personen binnen de studie

Het meest waarderen de studenten de contacten met medestudenten tijdens de studie. Daarnaast beoemt rond de helft (pabopabo-studenten meer dan de overige hbo-studenten) contacten met studenten in de vrije tijd en contacten met medewerkers als (zeer) waardevol.

Tevredenheid over contacten met personen binnen de studie

Tweederde tot driekwart van de studenten is tevreden met de mate waarin ze contact hebben met personen binnen de instelling.

Mate van gebruik faciliteiten van de instelling

Ongeveer de helft van de studenten (pabopabo-studenten voorop) maakt gebruik van de studiefaciliteiten binnen een instelling. Andere faciliteiten worden beduidend minder vaak gebruikt.

Stellingen over mate van integratie binnen studie

Als we grip proberen te krijgen op de mate waarin studenten geïntegreerd zijn in de opleidingen, constateren we dat Onderwijsstudenten meer dan de overige hbo-studenten een goede begeleiding door de opleiding ervaren en zich beduidend vaker geïnspireerd voelen door hun docenten. pabo-studenten geven iets minder vaak aan duidelijk te hebben geweten wat de opleiding van hen verwachtte. Wanneer we integratie als schaalscore uitdrukken, zien we geen significante verschillen tussen Onderwijsstudenten en overige hbo-eerstejaars.

Verschillen tussen doorstudeerders en uitvallers

Hoewel we geen verschillen vinden in de mate waarin doorstudeerders en uitvallers contact hebben met personen binnen een instelling en kleine verschillen in de mate waarin ze de contacten waarderen, verschillen de doorstudeerders wel in hun tevredenheid erover. Uitvallers zouden doorgaans liever meer contact hebben. Verschillen in het gebruik van de faciliteiten die instellingen aan hun studenten bieden, vinden we tussen doorstudeerders en uitvallers niet. Het grootste verschil is terug te voeren op verschillende beoordelingen van de mate van integratie: doorstudeerders geven aan beter in staat te zijn geweest zich aan te passen aan de manier van studeren, weten duidelijker wat de opleiding van hen verwacht, voelen zich meer uitgedaagd, zijn meer tevreden over de begeleiding en voelen zich vaker geïnspireerd door de docenten. En dit alles al voordat studenten aangaven met de studie te gaan stoppen.

6 Aansluiting met vooropleiding

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we na hoe de eerstejaars studenten de aansluiting met hun vooropleiding beoordelen en in hoeverre er een verband kan worden gevonden tussen de ervaren aansluiting en studie-uitval. De respondenten is om een oordeel gevraagd in de december- en in de juni-enquête: halverwege en aan het einde van het eerste studiejaar.

6.2 Aansluitingsaspecten

Dertien aansluitingsaspecten zijn de studenten in de enquête voorgelegd. In Tabel 66 zien we dat de aansluiting het positiefst wordt beoordeeld voor wat betreft Nederlandse taalvaardigheid en zelfstandig werken. Ook samenwerken, computervaardigheden, informatie verwerken en schriftelijke vaardigheden leveren niet vaak aansluitingsproblemen op. Minder positief is het beeld voor de inhoud van de vakken, het kritisch bekijken en bijsturen van eigen werk en de manier waarop het onderwijs wordt gegeven.

Tabel 66: Oordelen aansluiting in december en juni (% (zeer) goed).

	December					Juni				
	Pabo	Hbo Ondw. overig	Hbo-overig	Wo	Tot.	Pabo	Hbo Ondw. overig	Hbo-overig	Wo	Tot.
Taalvaardigheid (Ned.)	57	60	59	81	68	56	55	54	77	64
Zelfstandig werken	60	69	64	72	67	66	61	60	68	64
Samenwerken	67	64	55	69	62	66	57	49	64	57
Computervaardigheden	59	51	55	59	57	58	47	52	56	54
Informatie zoeken/verwerken	62	57	53	55	55	68	60	49	48	51
Schriftelijke vaardigheden	51	54	48	56	52	55	55	46	53	50
Rekenvaardigheden	34	42	45	58	50	34	37	41	59	48
Mondelinge vaardigheden	51	58	47	51	50	52	50	44	52	48
Werken aan grote opdrachten	46	47	39	50	44	51	37	34	43	39
Studievaardigheden	34	44	38	48	42	38	43	36	45	40
De inhoud van de vakken	34	41	37	54	44	27	38	33	46	38
Kritisch kijken naar eigen werk	35	47	38	45	41	40	38	35	40	37
Manier van onderwijs geven	33	44	31	40	36	33	42	30	35	33

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Vergelijken we de oordelen van alle respondenten samen tussen december en juni, dan blijken deze aan het einde van het studiejaar stuk voor stuk enkele procenten lager te liggen dan halverwege het jaar. Ook binnen de groep Onderwijs-overig in het hbo vinden we dit patroon grotendeels terug, maar bij de pabo-studenten is het beeld veel wisselender.

In december en in juni zijn telkens de pabo-respondenten en de overige lerarenopleidingen apart vergeleken met de rest van het hbo. Daar waar we significante verschillen vinden, blijken de respondenten in de

pabo's en andere lerarenopleiding bijna altijd meer tevreden over de aansluiting dan respondenten in de rest van het hbo. Over de aansluiting wat betreft rekenvaardigheden zijn de pabo-studenten echter zowel in december als in juni minder tevreden. Ook zijn zij in december minder tevreden over het aspect studievaardigheden.

Studenten die een aansluitingsaspect als (zeer) slecht beoordeelden, werd vervolgens gevraagd naar de gevolgen daarvan. Uitvallers werd gevraagd in hoeverre de slechte aansluiting mede had geleid tot hun uitval; respondenten die nog dezelfde opleiding volgden werd gevraagd in hoeverre dit hun studievoortgang had belemmerd. De resultaten staan in Tabel 67. Doordat alleen respondenten met een negatief aansluitingsoordeel deze vragen kregen voorgelegd, is de celvulling in deze tabel relatief klein.

Tabel 67: Indien niet tevreden over aansluiting: heeft dit studievoortgang belemmerd (doorstudeerders) / heeft dit geleid tot uitval (uitvallers)? (% sterk/zeer sterk)

	Pabo		Hbo Onderwijs overig		Hbo overig		Wo		Totaal	
	Gaat door	Valt uit	Gaat door	Valt uit	Gaat door	Valt uit	Gaat door	Valt uit	Gaat door	Valt uit
December-januari										
De inhoud van de vakken	27	33	19	51	15	67	14	70	16	65
Manier van onderwijs geven	23	39	25	63	22	59	11	67	19	60
Studievaardigheden	36	16	32	26	24	22	29	27	26	23
Schriftelijke vaardigheden	23	19	28	15	25	6	23	23	25	10
Mondelinge vaardigheden	23	32	13	66	28	43	16	10	24	36
Rekenvaardigheden	47	17	12	0	26	37	21	26	26	31
Taalvaardigheid (Ned.)	30	15	34	27	32	5	19	13	30	8
Informatie zoeken/verwerken	18	0	19	0	25	4	21	23	23	11
Kritisch kijken naar eigen werk	28	25	20	24	29	27	19	17	27	25
Samenwerken	8	0	20	0	33	45	15	6	29	36
Zelfstandig werken	41	0	36	0	30	40	39	29	33	34
Computervaardigheden	20	0	24	28	23	28	15	4	21	18
Werken aan grote opdrachten	19	13	17	0	37	42	15	9	31	30
Juni-juli										
De inhoud van de vakken	15	11	20	48	19	35	17	43	18	36
Manier van onderwijs geven	16	45	36	54	23	42	16	53	21	45
Studievaardigheden	25	57	40	54	22	18	34	51	26	25
Schriftelijke vaardigheden	29	13	39	33	24	39	17	13	23	32
Mondelinge vaardigheden	17	11	40	17	28	24	16	0	25	18
Rekenvaardigheden	31	41	13	13	25	26	30	31	26	27
Taalvaardigheid (Ned.)	37	45	44	0	31	16	28	43	32	19
Informatie zoeken/verwerken	32	50	24	63	27	9	28	5	27	11
Kritisch kijken naar eigen werk	31	18	37	34	24	21	18	4	23	18
Samenwerken	16	0	61	45	26	29	17	9	25	26
Zelfstandig werken	30	0	61	13	23	7	37	32	28	12
Computervaardigheden	27	0	19	0	13	12	13	8	14	10
Werken aan grote opdrachten	23	21	36	48	23	27	15	12	22	26

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt. Cursief: aantallen te klein om verschillen te toetsen.

In de totaalkolom van Tabel 67 zien we dat het percentage doorstudeerders dat vindt dat een slecht beoordeeld aansluitingsaspect hun studievoortgang heeft belemmerd, over het algemeen niet zo groot is: ongeveer een kwart gemiddeld. Echte uitschieters, dat wil zeggen punten die de voortgang heel vaak belemmerd hebben, zijn daar niet bij.

In december vinden daarentegen de uitvallers zeer vaak van twee aansluitingsaspecten dat zij mede tot hun uitval hebben geleid: de inhoud van de vakken (65%) en de manier waarop het onderwijs wordt ge-

geven (60%). Wanneer we hier inzoomen op de verschillende deelgroepen, dan blijken deze hoge scores zowel te danken aan de uitvallers in wo als in hbo, zowel buiten als binnen de sector Onderwijs. Alleen heel specifiek de uitvallende pabo-studenten scoren hier niet uitgesproken hoog. Over de verschillen tussen blijvers en uitvallers in de sector Onderwijs kunnen we op basis van Tabel 67 helaas niet zoveel zeggen, vanwege de kleine aantallen uitvallers die deze vraag hebben beantwoord.

Nadat de dertien detailspecten van aansluiting waren beoordeeld, werd de respondenten nog gevraagd naar één totaaloordeel over de aansluiting met hun vooropleiding (Tabel 68). Studenten in de sector Onderwijs buiten de pabo blijken duidelijk meer tevreden over de aansluiting dan studenten in de andere hbo-sectoren, al halen zij niet het tevredenheidsniveau van de wo-instromers.

Tabel 68: Totaaloordeel aansluiting in december en juni, per sector (% goed/zeer goed)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo overig	Wo	Totaal
Totaaloordeel aansluiting december	48	58	47	68	57
Totaaloordeel aansluiting juni	48	54	47	67	56

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

6.3 Aansluiting met afzonderlijke vo-vakken

De laatste vraag over de aansluiting met de vooropleiding betrof de aansluiting met afzonderlijke vakken in het vo. Hier werd gevraagd de vakken aan te kruisen waarmee respondenten de aansluiting 'slecht' vinden (Tabel 69).

Tabel 69: Aansluiting met vo-vakken *niet* goed, oordelen *december-januari* en *juni-juli* per sector (% aansluiting slecht)

	december					juni				
	Pabo	Hbo Ondw overig	Hbo overig	Wo	Totaal	Pabo	Hbo Ondw. overig	Hbo overig	Wo	Totaal
Wiskunde	28	7	14	18	16	37	5	16	20	18
Nederlands	16	12	17	5	12	16	14	13	6	10
Geschiedenis	16	6	6	3	5	19	10	5	3	5
Engels	7	12	18	17	17	12	12	18	21	19
Aardrijkskunde	15	4	5	2	4	17	4	5	2	5
Biologie	11	9	8	5	7	9	7	8	5	6
Informatica	7	9	12	6	9	10	6	10	8	9
Natuurkunde	11	6	10	5	8	8	6	8	6	7
Scheikunde	8	7	7	3	6	7	5	6	5	6
Economie	5	7	15	4	10	6	5	13	5	9
Mgt & Org	5	5	7	2	5	5	4	6	3	5
Filosofie	4	6	4	2	4	5	4	3	4	4
CKV	7	5	6	2	4	5	3	5	3	4
Duits	3	6	6	2	5	3	2	5	3	4
Frans	4	5	7	3	5	3	2	5	3	4
Bij geen vak slecht	44	65	44	56	50	38	56	46	52	49

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

pabo-studenten geven zowel in december als in juni duidelijk vaker aan dat zij de aansluiting met het vo-vak wiskunde slecht vinden. Minder vaak dan bij het vak wiskunde, maar wel vaker dan de rest van het

hbo vinden de pabo-studenten ook de aansluiting slecht met geschiedenis en aardrijkskunde. Met economie hebben de pabo-studenten significant minder vaak moeite, maar dit vak is op de pabo ook nauwelijks relevant.

De respondenten buiten de pabo's in de sector Onderwijs hebben juist weinig problemen met de aansluiting met Wiskunde, in juni zelfs significant minder vaak dan in de rest van het hbo. Zowel halverwege als aan het einde van hun eerste studiejaar geven zij ook significant vaker aan dat zij bij geen enkel vak de aansluiting slecht vinden.

6.4 Verschillen tussen doorstudeerders en uitvallers

In de laatste paragraaf van dit hoofdstuk gaan we weer na in hoeverre er significante verschillen bestaan in de besproken variabelen tussen de respondenten die uitvallen en de studenten die na een jaar doorgaan met hun opleiding. Bij één onderdeel hebben we dat overigens al eerder in dit hoofdstuk gedaan (Tabel 67: gevolgen van slechte aansluiting), omdat hier de vraagstelling verschilde voor uitvallers en doorstudeerders.

In Tabel 70 zien we de verschillen in de dertien detailspecten, voor zover deze significant verschillen tussen de groepen wel- en niet-uitvallers. Het patroon is duidelijk: over de hele linie zijn de uitvallers minder positief over de aansluiting dan de respondenten die hun opleiding na het eerste jaar blijven volgen.

Tabel 70: Verschillen in beoordeling aansluiting tussen doorstudeerders en uitvallers (% aansluiting (zeer) goed)

	Pabo		Hbo Onderwijs overig	
	Studeert door	Valt uit	Studeert door	Valt uit
December				
De inhoud van de vakken	37	16	46	17
Manier van onderwijs geven	36	15	49	17
Studievaardigheden	35	19	49	20
Schriftelijke vaardigheden	53	29	57	33
Mondelinge vaardigheden	50	38	59	47
Rekenvaardigheden	36	30	43	19
Taalvaardigheid (Ned.)	53	48	59	34
Informatie zoeken/verwerken	64	42	55	44
Computervaardigheden	59	43	54	35
Werken aan grote opdrachten	50	24	51	34
Juni				
De inhoud van de vakken	34	12	41	33
Manier van onderwijs geven	34	20	43	32
Studievaardigheden	46	19	43	29
Schriftelijke vaardigheden	54	36	54	51
Mondelinge vaardigheden	57	42	48	58
Informatie zoeken/verwerken	69	44	54	43
Werken aan grote opdrachten	56	26	42	27

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

Diezelfde conclusie dat uitvallers minder positief zijn over de aansluiting komt ook weer duidelijk naar voren in Tabel 71, waarin de totaaloordelen worden vergeleken tussen uitvallers en doorstudeerders.

Tabel 71: Verschillen in totaaloordeel aansluiting tussen doorstudeerders en uitvallers (% aansluiting (zeer) goed)

	Pabo		Hbo Onderwijs overig	
	Studeert door	Valt uit	Studeert door	Valt uit
Totaaloordeel aansluiting december	49	31	64	31
Totaaloordeel aansluiting juni	58	11	53	39

Bron: Startmonitor 2008-2009. Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt.

6.5 Samenvatting

De aansluiting met de vooropleiding wordt het positiefst beoordeeld wat betreft Nederlandse taalvaardigheid en zelfstandig werken. Ook samenwerken, computervaardigheden, informatie verwerken en schriftelijke vaardigheden leveren niet vaak aansluitingsproblemen op. Minder positief is het beeld voor de inhoud van de vakken, het kritisch bekijken en bijsturen van eigen werk en de manier waarop het onderwijs wordt gegeven.

Aan het einde van het studiejaar wordt de aansluiting over het algemeen iets minder goed beoordeeld dan halverwege het studiejaar.

Studenten in de sector Onderwijs, zowel aan de pabo's als andere lerarenopleidingen, zijn over het algemeen meer tevreden over de aansluiting dan in de rest van het hbo. Wanneer we dit bestuderen aan de hand van dertien aansluitingsaspecten zien we dit beeld zowel bij de pabo als de andere lerarenopleidingen. Alleen over de aansluiting wat betreft rekenvaardigheden zijn de pabo-studenten dan juist minder tevreden.

Wanneer we deze vergelijking maken aan de hand van één totaaloordeel over aansluiting, dan zijn de respondenten in overige hbo-onderwijsopleidingen duidelijk meer tevreden dan de rest van het hbo, maar is het verschil tussen de pabo en de rest van het hbo vrijwel afwezig.

Wat afzonderlijke vo-vakken betreft zijn pabo-studenten duidelijk vaker ontevreden over de aansluiting met vooral Wiskunde, en verder ook met geschiedenis en aardrijkskunde. De respondenten in de andere Onderwijsopleidingen zijn juist weinig ontevreden over de aansluiting met wiskunde en vinden vaker dan andere hbo'ers dat de aansluiting met geen enkele vo-vak 'slecht' is.

Van de studenten die na een jaar doorstuderen en niet tevreden zijn over een specifiek aansluitingsaspect, vindt gemiddeld een kwart dat dit hen daadwerkelijk belemmerd heeft in hun studievoortgang.

Voor de hand ligt ten slotte dat de uitvallers over het algemeen duidelijk minder positief zijn over de afzonderlijke aansluitingsaspecten en over de aansluiting in het algemeen dan de respondenten die hun opleiding na het eerste jaar blijven volgen.

7 Studie-uitval en studieomzwaai

7.1 Inleiding

In het eerste jaar van de studie blijkt vaak of de gemaakte keuze voor een bepaalde opleiding of instelling wel de juiste was. Komen de verwachtingen ten aanzien van de studie, de instelling of het leven als student wel uit? Het besef dat de studie niet bij je past of dat de gekozen instelling niet bevalt, kan ertoe leiden dat studenten tijdens het eerste jaar gaan twijfelen over hun keuze, toch voor een andere opleiding of instelling kiezen, of zelfs helemaal stoppen in het hoger onderwijs. In dit hoofdstuk besteden wij aandacht aan studie-uitval en studieomzwaai. Hierin zullen we antwoord geven op de volgende onderzoeksvragen:

- (1) Op welk moment kiezen de studenten om te veranderen of te stoppen?
- (2) Wat zijn de belangrijkste redenen om van studie/instelling te veranderen of te stoppen met studeren?
- (3) Is er moeite gedaan om de studie-uitval te voorkomen en zo ja, door wie?
- (4) Had de opleiding/instelling de studie-uitval kunnen voorkomen en zo ja, hoe?
- (5) Heeft de opleiding voldoende hulp geboden en hebben de studenten dit als nuttig ervaren?
- (6) Wat is de situatie na uitval?
- (7) Denken omzwaaiers meer na en/of bestuderen zij meer informatie bij de keuze voor een tweede opleiding?

7.2 Op welk moment kiezen studenten om te veranderen of te stoppen?

In Tabel 72 is weergegeven hoe de uitvallers in dit onderzoek verdeeld zijn over de categorieën stoppen en omzwaaien en of dit vroeg in het studiejaar gebeurde (d.w.z. voor 1 februari) of pas daarna. Omdat het hier geen populatiegegevens betreft, moeten we voorzichtig zijn met het trekken van conclusies uit deze tabel. Het gaat in principe om een beeld van de responsgroep. Toch valt een aantal zaken op.

Tabel 72 laat zien dat de keuze om van opleiding en/of instelling te veranderen vaak op een later moment in het studiejaar wordt genomen. Slechts één tot twee procent van de respondenten geeft aan vroeg in het studiejaar van opleiding en/of instelling te zijn veranderd. In totaal acht procent doet dat in de tweede helft van het studiejaar. Het aantal respondenten dat vroeg in het studiejaar aangeeft te zijn gestopt met de studie (definitief of tijdelijk) ligt aanzienlijk hoger bij zeven tot negen procent.

Het lijkt er dus op dat de beslissing om om te zwaaien vaak later in het studiejaar wordt genomen. De beslissing om helemaal te stoppen met studeren wordt door een groot deel van de stoppers al relatief vroeg in het studiejaar genomen.

Op de pabo lijkt niemand vroeg te beslissen om van opleiding of instelling te veranderen. Het aantal respondenten dat op dit moment al aangeeft te zijn gestopt met de studie (definitief of tijdelijk) ligt daarentegen aanzienlijk hoger bij acht procent.

Tabel 72: Wanneer uitgevallen (definitief of tijdelijk) of omgezwaaid? (in %)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo overig	Wo	Totaal
Studeert door	77	72	70	76	73
Vroeg omgezwaaid	0	2	1	2	2
Laat omgezwaaid	4	7	8	8	8
Omgezwaaid (moment onbekend)	5	5	2	3	3
Vroeg gestopt	8	8	9	7	8
Laat gestopt	6	7	9	4	7

Bron: Startmonitor 2008-2009.

7.3 Redenen om te veranderen of te stoppen

Voor beleid dat gericht is op het tegengaan van uitval is het van belang om te weten wat de redenen voor de studenten zijn om te stoppen met hun studie of voor een andere opleiding of instelling te kiezen. In de Startmonitor is aan de omzwaaiers en uitvallers een aantal mogelijke redenen voorgelegd. Uit Tabel 73 blijkt dat de redenen om om te zwaaien of te stoppen voor een groot deel overeenkomen. De resultaten laten zien dat een onvoldoende motivatie voor de opleiding, een verkeerde studiekeuze en moeite met de manier waarop het onderwijs wordt gegeven door de studententent als de drie voornaamste redenen worden genoemd om om te zwaaien of te stoppen. Opvallend is dat een verkeerde studiekeuze door de studenten die helemaal stoppen zelfs vaker als belangrijke reden wordt aangegeven dan door de studenten die vervolgens voor een andere studie kiezen. Vooral studenten die een overige Onderwijsopleiding in het hbo volgen (49%; pabo-studenten 32%) geven daarnaast aan dat de zwaarte van de studie voor hen een belangrijke reden was om te stoppen.

Tabel 73: Redenen om te veranderen van of te stoppen met studie (in %)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo overig	Wo	Totaal
Omgezwaaid					
Niet (vold.) gemotiveerd voor deze opleiding	48	43	53	54	53
Verkeerde studiekeuze	67	58	50	54	52
Moeite met de manier waarop van onderwijs geven	29	34	34	35	34
De studie is te zwaar	12	13	9	23	15
Onvoldoende studiebegeleiding	29	16	14	10	13
Moeite met de overgang/ aansluiting vanuit vooropl.	26	15	9	15	12
Persoonlijke omstandigheden (zorgtaken e.d.)	10	4	7	9	8
Vanwege functionele beperking / handicap	0	0	1	4	2
Anders	20	38	29	30	29
Gestopt					
Verkeerde studiekeuze	48	42	70	79	70
Niet (vold.) gemotiveerd voor deze opleiding	30	13	57	67	56
Moeite met de manier waarop van onderwijs geven	32	37	40	37	39
De studie is te zwaar	32	49	23	25	25
Ik krijg onvoldoende studiebegeleiding	15	12	25	19	23
Moeite met de overgang/ aansluiting vanuit vooropl.	21	18	23	23	23
Persoonlijke omstandigheden (zorgtaken e.d.)	28	24	10	19	13
Vanwege functionele beperking / handicap	17	6	7	8	7
Anders	21	26	18	16	18

Bron: Startmonitor 2008-2009. Deze items zijn zowel aan omzwaaiers als stoppers voorgelegd.

Naast de hierboven genoemde redenen is een aantal aspecten alleen aan stoppers gevraagd. Deze zijn weergegeven in Tabel 74. Hieruit blijkt dat – vooral in het wo (72%) – veel studenten zich nog niet toevoelden aan studeren. Voor studenten die een pabo-opleiding volgen was vooral het vinden van een leuke baan een reden om te stoppen (60%).

Tabel 74: Redenen om te stoppen met studeren (in %)

	Pabo	Hbo Onder- wijs ove- rig	Hbo overig	Wo	Totaal
Ik ben nog niet toe aan studeren	20	0	42	72	48
Ik heb een leuke baan gevonden	60	0	37	11	32
Ik volg een opleiding buiten het hoger onderwijs	40	0	30	22	29
Ik heb geen recht meer op studiefinanciering	0	0	7	0	5

Bron: Startmonitor 2008-2009. Deze items zijn alleen aan stoppers voorgelegd. Kolommen met cursief weergegeven percentages representeren maar een klein aantal respondenten ($N < 20$).

Voor de omzwaaiers (Tabel 75) is een belangrijke reden om te kiezen voor een andere opleiding dat hun verwachtingen over de opleiding niet zijn uitgekomen (60%), dit geldt vooral voor de niet-pabo-studenten in hbo-onderwijs (83%). Daarnaast voelde een aanzienlijk deel van de studenten zich niet thuis op de opleiding of instelling (42%), al geldt dit minder voor hbo-onderwijs overig.

Tabel 75: Redenen om te veranderen van studie (in %)

	Pabo	Hbo Onder- wijs ove- rig	Hbo overig	Wo	Totaal
Mijn verwachtingen over de opleiding zijn niet uitgekomen	70	83	54	66	60
Ik voel me niet thuis op de opleiding / instelling	49	17	39	47	42
Het niveau van de studie is te laag	37	30	40	11	28
Ik ben alsnog toegelaten tot de opleiding van eerste keus.	8	0	10	19	13

Bron: Startmonitor 2008-2009. Deze items zijn alleen aan omzwaaiers voorgelegd. Kolommen met cursief weergegeven percentages representeren maar een klein aantal respondenten ($N < 15$).

De motieven die eerder in hoofdstuk 2 werden besproken als motief voor het kiezen van de eerste instelling, zijn ook voorgelegd aan de omzwaaiers als motieven voor het overstappen naar een andere instelling. Uit Tabel 76 blijkt vooral de onderwijsmethode of -aanpak voor de studenten een belangrijke reden om te wisselen naar een andere instelling (51%). Daarnaast vonden veel studenten de sfeer op een andere instelling beter (45%) en bleek de stad en het studentenleven ook een belangrijk motief om van instelling te wisselen (44%). Voor studenten die een pabo-opleiding volgen was een belangrijke reden om van instelling te veranderen dat de (nieuwe) opleiding die ze nu volgen alleen daar werd aangeboden (66%). Daarnaast vonden studenten die een onderwijsopleiding in het hbo volgen de studiemogelijkheden binnen of na de opleiding op de andere instelling beter (pabo: 56%, overig: 45%). Ten slotte bleek een kortere reisafstand en/of betere bereikbaarheid in het overig hbo-onderwijs een vaak genoemd motief (49%).

Tabel 76: Redenen om te veranderen van instelling (in %)

	Pabo	Hbo Onder- wijs ove- rig	Hbo overig	Wo	Totaal
Onderwijsmethode of -aanpak is hier beter	42	37	55	46	51
Ik vind de sfeer op deze instelling beter	41	20	47	45	45
Ik vind de stad en het studentenleven hier aantrekkelijker	43	44	42	49	44
Deze instelling heeft een betere kwaliteit en reputatie	37	36	54	16	42
Meer\betere studiemogelijkheden binnen/na opleiding	56	45	45	13	36
De opleiding die ik nu volg wordt alleen hier aangeboden	66	19	37	27	35
Kortere reisafstand e/o betere bereikbaarheid	13	49	28	32	29
Ik vind de gebouwen en faciliteiten hier aantrekkelijker	46	15	30	17	27
Deze instelling is persoonlijker en kleinschaliger	5	15	28	27	26
Deze instelling komt beter uit de ranglijsten	7	0	17	7	13
Ik ben alsnog begonnen aan instelling van eerste voorkeur	8	0	9	16	11

Bron: Startmonitor 2008-2009. Deze items zijn alleen aan omzwaaiers voorgelegd. Kolommen met cursief weergegeven percentages representeren maar een klein aantal respondenten (N < 20).

7.4 De voornaamste redenen om te stoppen in meer detail

Indien respondenten een hoofdreden om te stoppen hadden aangekruist (zie Tabel 73), werd vervolgens op deze reden in detail doorgevraagd. We richten ons in deze paragraaf vooral op de redenen die door de stoppers als het belangrijkste werden ervaren, zoals een verkeerde studiekeuze, onvoldoende motivatie om te studeren en moeite met de onderwijsmethode of -aanpak.

Verkeerde studiekeuze

Het kiezen voor de verkeerde studie bleek door de meerderheid van de stoppers als de belangrijkste reden te worden gezien voor het stoppen met studeren. Tabel 77 laat zien welke aspecten hierbij vooral een rol hebben gespeeld. De grote meerderheid van de studenten (totaal: 79%, pabo / overig onderwijs hbo: 100%) geeft aan dat het gevoel over de gemaakte studiekeuze een grote rol speelde bij hun beslissing. De gemaakte keuze 'voelde' volgens hen niet juist. Hierbij blijkt ook dat voor meer dan de helft van de studenten (55%) een rol te speelt dat zij eigenlijk nog niet zo goed te weten wat ze willen (pabo: 61%, overig onderwijs hbo: 79%). Voor de pabo-studenten was een ander belangrijk aspect dat ze achteraf de beroepsperspectieven van de opleiding toch niet aantrekkelijk vonden (65%) en de opleiding niet paste bij wat ze later willen worden (58%). In het overige hbo-onderwijs geven studenten aan dat zij zich vooraf niet goed genoeg georiënteerd hebben (52%) en dat de manier van lesgeven voor hun niet geschikt was (55%).

Tabel 77: Aspecten van het stoppen op grond van verkeerde studiekeuze (in %)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo ove- rig	Wo	Totaal
Voor mijn gevoel is dit niet de juiste keuze	100	100	75	88	79
Ik weet eigenlijk nog niet goed wat ik wil	61	79	56	49	55
De studie sluit niet aan bij mijn talenten en interesses	24	33	51	67	53
Ik heb me vooraf niet goed genoeg georiënteerd.	33	52	50	51	50
Vind beroepsperspectieven achteraf toch niet aantrekkelijk.	65	36	51	33	47
De studie past niet bij wat ik later wil worden.	58	43	41	41	42
Informatie/voorlichting komt niet overeen met werkelijkheid	18	20	33	48	36
De manier van lesgeven is voor mij niet geschikt.	14	55	35	34	35
Er was niet voldoende informatie beschikbaar.	0	12	21	9	17

Bron: Startmonitor 2008-2009. Kolommen met cursief weergegeven percentages representeren maar een klein aantal respondenten (N < 15).

Onvoldoende gemotiveerd

Voor meer dan de helft van de studenten speelde de motivatie voor de gekozen opleiding een rol in de beslissing om niet verder te gaan studeren. Zoals blijkt uit Tabel 78 speelde hierbij vooral een rol dat de studenten toen zij begonnen een verkeerd beeld hadden van de opleiding (74%). Daarnaast gaf bijna de helft van de studenten (44%) aan dat zij zich op de opleiding/universiteit niet thuis voelden. Dit geldt met name voor studenten die een overige onderwijs opleiding in het hbo volgen (71%). Voor veel pabo-studenten speelde een rol dat zij de opleiding niet uitdagend vonden (50%) en dat de opleiding slecht georganiseerd was (48%). Voor studenten in het overige hbo-onderwijs speelde ook de slechte administratie / organisatie van de opleiding een belangrijke rol in hun beslissing om te stoppen (100%), daarnaast vonden veel studenten dat zij te weinig contact met de docenten hadden (48%) en dat de kwaliteit van de docenten slecht was (48%).

Tabel 78: Aspecten om te stoppen op grond van onvoldoende motivatie (in %)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo ove- rig	Wo	Totaal
Ik had een verkeerd beeld van de opleiding toen ik begon.	70	77	75	73	74
Voel me niet thuis op mijn opleiding of instelling.	22	71	43	45	44
De opleiding is niet uitdagend.	50	25	30	30	30
De opleiding maakt niet waar wat beloofd is.	22	0	24	20	23
De opleiding is te schools.	11	23	21	17	20
Een slechte administratie/organisatie.	48	100	22	9	20
Ik heb onvoldoende contact met docenten.	11	48	15	24	17
Ik heb onvoldoende contact met mijn medestudenten.	3	0	13	25	15
De kwaliteit van de docenten is slecht.	35	48	11	11	12
Onvold. contact met ouderejaars studenten (mentor/tutor)	0	23	3	16	7
Het niveau is te laag.	5	25	3	8	5
Huidige opleidingsniveau voldoende om leuke baan te vinden	13	0	4	1	3

Bron: Startmonitor 2008-2009. Kolommen met cursief weergegeven percentages representeren maar een klein aantal respondenten (N < 15).

Moeite met onderwijsmethode

Ten slotte gaf een aanzienlijk deel van de studenten aan moeite te hebben gehad met de manier waarop het onderwijs werd gegeven en daardoor te hebben besloten om te stoppen. In Tabel 79 is te zien welke aspecten hierbij voor de studenten een rol hebben gespeeld. Een belangrijk aspect was dat het voor de studenten onduidelijk was wat er van hun werd verwacht (pabo: 77%, totaal: 53%). Daarnaast speelde een rol dat de studenten de inhoud van de studie niet goed vonden (51%). Ook gaf een aanzienlijk deel

van de studenten aan dat zij aan hun lot werden overgelaten (43%). Opmerkelijk is hiernaast nog dat volgens meer dan de helft van de pabo-studenten een rol speelt dat de organisatie van de opleiding te wensen overliet (bijv. lesuitval, niet-kloppende roosters) en de kwaliteit van de opleiding slecht was (63%).

Tabel 79: Aspecten van het stoppen op grond van moeite met de manier waarop het onderwijs wordt gegeven (in %)

	Pabo	Hbo Onderwijs overig	Hbo ove- rig	Wo	Totaal
Het is onduidelijk wat er van me verwacht wordt.	77	42	57	35	53
Vind inhoud van studie niet goed (specialistisch/breed/etc.)	52	39	51	53	51
Ik word aan mijn lot overgelaten.	42	16	41	59	43
Er wordt te veel in projectgroepen gewerkt.	11	25	51	4	40
De kwaliteit van de docenten is slecht.	28	13	34	7	28
De sfeer binnen de instelling bevalt me niet.	23	7	26	37	27
Word onvold. beoordeeld op eigen, individuele prestaties.	23	0	32	7	25
Er zijn onvoldoende contacturen.	0	6	29	21	25
Te weinig vrijheid in studie om te doen wat ik belangrijk vind.	23	25	24	18	23
De organisatie laat te wensen over (roosters, lesuitval).	63	15	24	12	23
De kwaliteit van de opleiding is slecht.	63	17	14	13	15
Te weinig mogelijk. om over te stappen naar andere studie.	0	0	2	9	3

Bron: Startmonitor 2008-2009. Kolommen met cursief weergegeven percentages representeren maar een klein aantal respondenten (N < 10).

7.5 Voorkomen van uitval

Door wie is moeite gedaan om uitval te voorkomen?

Het voorkomen van studie-uitval zal lang niet altijd mogelijk zijn. Maar de vraag dient zich aan of studenten vóór hun besluit om de studie te staken überhaupt hierover contact of begeleiding hebben gehad van hun opleiding. In dit onderzoek is aan studenten gevraagd of zij voor hun beslissing om te stoppen met mensen of instanties hierover in gesprek zijn gegaan en of dit hun beslissing heeft beïnvloed.

Allereerst is aan de stoppers gevraagd of vanuit de opleiding of hun sociale omgeving moeite is ondernomen om hun studie-uitval te voorkomen. Tabel 80 laat zien dat de studenten vooral zelf het initiatief hebben genomen om de studie-uitval te voorkomen. Daarnaast geeft bijna de helft van de studenten (46%) aan dat hun ouders en medestudenten zich ervoor hebben ingezet om hun ertoe te bewegen wel door te gaan met studeren. Verder blijkt uit deze tabel dat vanuit de opleiding maar weinig moeite is ondernomen om uitval te voorkomen.

Tabel 80: Moeite gedaan om uitval te voorkomen? (in %)

	Pabo	Hbo Onder- wijs ove- rig	Hbo overig	Wo	Totaal
Zelf, eigen initiatief	46	66	46	54	49
Je ouders of verzorgers	38	50	45	50	46
Medestudenten	50	51	46	44	46
Vrienden, kennissen	28	17	30	25	28
De studie)loopbaan'begeleider	30	21	24	15	23
Je partner	18	43	16	13	17
Docenten van de studie	14	11	14	9	13
De studentendecaan	7	17	10	14	11
Andere familieleden	9	8	8	16	9
Anderen	7	0	3	10	5

Bron: Startmonitor 2008-2009. Kolommen met cursief weergegeven percentages representeren maar een klein aantal respondenten (N < 20).

Met wie zijn op de opleiding / instelling gesprekken gevoerd over het stoppen met de studie?

Uit Tabel 81 blijkt dat studenten voordat ze de beslissing nemen om te stoppen met een aantal mensen van de opleiding / instelling hierover hebben gesproken. Veel studenten hebben hun plannen om te stoppen met medestudenten besproken (54%). Daarnaast blijken de studieloopbaanbegeleider (pabo: 53%, overig hbo-onderwijs: 48%, overig hbo: 58%) of de studieadviseur/decaan (wo: 52%) een belangrijk aanspreekpunt. Met docenten (vooral in het wo) en tutoren/mentoren (vooral in het overig hbo-onderwijs) worden het minst vaak gesprekken gevoerd. Verder blijkt dat een deel van de studenten (14%, overig hbo-onderwijs zelfs 27%) met niemand van de opleiding / instelling een gesprek heeft gevoerd over het plan om te stoppen met de studie.

Tabel 81: Percentage dat met een medewerker van de opleiding / instelling gesprek heeft gevoerd over het stoppen met de studie

	Pabo	Hbo Onder- wijs ove- rig	Hbo overig	Wo	Totaal
Ja, met medestudent(en)	60	49	52	60	54
Ja, met een studieloopbaanbegeleider	53	48	58	15	49
Ja, met een studieadviseur / decaan	34	18	40	52	41
Ja, met een docent	19	28	22	16	21
Ja, met een tutor / mentor (ouderejaars student)	12	1	19	24	19
Nee	17	27	13	13	14

Bron: Startmonitor 2008-2009.

Met wie zijn op de opleiding / instelling gesprekken gevoerd over het zoeken naar een andere studie?

Studenten die beslissen om te stoppen met studeren hebben misschien ook overwogen om te kiezen voor een andere studie. In dit onderzoek is ook gevraagd of stoppers met mensen van de opleiding / instelling een gesprek hebben gevoerd over de mogelijkheid om te zoeken naar een andere studie. Zoals blijkt uit Tabel 82 hebben veel van de studenten (pabo: 52%, overig hbo-onderwijs: 68%, totaal: 47%) geen gesprek gevoerd over de optie om te zoeken naar een andere studie. De stoppers die wel met iemand hierover hebben gesproken hebben dit vooral met hun medestudenten gedaan (32%) of met de studieadviseur / decaan (wo) of de studieloopbaanbegeleider gedaan (hbo). Verder valt ook hier weer op dat docenten en tutoren / mentoren het minst vaak een aanspreekpunt voor stoppers zijn.

Tabel 82: Percentage dat met een medewerker van de opleiding / instelling gesprek heeft gevoerd over zoeken naar een andere studie

	Pabo	Hbo Onder- wijs ove- rig	Hbo overig	Wo	Totaal
Nee	52	68	45	47	47
Ja, met medestudent(en)	23	12	35	31	32
Ja, met een studieloopbaanbegeleider	14	20	34	14	29
Ja, met een studieadviseur / decaan	20	3	20	30	21
Ja, met een tutor / mentor (ouderejaars student)	7	1	12	7	11
Ja, met een docent	0	3	5	6	5

Bron: Startmonitor 2008-2009.

Voorkomen van uitval mogelijk?

Een belangrijke vraag voor beleidsmakers is of de studie-uitval had kunnen worden voorkomen en zo ja, hoe. Het merendeel van de studenten (pabo: 60%, overig hbo-onderwijs: 66%, totaal: 70%) geeft aan dat de studie-uitval volgens hen niet door de opleiding / instelling had kunnen worden voorkomen. Een aanzienlijk deel van de studenten (pabo: 40%, overig hbo-onderwijs: 34%, totaal: 30%) geeft echter aan dat er vanuit de instelling / opleiding wel iets had kunnen worden gedaan om hun studie-uitval te voorkomen (Tabel 83).

Tabel 83: Had de opleiding / instelling uitval kunnen voorkomen? (in %)

	Pabo	Hbo Onder- wijs ove- rig	Hbo overig	Wo	Totaal
Nee	60	66	69	79	70
Ja	40	34	31	21	30

Bron: Startmonitor 2008-2009. Kolommen met cursief weergegeven percentages representeren maar een klein aantal respondenten (N < 20).

Een aanzienlijk deel van de studenten heeft het gevoel dat de opleiding / instelling studie-uitval wel had kunnen voorkomen. Als we kijken hoe volgens deze studenten studie-uitval had kunnen worden voorkomen zien we in Tabel 84 dat volgens de studenten een groot aantal aspecten hieraan zou kunnen bijdragen. Vooral in het overig hbo-onderwijs (81%) zijn veel studenten van mening dat een betere voorlichting vooraf hun studie-uitval had kunnen voorkomen. Als een belangrijk aandachtspunt voor pabo-studenten wordt het behoefte aan meer studiebegeleiding genoemd (81%, overig hbo-onderwijs: 70%, totaal: 68%). Maar ook een betere introductie in de studie (72%) en een betere verdeling van de studielast (64%) had volgens een meerderheid van de studenten wellicht hun studie-uitval kunnen voorkomen.

Tabel 84: Wat had uitval kunnen voorkomen? (in %)

	Pabo	Hbo Onder- wijs ove- rig	Hbo overig	Wo	Totaal
Betere voorlichting vooraf	47	81	79	86	78
Een betere introductie in de studie (informatie over opleiding, programma, toetsing)	60	41	72	87	72
Meer studiebegeleiding	81	70	66	74	68
Betere verdeling van de studiebelasting	77	64	64	56	64
Meer aandacht voor praktijk in de opleiding	50	52	60	59	59
Een beter rooster / programmering	52	46	60	48	57
Een betere introductie in de onderwijsorganisatie (docenten, administratie, faciliteiten)	56	38	49	66	51
Huiswerkbegeleiding	47	44	48	57	49
Meer individuele opdrachten	33	38	47	49	46
Andere werkvormen	49	38	42	54	44
Betere aansluiting met vooropleiding door bijspijkercurssussen, zomercursussen, doorstroomprogramma's etc.)	32	55	40	55	43
Inzetten van afgestudeerden om een beter beeld van de praktijk te bieden	32	38	40	66	43
Meer aandacht voor theorie in de opleiding	67	42	37	28	38
Zorgen voor een betere sfeer in de opleiding	45	60	34	50	38
Meer begeleiding door ouderejaars	30	43	29	42	32
Betere studiefaciliteiten	33	30	32	18	30
Een beter introductie om medestudenten te leren kennen	21	35	20	43	24
Meer groepswerk	16	26	16	46	21
Anders	11	26	12	17	13

Bron: Startmonitor 2008-2009. Kolommen met cursief weergegeven percentages representeren maar een klein aantal respondenten (N < 15).

7.6 De beslissing om te stoppen

Het besef dat de keuze om te gaan studeren wellicht niet de juiste was en de beslissing om te stoppen met studeren is niet voor iedereen even makkelijk. Hiervoor hebben we gezien dat de studenten hun beslissing met medestudenten, maar ook met studieadviseurs en studieloopbaanbegeleiders bespreken. In deze paragraaf wordt de beslissing om te stoppen en het nut van het voeren van gesprekken hierover nader belicht. Hebben de studenten het gevoel dat de opleiding hen bij een dergelijke situatie wel voldoende hulp heeft geboden en hebben de studenten dit als nuttig ervaren? Werd de beslissing om te stoppen als moeilijk ervaren en twijfelen studenten hier vaak over?

Hulp door de opleiding bij het nemen van een beslissing over stoppen of doorgaan

Op de vraag of de opleiding hulp heeft geboden bij de beslissing om te stoppen of door te gaan met de studie geeft maar een klein deel van de stoppers aan hulp door de opleiding te hebben ervaren (24%). Vooral onder de studenten in het hbo hebben maar weinig studenten het gevoel dat de opleiding hun bij deze beslissing hulp biedt (pabo: 17%, overig hbo-onderwijs: 15%) (zie Tabel 85).

Tabel 85: Hulp bij het nemen van een beslissing over stoppen of doorgaan? (in %)

	Pabo	Hbo Onder- wijs ove- rig	Hbo overig	Wo	Totaal
Opleiding heeft hulp geboden	17	15	26	18	24

Bron: Startmonitor 2008-2009.

Ook uit Tabel 86 blijkt dat meer dan driekwart van de studenten niet door de opleiding is uitgenodigd om in het eerste jaar een gesprek te voeren over het stoppen of doorgaan met studeren. Minder dan een kwart van de studenten heeft met de opleiding een speciaal gesprek over dit onderwerp gevoerd, elf procent van deze studenten heeft hier zelf om gevraagd.

Tabel 86: Speciaal gesprek gevoerd over stoppen of doorgaan? (in %)

	Pabo	Hbo Onder- wijs ove- rig	Hbo overig	Wo	Totaal
Nee, en ik ben daar ook niet voor uitgenodigd	80	89	73	83	76
Ja, en ik heb er zelf om gevraagd	0	7	13	7	11
Ja, en ik ben door de opleiding uitgenodigd	13	5	8	4	7
Nee, ik ben wel uitgenodigd maar heb er geen gebruik van gemaakt	8	0	6	6	6

Bron: Startmonitor 2008-2009.

Aan de studenten die een speciaal gesprek over de beslissing om door te gaan of te stoppen met studeren hebben gevoerd is vervolgens gevraagd hoe nuttig zij dit gesprek vonden. Tabel 87 laat zien dat bijna de helft van de studenten (48%) dit gesprek als nuttig heeft ervaren. In het overige hbo-onderwijs hebben zelfs alle studenten dit gesprek als nuttig ervaren.

Tabel 87: Vond je het gesprek nuttig? (in %)

	Pabo	Hbo Onder- wijs ove- rig	Hbo overig	Wo	Totaal
Gesprek was nuttig	<i>58</i>	<i>100</i>	42	72	48

Bron: Startmonitor 2008-2009. Kolommen met cursief weergegeven percentages representeren maar een klein aantal respondenten ($N < 15$).

Samen impliceren de resultaten dat het bieden van hulp, bijvoorbeeld door middel van een speciaal gesprek over stoppen en doorgaan op de opleidingen / instellingen nog te weinig aangeboden wordt. Vooral op de pabo en het overige hbo is ook de inhoud van dergelijke gesprekken een aandachtspunt voor toekomstig beleid om studenten in hun beslissing om te stoppen beter te kunnen helpen en wellicht uitval te reduceren.

Moeite met en twijfel over de beslissing om te stoppen

Aan de studenten is tevens gevraagd om op een schaal van één tot vijf aan te geven hoeveel moeite zij met de beslissing om te stoppen hebben gehad en of zij hier lang over hebben getwijfeld. Hieruit bleek dat meer dan de helft van de studenten de vraag om te stoppen of door te gaan met studeren een moeilijke beslissing vond en er lang over heeft getwijfeld (zie Tabel 88).

Tabel 88: Moeite met beslissing en twijfel over beslissing om te stoppen met de opleiding (in %)

	Pabo	overig hbo- onderwijs	overig hbo	wo	totaal
Moeilijke beslissing	59	72	54	59	56
Lang getwijfeld	62	64	54	52	54

Bron: Startmonitor 2008-2009.

7.7 Gestopt! En nu?

Wat doen studenten nadat zij de beslissing hebben genomen om niet verder te gaan met hun studie? Uit Tabel 89 blijkt dat het merendeel van de studenten (73%) na hun studie is begonnen aan een betaalde baan. Dit geldt vooral voor pabo-studenten (77%). Een kwart van de studenten heeft op dit moment geen concrete bezigheid. Rond 20 procent van de studenten volgt nu een opleiding of cursus buiten het hoger onderwijs (pabo: 8%). In het overig hbo-onderwijs doet een derde van de studenten (29%) op dit moment ook vrijwilligerswerk.

Tabel 89: Wat doe je momenteel? (in %)

	Pabo	Hbo Onder- wijs ove- rig	Hbo overig	Wo	Totaal
Ik verricht betaald werk	77	55	74	75	73
Ik heb momenteel geen concrete bezigheid	23	25	25	23	25
Ik volg een opleiding / cursus buiten het hoger onderwijs	8	20	24	14	22
Ik doe vrijwilligerswerk	11	29	2	6	5
Ik heb zorgtaken	0	0	0	4	1

Bron: Startmonitor 2008-2009. Kolommen met cursief weergegeven percentages representeren maar een klein aantal respondenten ($N < 15$).

Opmerkelijk is dat maar een klein deel van de stoppers aangeeft definitief gestopt te zijn met studeren in het hoger onderwijs (10%). Het merendeel van de stoppers is van plan om in de toekomst een andere opleiding in het hoger onderwijs te volgen (82%) of de oude opleiding op een later tijdstip weer op te pakken (8%). Op de pabo is zelfs bijna een kwart van de studenten (23%) van plan om op een later moment weer met hun opleiding door te gaan.

Tabel 90: Concrete plannen om in de toekomst weer een opleiding in het hoger onderwijs te gaan volgen (in %)

	Pabo	Hbo Onder- wijs ove- rig	Hbo overig	Wo	Totaal
Ik ga in de toekomst een andere opleiding in het hoger onderwijs volgen	67	83	80	95	82
Nee, ik ben definitief gestopt met studeren in het hoger onderwijs	9	10	12	0	10
Ja, ik wil mijn opleiding op een later tijdstip weer oppakken	23	8	8	5	8

Bron: Startmonitor 2008-2009. Kolommen met cursief weergegeven percentages representeren maar een klein aantal respondenten ($N < 15$).

7.8 Het maken van een nieuwe keuze na omzwaai

Een verkeerde studiekeuze was voor veel omzwaaiers een van de belangrijkste redenen om te veranderen van opleiding. Wellicht leidt dit ertoe dat omzwaaiers voor hun nieuwe keuze meer informatie verzamelen en hier langer en beter over gaan nadenken, maar is dit ook zo? In deze paragraaf zijn deze vragen aan omzwaaiers en studenten die aangeven van plan te zijn om om te zwaaien voorgelegd.

Zoals blijkt uit Tabel 91 heeft ongeveer dan de helft van de omzwaaiers voor hun nieuwe keuze evenveel informatiebronnen en -materiaal bestudeerd dan bij de eerste keuze (pabo: 57%, overig hbo-onderwijs: 57%, totaal: 45%). Een groot deel van de studenten, vooral in het hbo (50%), heeft voor de nieuwe keuze zelfs meer informatiebronnen en -materiaal bestudeerd (totaal: 41%).

Tabel 91: Meer of minder informatie bestudeert dan bij vorige keuze? (in %)

	Pabo	Hbo Onder- wijs overig	Hbo overig	Wo	Totaal
Minder informatiebronnen	5	14	10	22	14
Meer informatiebronnen	38	28	50	30	41
Evenveel informatiebronnen	57	57	40	48	45

Bron: Startmonitor 2008-2009. Kolommen met cursief weergegeven percentages representeren maar een klein aantal respondenten ($N < 20$).

Verder blijkt uit Tabel 92 dat de helft van de studenten over hun nieuwe keuze evengoed nadenkt dan bij de eerste keer (52%). Bijna de helft van de studenten geeft aan beter over de nieuwe keuze te hebben nagedacht (45%).

Tabel 92: Beter nagedacht dan bij vorige keuze? (in %)

	Pabo	Hbo Onder- wijs overig	Hbo overig	Wo	Totaal
Minder goed nagedacht	0	0	3	4	3
Beter nagedacht	47	50	46	41	45
Evengoed nagedacht	53	50	51	55	52

Bron: Startmonitor 2008-2009. Kolommen met cursief weergegeven percentages representeren maar een klein aantal respondenten ($N < 15$).

7.9 Samenvatting

In dit hoofdstuk is gekeken naar studie-uitval en studieomzwaai in het hoger onderwijs en met name onder studenten die een onderwijs opleiding in het hbo volgen. In deze paragraaf worden de belangrijkste bevindingen per onderzoeksvraag kort samengevat.

Op welk moment kiezen de studenten voor veranderen of stoppen?

- Studenten die een pabo-opleiding volgen vallen minder vaak uit (23%) dan studenten die een andere onderwijs opleiding in het hbo volgen (28%) en overige hbo studenten (30%).
- De beslissing om om te zwaaien wordt vaak later in het studiejaar genomen.
- De beslissing om helemaal te stoppen met studeren wordt door een groot deel van de stoppers daarentegen al relatief vroeg in het studiejaar genomen.

Wat zijn de belangrijkste redenen om van studie / instelling te veranderen of te stoppen met studeren?

- Een onvoldoende motivatie voor de opleiding, een verkeerde studiekeuze en moeten met de onderwijsmethode of –aanpak worden door de studentten als de drie voornaamste redenen genoemd om om te zwaaien of te stoppen.
- Een verkeerde studiekeuze wordt door de studenten die helemaal stoppen zelfs vaker als belangrijke reden aangegeven dan door de studenten die vervolgens weer voor een andere studie kiezen.
- Daarnaast bleek dat veel studenten moeite hadden met de manier waarop het onderwijs werd gegeven
- Vooral studenten die een overige onderwijsopleiding in het hbo volgen gaven daarnaast aan dat de zwaarte van de studie voor hen een belangrijke reden was om te stoppen
- De voornaamste redenen voor studenten om van instelling te veranderen is dat de onderwijsmethode of -aanpak aan de andere instelling beter wordt gevonden. Daarnaast vonden veel studenten de sfeer op een andere instelling en bleek de stad en het studentenleven een belangrijk motief om van instelling te wisselen.
- Voor studenten die een pabo-opleiding volgen was een belangrijke reden om van instelling te veranderen dat de opleiding die ze nu volgen alleen daar werd aangeboden. Daarnaast vonden studenten die een onderwijsopleiding in het hbo volgen de studiemogelijkheden binnen of na de opleiding op de andere instelling beter.

Is er moeite gedaan om de studie-uitval te voorkomen en zo ja, door wie?

- Studenten nemen vooral zelf het initiatief om hun studie-uitval te voorkomen. Daarnaast geeft bijna de helft van de studenten aan dat hun ouders en medestudenten zich ervoor hebben ingezet om hun ertoe te bewegen wel door te gaan met studeren.
- Veel studenten hebben hun plannen om te stoppen of te veranderen voornamelijk met medestudenten besproken. Daarnaast blijken de studieloopbaanbegeleider (hbo) en de studieadviseur/decaan (wo) een belangrijk aanspreekpunt. Een deel van de studenten (14%, overig hbo-onderwijs zelfs 27%) heeft met niemand van de opleiding / instelling een gesprek gevoerd over het plan om te stoppen met de studie.
- Verder valt op dat zowel als het gaat om stoppen als om het zoeken naar een andere studie, docenten en tutoren / mentoren het minst vaak een aanspreekpunt voor stoppers zijn.

Had de opleiding / instelling de studie-uitval kunnen voorkomen en zo ja, hoe?

- Een groot deel van de studenten geeft aan dat de studie-uitval volgens hen niet door de opleiding/instelling had kunnen worden voorkomen.
- Vooral in het overig hbo-onderwijs zijn veel studenten van mening dat een betere voorlichting vooraf hun studie-uitval had kunnen voorkomen.
- Als een belangrijk aandachtspunt voor pabo-studenten wordt het behoefte aan meer studiebegeleiding genoemd.
- Ook had een betere introductie in de studie en een betere verdeling van de studielast volgens een meerderheid van de studenten wellicht hun studie-uitval kunnen voorkomen.

Heeft de opleiding voldoende hulp geboden en hebben de studenten dit als nuttig ervaren?

- Het merendeel van de stoppers geeft aan geen of te weinig hulp te hebben ervaren. Aan ongeveer een kwart van de studenten is wel hulp geboden. De minste hulp hebben studenten ervaren die een onderwijs opleiding in het hbo volgen (pabo: 17%, overig hbo-onderwijs: 15%).
- Meer dan driekwart van de studenten is niet door de opleiding uitgenodigd om in het eerste jaar een gesprek te voeren over het stoppen of doorgaan met studeren. Minder dan een kwart van de studenten heeft met de opleiding een speciaal gesprek over dit onderwerp gevoerd, elf procent van deze studenten heeft hier zelf om gevraagd. Van de studenten die wel een gesprek met de opleiding over om-

zwaaien of stoppen hebben gevoerd geeft bijna de helft aan dit gesprek als nuttig te hebben ervaren. In het overig hbo-onderwijs hebben zelfs alle studenten dit gesprek als nuttig ervaren.

Wat is de situatie na uitval?

- Het merendeel van de studenten is na hun studie begonnen aan een betaalde baan (73%). Dit geldt vooral voor pabo-studenten (77%). Een kwart van de studenten heeft op dit moment geen concrete bezigheid. Rond 20 procent van de studenten volgt nu een opleiding of cursus buiten het hoger onderwijs. In het overig hbo-onderwijs doet een derde van de studenten (29%) op dit moment ook vrijwilligerswerk.
- Maar een klein deel van de stoppers geeft aan definitief gestopt te zijn met studeren in het hoger onderwijs (10%). Het merendeel van de stoppers is van plan om in de toekomst een andere opleiding in het hoger onderwijs te volgen (82%) of de oude opleiding op een later tijdstip weer op te pakken (8%). Op de pabo is zelfs bijna een kwart van de studenten (23%) van plan om op een later moment weer met hun opleiding door te gaan.

Denken omzwaaiers meer na en/of bestuderen zij meer informatie bij de keuze voor een tweede opleiding?

Ongeveer de helft van de omzwaaiers heeft voor hun nieuwe keuze evenveel informatiebronnen en – materiaal bestudeerd dan bij de eerste keuze en heeft hier ook evengoed over nagedacht. Bijna de helft bestudeerd voor de tweede keuze zelfs meer informatiebronnen en denkt ook beter over deze keuze na dan bij de eerste keer.

8 studie-uitval voorspeld

8.1 Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken hebben we een groot aantal gegevens verzameld die samen bleken te hangen met studiesucces en studie-uitval. Dat wil zeggen: doorstudeerders en uitvallers bleken op deze gegevens significant van elkaar te verschillen.

In dit laatste hoofdstuk bekijken wij deze variabelen in samenhang. We gaan na in hoeverre het mogelijk is een pakket samen te stellen van kenmerken, waarmee studiesucces en studie-uitval optimaal verklaard of voorspeld kunnen worden.

8.2 Variabelen en methode

Niet alle gegevens uit de Startmonitor kwamen in dit rapport al aan bod. Naast de besproken kenmerken en gegevens betrekken we ook de volgende variabelen in deze analyse:

- Aantal jaren niet gestudeerd voor deze opleiding
- Uit-/thuiswonend
- Inkomen en arbeidssituatie ouders
- Wel of niet eerste generatie hoger onderwijs
- Wel/niet allochtoon (ook: naar mening van student)
- Handicap/functiebeperking
- Geadviseerd door ouders, vrienden, etc.
- Contacturen in de opleiding
- Uren zelfstudie en uren betaald werk per week
- Voornaamste bezigheid volgens student (studeren/betaalde arbeid/zorgtaken)
- Studiegedrag
- Gemiddelde cijfer in eerste jaar

Alle besproken en hierboven genoemde variabelen hebben we gelijktijdig ingevoerd in een logistisch regressiemodel. Stap voor stap is daarin een model geconstrueerd dat zo goed mogelijk studie-uitval voorspelt. Wanneer een kenmerk geen significant verschil oplevert, is dit niet in het model opgenomen. Zodoende houden we een lijst met onderscheidende kenmerken over.

Wanneer we deze analyse toepassen in een statistisch softwarepakket ontstaat al snel het gevaar dat te complexe modellen worden opgebouwd van eindeloze reeksen variabelen, waarin vaak niet meer duidelijk is welk verband deze variabelen nog hebben met studie-uitval en vooral onderling interacteren. De bijdrage van telkens meer en meer toegevoegde variabelen wordt steeds kleiner. In dit hoofdstuk kiezen we er bewust voor om een relatief eenvoudig en nog overzichtelijk model te presenteren. De voorspellende kracht is daarmee niet optimaal, maar de werking van het model is tenminste helder.

We voeren deze analyse afzonderlijk uit voor de studenten in de sector Onderwijs in het hbo. Dat doen we alleen met de gegevens die in september beschikbaar zijn. De meting in december biedt weliswaar meer gegevens voor een analyse, maar deze zijn van te weinig definitieve blijvers en uitvallers beschikbaar om de logistische regressie goed uit te kunnen voeren.

Bij de voorspellende waarde van het regressiemodel zijn we vooral benieuwd naar het percentage uitvallers dat kan worden voorspeld, en niet naar het totale percentage uitvallers+doorstudeerders dat goed wordt voorspeld. Immers, wanneer we weten dat een kwart van de responsgroep uitvalt, dan is het een-

voudig om voor alle respondenten te voorspellen dat zij doorstuderen. Die voorspelling klopt dan in zo'n 70 procent van de gevallen aangezien ook 70 procent van de starters doorstudeert. Maar tegelijkertijd is dan geen enkele uitvaller (0%) correct voorspeld, en dat is juist de groep die we graag in een zo vroeg mogelijk stadium willen opsporen.

8.3 Uitval voorspellen met behulp van gegevens in september

In Tabel 93 zien we het resultaat van de analyse met behulp van de septembergegevens. Voor studenten in de sector Onderwijs in het hbo kunnen we een model vormen met tien variabelen, waarmee we bijna een derde van de uitvallers correct voorspellen. In totaal wordt met dit model 78% van de respondenten correct ingedeeld; 94% van de blijvers wordt correct ingedeeld en 31% van de uitvallers. In Tabel 93 staan de kenmerken van de uitvallers genoemd.

Tabel 93: Profiel van uitvallers in hbo-sector Onderwijs op basis van beschikbare gegevens in september (31% van de uitvallers correct voorspeld; Nagelkerke $R^2 = 0,26$)

Exp(B)	+/-	Indicatoren voor uitval
0,59	Minder:	Verwacht zich thuis te zullen voelen bij instelling, opleiding, studenten en docenten.
0,65		Keuzemotief voor pabo/lerarenopleiding: Maatschappelijk nuttig bezig zijn als leraar.
0,66		Binding met opleiding (schaalscore).
0,73		Instellingskeuzemotief: Hier meer of betere studiemogelijkheden binnen/na mijn opleiding.
0,75		Goed nagedacht over de voor- en nadelen van keuze voor instelling?
0,81		Keuze beïnvloed door: Intensievere voorlichtingsdagen (proefstuderen, meeloopdag).
1,26	Vaker:	Instellingskeuzemotief: Stad en studentenleven hier aantrekkelijker.
1,54		Loopbaananker: Ruimte en vrijheid om mijn werk op mijn manier in te richten en uit te voeren, met zo min mogelijk regels en beperkingen.
2,56		Spreekt thuis een andere taal dan Nederlands.
3,76		In vooropleiding een of meerdere malen gedoubleerd.

Bron: Startmonitor 2008-2009.

Indien we de resultaten uit Tabel 93 omkeren en juist de kenmerken van de groep doorstudeerders benoemen, ontstaat het volgende beeld. Studenten aan de pabo's en lerarenopleidingen die na het eerste studiejaar doorgaan met hun opleiding, verwachten bij de start van hun studie al sterker dat zij zich thuis zullen voelen in hun opleiding, hebben vaker gekozen voor een opleiding in de sector Onderwijs omdat zij graag maatschappelijke nuttig bezig willen zijn als leraar, zijn er sterker van overtuigd dat zij de juiste opleiding hebben gekozen, hebben vaker hun hogeschool gekozen vanwege meer of betere studiemogelijkheden (afstudeerrichtingen, aansluitende masters, etc.), hebben beter nagedacht over hun instellingskeuze, zijn in hun studiekeuze vaker beïnvloed door intensievere voorlichtingsdagen, hebben hun hogeschool minder vaak gekozen vanwege een aantrekkelijke stad of studentenleven, laten zich in hun studie- en loopbaankeuze minder leiden door de behoefte aan ruimte en vrijheid om zelf hun werk in te richten, spreken thuis vaker Nederlands en hebben in hun vooropleiding minder vaker een jaar moeten overdoen.

Dit overzicht van kenmerken van uitvallers en doorstudeerders moet niet te rigide worden opgevat. Het betekent niet dat uitsluitend deze gegevens de belangrijke voorspellers zijn en andere gegevens niet. Een luxeprobleem in dit onderzoek is dat er erg veel gegevens zijn gevonden die blijken te verschillen tussen uitvallers en uitvallers. Indien we de gegevens in dit model uit onze analyse zouden verwijderen, zouden andere modellen geconstrueerd kunnen worden met andere gegevens uit de Startmonitor, die waarschijnlijk een (bijna) even sterke voorspellende waarde zouden hebben. De gegevens in Tabel 93 zijn wel relatief sterke voorspellers in onze dataset.

8.4 Samenvatting

Wanneer we met behulp van logistische regressie een model construeren dan blijkt het mogelijk om al bij de start van het studiejaar aan de hand van een tiental gegevens in hbo-onderwijs bijna een derde van de uitvallers correct te voorspellen.